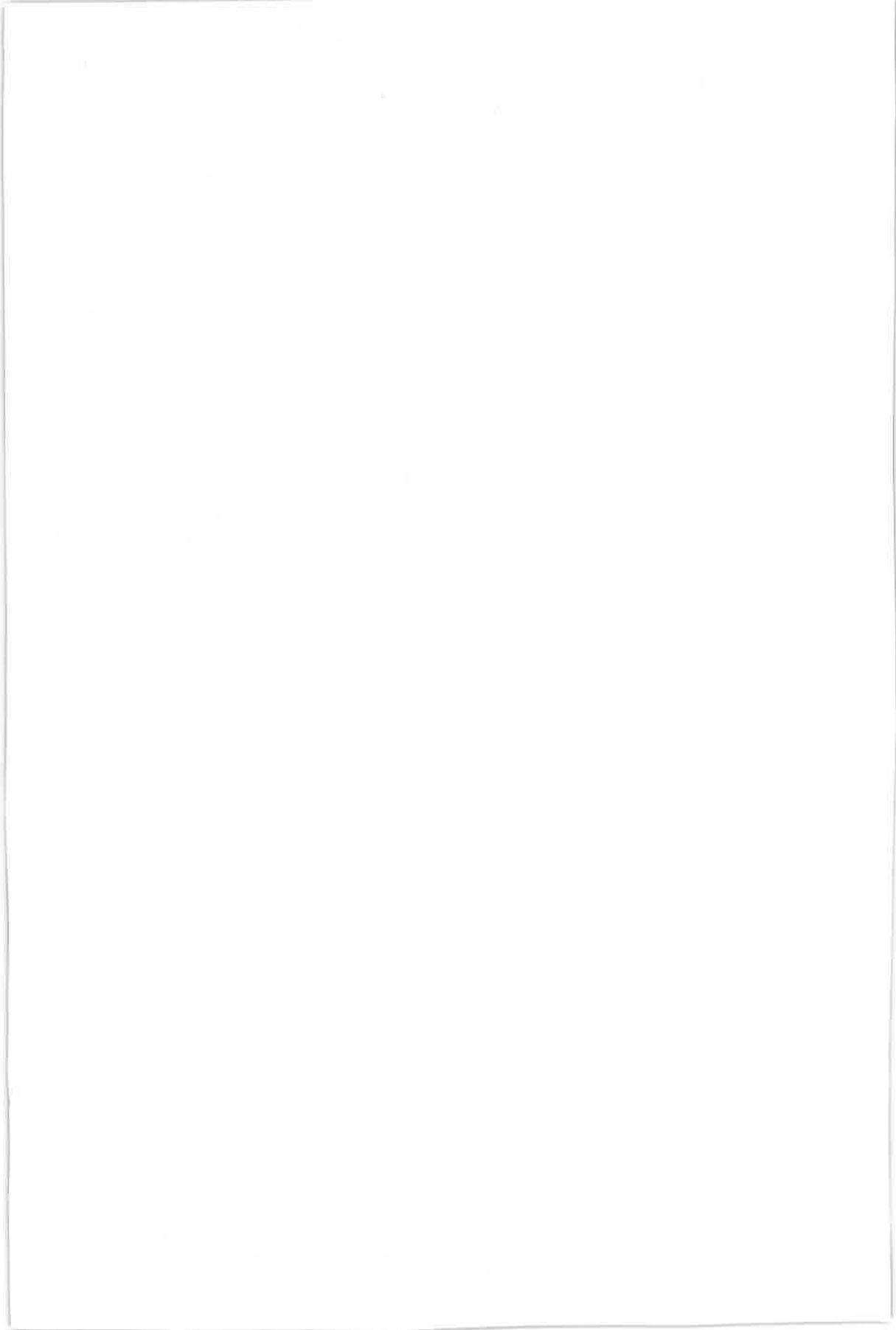

VERENIGING VOOR
KERKRENTMEESTERLIJK
BEHEER IN DE PKN

91 JAAR PROVINCIALE
AFDELING OVERIJSSSEL-FLEVOLAND

Samen kerk is samen sterk

Secretariaat provinciale afdeling Overijssel-Flevoland:
Putter 27, 7731 KL Ommen, tel. 0529-456572,
e-mail: ykb.overijssel-flevoland@kerkrentmeester.nl

De geschiedenis van de provinciale afdeling Overijssel-Flevoland
van de VVK/VKB (1930-2021)

Samen kerk is samen sterk

door
Rook Belder

Verantwoording

Voor dit boek is gebruik gemaakt van:

- Alle jaargangen van Het Orgaan, Het Maandblad, De Kerkvoogdij en Kerkbeheer over de periode 1930-2020.
- Het archief van de provinciale afdeling Overijssel-Flevoland.
- "In dienst van de Kerk", 84 jaar Vereniging van Kerkvoogdijen in de Nederlandse Hervormde Kerk 1920-2004, R.M. Belder.
- Informatie van de website Reliwiki en informatie van enkele kerkelijke gemeenten.

De jaartallen en de namen van de kerkgebouwen die in de onderschriften van de foto's zijn vermeld, zijn afkomstig van de website www.reliwiki.nl.

Foto's

Voorzijde omslag: Schnitger orgel in de Grote of St. Michaëlskerk in Zwolle en op de achterzijde de Stiftskerk van Weerselo. Veel foto's zijn afkomstig van de website www.reliwiki.nl, uit het VKB-archief en het fotoarchief van Rook Belder.

Omrekenkoers

Dit gedenkboekje bevat tal van publicaties waarin de bedragen nog in guldens zijn vermeld. De omrekenkoers naar euro's is f 2,20371.

Samenstelling en vormgeving

Rook Belder

Oplage

225 ex.

Druk

Koninklijke Van der Most, Heerde

Subsidie

Deze uitgave van het bestuur van de afdeling Overijssel-Flevoland van de Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer kon gerealiseerd worden dankzij een subsidie van de Stichting Stormbrand.

Inhoud

Verantwoording	4
Inhoud	5
Voorwoord	6
Een historische terugblik op de Vereniging van Kerkvoogdijen/Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer afdeling Overijssel-Flevoland.	8
De betekenis van mr. G. Vixseboxse voor de Kerk en haar gemeenten.	44
Enkele wetenswaardigheden uit Overijssel en Flevoland.	46
Gebouwen, monumenten en andere kerkrentmeesterlijke zaken.	103
Bestuur	138
Overzicht van kerkelijke gemeenten waarvan foto's van kerkgebouwen e.a. zijn opgenomen.	140

Voorwoord

Het bestuur van de afdeling Overijssel-Flevoland vindt het belangrijk dat er, in navolging van vrijwel alle overige afdelingen van de VKB, een stukje historie is vastgelegd over de zaken waar de vroegere kerkvoogden en leden van commissies van beheer, de huidige kerkrentmeesters, mee belast zijn.

Deze uitgave, die 91 jaar het werk van onze afdeling beschrijft en een samenvatting geeft van wat de toenmalige kerkvoogden, commissies van beheer en sinds 2004 de colleges van kerkrentmeesters voor de plaatselijke kerkelijke gemeenten betekenen, geeft daarvan een helder overzicht. Daaruit blijkt o.a. dat de beheerders vrijwel altijd vanuit een dienstvaardige positie hun werk doen. Eigenlijk zijn zij de diakenen voor het werk in de eigen gemeente, het eigen dorp of de stad.

Een aantal jaren geleden heeft het toenmalige hoofdbestuur van de VKB, op initiatief van haar voorzitter mr. Peter A. de Lange, de werkvelden van de colleges van kerkrentmeesters, gebaseerd op de uitgangspunten zoals die in o.a. ordinantie 11 van de onze kerkorde zijn verankerd, vastgesteld in de volgende hoofdbegrippen:

Mensen

In onze Kerk zijn veel mensen werkzaam, beroepsmatig en als vrijwilliger. Met hen heeft de kerkrentmeester ook te maken. Dat betreft de predikant en de kerkelijk werker, voor wie de Kerk rechtspositieregelingen heeft vastgesteld met daaraan gekoppelde traktements- en salarisregelingen. Naast de zorg voor de uitbetalingen van deze traktementen en salarissen, heeft de kerkrentmeester te maken met de zorg voor het overige kerkelijke personeel, zoals de kerkmusicus, de administrateur, de koster, grafdelver en andere betaalde medewerkers.

Gebouwen

De zorg voor de gebouwen is veelomvattend. Veel gemeenten beschikken over een monumentaal kerkgebouw dat vaak een beschermd rijksmonument is. Kerkrentmeesters hebben dan o.a. te maken met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, met een meerjarig onderhoudsplan en met subsidieregelingen. En om de exploitatie van deze gebouwen in goede banen te leiden, worden kerkgebouwen in toenemende mate multifunctioneel gebruikt, waarbij huurovereenkomsten, te hanteren tarieven en allerlei veiligheidsvoorschriften actueel worden.

Middelen

Om de exploitatie van gebouwen en monumenten te realiseren en om de traktementen, salarissen en vergoedingen voor predikanten en kerkelijke (mede)werkers te kunnen betalen, zijn uiteraard financiële middelen nodig. Het is mede de taak van het college van kerkrentmeesters ervoor te zorgen dat de inkomsten van de kerkelijke gemeente op peil zijn. Die inkomsten komen voor een deel uit collecten tijdens de zondagse kerkdiensten. Maar het grootste deel van de inkomsten (landelijk gemiddeld zo'n 70 pct.) komt uit de vrijwillige bijdragen van de gemeenteleden.

Organisatie

Om het werk in de kerk in goede banen te leiden, is een goede interne organisatie een eerste vereiste. Uitgangspunt voor de organisatie is het plaatselijk reglement (statuut) van de gemeente, waarin de verplichtingen en verantwoordelijkheden van kerkelijke colleges zijn vastgelegd. Daarnaast hebben kerkrentmeesters een belangrijke taak bij de totstandkoming van het gemeentelijk beleidsplan, de begroting en de jaarrekening. De financiële administratie en de administratie van de vrijwillige bijdragen zijn voorts van groot belang. Het beleggingsbeleid en het geldbeheer zijn evenzeer zaken die regelmatig op de agenda van de kerkrentmeesters staan.

In dit 'jubileumboekje, dat als ondertitel draagt "Samen kerk is samen sterk", komen deze vier werkvelden veelvuldig voor. Wij zijn blij dat onze afdeling eraan heeft mogen bijdragen dat colleges van kerkrentmeesters van informatie en advies worden voorzien, zodat zij in staat zijn het belangrijke werk ten dienste van hun kerkelijke gemeente te verrichten.

Het boekje is samengesteld door Rook Belder die tot en met zijn pensionering in 2010 o.m. werkzaam was als chef de bureau op het VKB bureau in Dordrecht. Wij zijn hem zeer erkentelijk dat hij dit omvangrijke werk voor onze afdeling heeft willen verzorgen. De heer Ben van der Schaaf uit Westmaas, die van 1989 tot 2016 redactiewerkzaamheden voor de VKB verrichtte, heeft de eindredactie van deze uitgave verzorgd. Ook hem bedanken wij voor dit werk.

Ons bestuur is tenslotte dank verschuldigd aan het bestuur van de Stichting Stormbrand voor haar financiële bijdrage waardoor deze uitgave kon verschijnen.

Dit boekje wordt gratis aan o.a. de colleges van kerkrentmeesters aangeboden. Wij hopen dat de inhoud van deze uitgave een verrijking en een stimulans mag zijn voor de kerkrentmeesters om het kerkrentmeesterlijk beheer in de eigen kerkelijke gemeente optimaal te verrichten.

Namens het bestuur van de afdeling Overijssel-Flevoland,

Drs. Henk van der Wal, voorzitter
Mr. Kees van Ramshorst, secretaris

December 2021

Een historische terugblik op de Vereniging van Kerkvoogdijen Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer afdeling Overijssel-Flevoland

De hierna volgende informatie is ontleend aan het archief van het bestuur van de afdeling Overijssel-Flevoland, het archief dat op het bureau van de VKB aanwezig is en het orgaan van de Vereniging. Achtereenvolgens zijn dat: *Het Orgaan, Het Maandblad, De Kerkvoogdij en Kerkbeheer*.

Grote Kerk van de Protestantse gemeente te Almelo (1493).

➤ Oprichtingsvergadering

Op 19 februari 1930 werd in de consistoriekamer van de Grote Kerk van Zwolle de afdeling Overijssel van de Vereniging van Kerkvoogdijen opgericht. De afdeling heette toen nog Overijssel omdat van een polder Flevoland nog geen sprake was. De naam Provinciale afdeling Overijssel-Flevoland dateert van 1990.

De vergadering werd geleid door de heer R.G.A.Z. Baron van Haersolte, die president-kerkvoogd was van de Hervormde gemeente te Zwolle. Na vaststelling van het reglement werd besloten tot oprichting van de afdeling Overijssel over te gaan.

Tot bestuurslid werden gekozen de heren: Baron van Haersolte, die voorzitter werd; B. Ruijs, Dedemsvaart, vice-voorzitter; G. W. Th. Baron van Dedem, Heino, penningmeester; G. Alberts, Deventer, secretaris en mr. G. Vixseboxse, Almelo, vice-secretaris.

Hierna hield mr. G.A.J. ter Linden (de vader van de bekende predikanten ds. Nico ter Linden en ds. Carel ter Linden), destijds administrateur van de Stichting Stormbrand, een inleiding over het onderwerp "Collectieve verzekering van kerkelijke goederen". Daarbij werden enkele door de aanwezige kerkvoog-

Hofkerk van de Protestantse gemeente te Oldenzaal (1933).

den ingebrachte onderwerpen behandeld, zoals de akoestiek in kerkgebouwen, elektrische orgelaandrijving en het verkrijgen van voorlichting bij nieuwbouwplannen.

Besloten werd de najaarsvergadering in Deventer te houden.

Overeenstemming reglement predikantstraktementen

Tijdens de vergadering van 12 november 1932, die in Almelo plaatsvond, deelde mr. G. Vixseboxse mee dat het hoofdbestuur een concept-reglement op de predikantstraktementen bij de generale synode heeft ingediend die vervolgens in behandeling zal komen. Indien de synode hiermee instemt zal de Vereniging van Protesterende Kerkvoogdijen, die grote bezwaren had tegen de regeling die het hoofdbestuur van de Vereniging van Kerkvoogdijen (VVK) met betrekking tot de predikantstraktementen had ingediend, vrijwel geen recht van bestaan meer hebben, zodat de leden van deze vereniging weer lid van de VVK kunnen worden.

De heer Vixseboxse wees er daarbij op dat wel de medewerking van de Bond van Nederlandse Predikanten nodig is om de synode zover te krijgen dat de voorgestelde regeling wordt aangenomen.

Provinciaal financieel controle bureau

Het afdelingsbestuur is er voorstander van dat in de provincie Overijssel een professioneel controlebureau komt, waar kerkvoogdijen terecht kunnen voor de verzorging van hun financiële administratie. Men had daarvoor een onderzoek ingesteld onder kerkvoogdijen, waarbij het resultaat tegen viel. Van de 38 kerkvoogdijen die benaderd waren, reageerden er 19 (50 pct.). Daarvan waren er 9 die hiervoor voelden en 10 die dit voorstel afwezen. Enkele jaren daarna bleek die behoefte groter te zijn, want een toen bekend accountantskantoor in Vriezenveen ging voor diverse colleges van kerkvoogden de financiële administratie verzorgen.

Dodehandsbelasting

Op zaterdag 1 oktober 1938 werd in hotel Gijtenbeek in Zwolle een bijeenkomst van de afdeling Overijssel gehouden. Daarbij werd protest aangetekend tegen de verlenging van de dodehandsbelasting die door kerkelijke gemeenten over onroerend goed betaald moest worden. Er waren 105 kerkvoogden en kerkenraadsleden aanwezig die 57 hervormde gemeenten vertegenwoordigden.

Dorpskerk van de Protestantse gemeente te Hellendoorn (12^e eeuw).

De penningmeester van het hoofdbestuur van de VVK, de heer C. van Harderwijk, voerde het woord. Hierna volgde een breedvoerige gedachtewisseling met als resultaat dat aan de Minister van Financiën een telegram werd verzonden met het verzoek het wetsontwerp dat destijds was ingediend, in nadere overweging te nemen en er aan mee te werken dat de kerkelijke goederen worden vrijgesteld.

Dodehandsbelasting van de baan

In het gecombineerde nummer van "Het Maandblad" van januari/februari 1940 is een publicatie opgenomen waaruit blijkt dat de regering besloten heeft, na fel verzet van o.m. de Vereniging van Kerkvoogdijen, de dodehandsbelasting in te trekken.

Zes jaar lang (1934-1939) werden de beheerders van kerkvoogdijen, diaconieën,

pastorieën en beheerders van andere kerkelijke fondsen geconfronteerd met deze belasting die de Nederlandse Hervormde Kerk jaarlijks ruim f 150.000 kostte, met als gevolg dat zij f 1 miljoen armer is geworden.

In elk geval is komen vast te staan dat de kerkvoogdijen in het geheel niet rijk zijn, zoals nogal eens werd beweerd. Maar het fabeltje van de rijke kerkvoogdijgoederen werd het meeste gevoed in de kring van de predikanten. Sommige van hen beweerden dat *"over het algemeen geen slechtere wezens waren onder de zondaren die de kerken vullen, dan de kerkvoogden. Zij zaten maar op rijke fondsen en hielden de dominees arm"*.

Maar de Bond van Nederlandse Predikanten *"vond de dodehandsbelasting prachtig, niet om redenen van het kerkelijk belang, maar om de belangen van de staat. De Federatie van Diaconieën hield zich op de vlakte. Er waren ook omstandigheden waardoor zij moeilijk anders kon. Niettemin betaalden de diaconieën gezamenlijk zo'n f 30.000 hieraan"*.

Maar de generale synode en de Vereniging van Kerkvoogdijen stonden zij en zij. Mede dankzij de inzet van de voorzitter van de VVK, de heer J.A. Bakker, werd dit resultaat bereikt. *"Hiermee is dus bewezen dat iets bereikt kan worden wanneer synode en VVK samenwerken"*, aldus de heer Bakker.

Johanneskerk van de Protestantse gemeente Diepenheim (1679).

Streekvergadering groot succes

Op 7 oktober 1941 vond in Zwolle een streekvergadering plaats, uitgeschreven door het hoofdbestuur van de VVK, waar veel kerkvoogdijen en kerkenraden aanwezig waren.

De heer J.G. Jansonius hield een inleiding over de "Ontwerp regelingen inzake de rechtspositie en bezoldiging van de predikanten in de Nederlandse Hervormde Kerk".

Oorlogsschade aan gebouwen

Vrijwel direct na de bevrijding werd in "Het Maandblad" een lijst afgedrukt van kerkelijke gebouwen in Overijssel die tijdens de oorlog schade hadden opgelopen. Die lijst ziet er als volgt uit:

- Almelo : kerk geen schade, dak van hervormde kapel beschadigd; f 1.000;
- Balkbrug : twee klokken meegenomen;
- Colmschate : schade kerk f 300; ramen f 300, dakpannen f 100 en overige schade f 250;
- Dalfsen : schade kerk f 1.330, pastorie f 810 en gebouw Pniël f 675;
- Delden : schade kerk f 925, pastorie f 40;
- Denekamp : klok meegenomen, totaal vernield f 500;
- Deventer : Bergkerk f 1000 en Lebuïnuskerk f 120.000;
- Diepenheim : pastorie schade, taxatie nog niet bekend;
- Enter : stoelen en banken f 250;
- Goor : kerk en consistorie beschadigd, schade f 6.755, pastorie f 100;
- Gorssel : kerk voor 80 procent verwoest; nog geen taxatie gedaan;
- Heemse : schade van f 300;
- Heino : schade kerk f 75, pastorie f 150, overige gebouwen f 45;
- Hengelo : kerk f 74, kosterwoning f 22, pastorieschade f 903, catechisatiegebouw f 420 en opruimingskosten f 240;
- Holten : kleine vernielingen, geen schadeomvang bekend;
- Kampen : Broederkerk f 4.850;
- Nijverdal : schade aan kerk f 2.000, glasschade gebouw Bethel f 2.500;
- Okkenbroek : geen schade, alleen klok meegenomen;
- Ommen : schade aan kerk f 580, pastorie f 285 en lokaal f 65;;
- Ootmarsum : kerkgebouw, consistoriekamer en inventaris f 16.354, pastorie f 1.751 en overige gebouwen f 15.761;
- Wierden : kerk en pastorie ernstig beschadigd, geen taxatie bekend;

De eerste kerk De Hoeksteen die in Emmeloord in 1952 gereed kwam. De kerk is in 2006 aan de Christelijk Gereformeerde Kerk verkocht.

- Wijhe : totale schade f 1.000;
- Zwolle : kerk beschadigd door ontploffing f 2.460 en kerk beschadigd door granaatinslag f 2.000.

Wederopbouw van verwoeste en beschadigde kerken

Na mei 1945 bleek al spoedig dat de schade die door de oorlog aan kerken en kerkelijke gebouwen was toegebracht, aanzienlijk was. Er waren 150 kerken en meer dan 100 pastorieën verwoest of zwaar beschadigd. Naast de directe gevolgen van het oorlogsgeweld, was er de ontvricting van het kerkelijk leven door de afwezigheid van ambtsdragers, de evacuatie, de inundatie, e.d. De Urgentieraad die door de synode was ingesteld, vond het belangrijk een restauratiecommissie in het leven te roepen om de getroffen gemeenten te helpen bij de wederopbouw.

Deze restauratiecommissie werd gevormd door:

- ds. K.H.E. Gravemeijer en ds. A.J. Wormgoor, namens de synode;
- mr. M.Ch. de Jong, namens de Vereniging van Kerkvoogdijen;
- J.P. Royer, namens de Colleges van Toezicht;
- W.J. Hemmes, namens de Federatie van Diaconieën;
- A.W. Kamp, secretaris van de schade-enquêtecommissie te Leiden;
- prof. mr. F. de Vries te Amsterdam;
- dr. H.M.J. Wagenaar te 's-Gravenhage;
- mr. G.A.J. ter Linden, secretaris.

Als bouwkundig adviseur in wederopbouwzaken werd benoemd ir. A.R. Hulshoff, stadsarchitect van Amsterdam. In augustus 1945 werd een eerste wederopbouw-collecte gehouden, waaraan 502 hervormde gemeenten meededen en die een bedrag van ruim f 400.000 opbracht, ofwel bijna f 800 per gemeente.

Kerkgebouw van de Protestantse gemeente te Tubbergen (1810).

Kerkbouw in de Noordoostpolder met “hoofddorp” Emmeloord

In 1944 wekte het hoofdbestuur van de Vereniging van Kerkvoogdijen haar leden op om voor een periode van vijf jaar een bijdrage te geven aan het Zuiderzeefonds ten behoeve van de bouw van kerken in de Noordoostpolder. Deze actie bracht ruim f13.000 op. Met name uit collecten die voor dit doel gehouden werden, ontving het fonds veel meer, waardoor het fonds over f 400.000 kon beschikken. Maar dat was niet genoeg om het aantal benodigde kerken te stichten.

Aanvankelijk was gedacht te kunnen volstaan met zes kerken, maar later zijn er tien ontwerpen gemaakt, omdat men vond dat elk dorp over een eigen kerk moest kunnen beschikken. De eerste kerk zou worden gebouwd in Emmeloord, dat als ‘hoofddorp’ werd beschouwd. Daar zou een kerk, met pastorie en verenigingsgebouw gebouwd worden waar ook de grotere bijeenkomsten, die voor de bewoners van de gehele polder bestemd zijn, kunnen plaatsvinden.

Kerkbouw tijdens bijeenkomst op “Den Alerdinck” te Heino

Op 21 mei 1949 hield de afdeling Overijssel haar ledenvergadering waarbij 48 personen, vertegenwoordigende 24 kerkvoogdijen, aanwezig waren. Na afdoening van verschillende huishoudelijke aangelegenheden kreeg de heer Feenstra, architect, het woord die een inleiding hield over “kerkbouw in het verleden en het heden”. Hij wees er daarbij op dat de eredienst door een andere vorm, namelijk de godsdienstoefening, is vervangen. Het kerkelijk leven isoleert zich van het maatschappelijk leven. Dr. A. Kuyper wees destijds op de verarming inzake de kerkbouw en deed suggesties die navolging vonden.

Maar tot een groot élan op het gebied van kerkbouw kwam het niet. Van vrijzinnige zijde sloeg men alarm. Twee congressen over religie en kerkelijke bouwkunst in 1928 en 1929 werden gehouden en aarzeland wees alles op vernieuwing van de eredienst. Ondertussen is er vooral van gereformeerde zijde een grote opleving te constateren, want in navolging van dr. A. Kuyper, ontstond een kerkplattegrond in een waaivorm, waarbij het bankenplan zo gesteld is dat het richting kansel vernauwt.

De bedoeling van deze inleiding was duidelijk te maken dat een nieuw besef bij de kerkbouw ingang vindt en dat voor de protestantse kerkbouw naar een nieuwe vormgeving wordt gezocht.

Kerkgebouw van de Hervormde gemeente te Mastenbroek (15^e eeuw).

Leeftijdsgrens

Tijdens de streekvergadering van 17 september 1949 te Steenwijk werd de leeftijdsgrens voor ambtsdragers besproken, die in de nieuwe kerkorde zal worden opgenomen. Het zoeken naar een geschikte kerkvoogd is met name voor kleine gemeenten een moeilijke zaak. Wanneer de zittende kerkvoogd nog voldoende vitaal is, is het dan voor de kleine gemeente niet beter wanneer deze kerkvoogd aanblijft? De algemene indruk op deze vergadering is dat men het aan de gemeente zelf moet overlaten hoe men met de invulling van de maximum leeftijdsgrens dient om te gaan.

Informatie over bestuur en beheer

In het tweede kwartaal van 1950 werden alle provinciale afdelingen bezocht door één of meer streekvergaderingen te houden om de kerkvoogdijen voor te lichten over hun positie in de nieuwe kerkorde. Tevens zou kennis genomen worden van hun bezwaren tegen de ingediende voorstellen.

In Deventer sprak op 22 april 1950 het hoofdbestuurslid, de heer A.G. Wijkema uit Assen. De vergadering werd door 97 kerkvoogden bezocht. Specifiek werd gevraagd naar het beheer van de pastoriegoederen. Men vreesde een toename van het werk van de kerkvoogden. Enkele kerkvoogdijen wezen er op dat het hoofdbestuur zich wel erg positief tegenover de kerkorde opstelt, terwijl men veronderstelt dat het merendeel van de leden van de Vereniging van Kerkvoogdijen hiervoor niet zoveel zal voelen. De heer Wijkema antwoordde hierop dat het hoofdbestuur alle leden vrijlaat en dat ook de Kerk geen enkele dwang op de kerkvoogdijen zal uitoefenen.

Ledenregistratie

Tijdens de vergadering van 20 januari 1951, waar 129 personen aanwezig waren die 51 kerkvoogdijen vertegenwoordigden, hield de heer A.L. Yska, directeur van de SMRA (Stichting Mechanische Registratie en Administratie ten dienste van de Nederlandse Hervormde Kerk) een inleiding over de ledenregistratie. Hij wees er op dat slechts 800 van de 1.500 gemeenten over een bevolkingsregister beschikken. Aan de hand van verschillende voorbeelden gaf de heer Yska aan dat zelfs in grotere gemeenten een behoorlijke administratie ontbreekt. Als oorzaak dat dit zo slecht geregeld was, noemde hij het ontbreken van enige leiding bij de synode, de autonomie van de plaatselijke gemeente en de lage prioriteit die men aan een goede ledenregistratie geeft. Op de synode rust de plicht met de centrale ledenregistratie aan de slag te gaan, want het

Dorpskerk te Okkenbroek van de Protestantse gemeente Bathmen-Okkenbroek (1904).

gaat tenslotte om ruim 3 miljoen leden. De heer Yska pleitte voor twee kaartsystemen, één voor de predikant en één voor de kerkvoogdij.

Een destijds ingestelde commissie voor de reorganisatie van de kerkelijke administratie, adviseerde een gehele mechanisering van de ledenadministratie. De heer Yska stond tenslotte uitvoerig stil bij het machinale Citograafstelsel.

Bestuur en beheer

Op 23 februari 1952 werd in Zwolle de ledenvergadering gehouden, die door 75 personen werd bezocht. Het hoofdbestuurslid, de heer E. Scheenstra, hield een inleiding over de nieuwe kerkorde. Hij wees er op dat de verwachting van een massale aansluiting aan de kerkorde nog niet gehonoreerd is, maar de afdeling Overijssel staat bovenaan voor wat betreft het aantal gemeenten dat haar reglement aan de bepalingen van de kerkorde heeft aangepast.

Ontwerpregeling predikantstraktementen

Tijdens de afdelingsvergadering van 18 oktober 1952, die in Zwolle werd gehouden, wordt uitgebreid aandacht besteed aan de ontwerpregeling voor de predikantstraktementen. Gewezen wordt op de noodzakelijke verhoging van de traktementen. Ook wordt het noodzakelijk geacht dat er een pensioenregeling komt. *“Wij hebben een schuld in te lossen daar door ons voorgelicht dit alles niet voldoende onder ogen is gezien”*, zo stelde de heer E. Scheenstra.

Gepleit wordt om de nieuwe regeling geleidelijk in drie jaar in te voeren. De heer Scheenstra wees er in zijn inleiding op dat men de omslag voor de centrale kas niet moet zien als een belasting, maar als een verdeling van gemeenschappelijk te dragen lasten die betrekking hebben op de verplichtingen die uit de rechtspositieregeling van de predikant voortvloeien.

Kerk en wereld

Tijdens de ledenvergadering, die op 31 oktober 1953 in Zwolle werd gehouden, stond het onderwerp “Kerk en wereld” centraal. De inleider, de heer Rupp, noemde achtereenvolgens de medewerking van een aantal personen van “Kerk en wereld”, zoals dr. Eykman, een kerkelijk betrokken persoon die tijdens zijn verblijf in een concentratiekamp plannen voor het instituut Kerk en Wereld maakte. Ook dr. H.K. Gravemeijer,

*Hervormde
Brigittakerk te
Ommen (15^e
eeuw).*

scriba van de synode en de latere preses van de generale synode, en de kerkelijk hoogleraren prof. Kraemer en prof. Banning waren daar voorstander van.

Op deze bijeenkomst, die door 44 kerkvoogden werd bijgewoond, waren ook diverse echtgenotes van kerkvoogden aanwezig. De voorzitter was verheugd over het feit dat ook vele dames zich interesseren voor het kerkenwerk, waaraan de kerkvoogden zoveel tijd besteden.

Hoe houden we de kerk financieel in evenwicht

*Mr. A. de Jong die van
1931 tot 1959
secretaris was van het
hoofdbestuur van de
Vereniging van
Kerkvoogdijen.*

Tijdens een ledenvergadering die op 29 mei 1954 in Ommen werd gehouden en waar zo'n 50 kerkvoogden aanwezig waren, hield mr. A. de Jong, secretaris van het hoofdbestuur van de Vereniging van Kerkvoogdijen, een inleiding over de financiën van de kerkelijke gemeenten. Destijds kwamen de meeste inkomsten uit dood geld (pachtopbrengsten, e.d.), maar later moesten er nieuwe bronnen worden aangeboord, o.a. de hoofdelijke omslag (=kerkelijke belasting) en werd er zitplaatsengeld ingevoerd. Weer later werd het systeem van de vrijwillige bijdragen ingevoerd. Nu (1954) bestaan de inkomsten van de gemeenten uit gemiddeld 2/3 levend geld en 1/3 dood geld. Maar de kerkvoogdijen moeten ook centraal denken wanneer het gaat over de financiering van de predikantstraktementen. Verder wijst hij op het restauratiewerk van circa 400 kerken, waarvoor de hulp van de Bouw- en Restauratiecommissie wordt ingeroepen.

De heer De Jong noemt de quotisatieregeling en het collectieplan van de landelijke kerk. De kerk moet goed contact met haar

De Plaskerk van de Protestantse gemeente te Raalte (15^e eeuw).

leden onderhouden en leden die zich in de gemeente hebben gevestigd, opvangen. Om het geefgedrag van de gemeenteleden te stimuleren, adviseert de heer De Jong om met de gemeenteleden daarover in gesprek te gaan en hen uit te leggen wat het kerkenwerk omvat. *"Vergeet niet dat financiële zaken ook geestelijke zaken zijn, want een kerk die geeft, is een kerk die leeft en omgekeerd"*, zo besluit de secretaris van de Vereniging zijn inleiding.

Noodzaak voor afsluiten van een w.a.-verzekering

Op 13 november 1954 houdt de afdeling Overijssel in Zwolle haar jaarvergadering die door 39 kerkvoogden, vertegenwoordigende 20 kerkvoogdijen, werd bezocht. Tijdens die vergadering wordt een inleiding gehouden over het nut en de noodzaak van het sluiten van een w.a.-verzekering, waarvoor de Vereniging van Kerkvoogdijen kortgeleden een collectieve polis tot stand heeft gebracht. Daarna doet notaris H. Oltmans, lid van het hoofdbestuur, enkele mededelingen over zaken waarmee het hoofdbestuur druk bezig is. Dat betreft o.m. de 6 pct. loonronde die ook zijn invloed op de predikantstraktementen zal hebben, het Kerkelijk Grootboek, het toezicht en tenslotte de (vrijwillige of verplichte) bijdrage van de gemeenteleden.

Nieuwe kerkorde

De najaarsvergadering, die op 3 december 1955 in Hotel Peters te Zwolle werd gehouden, werd door 40 kerkvoogden bijgewoond. De voorzitter, mr. J.J. van Melle, maakt bekend dat er in het vervolg op de afdelingsvergaderingen ook dames welkom zijn. Op deze vergadering houdt mr. A. de Jong, secretaris van het hoofdbestuur van de Vereniging van Kerkvoogdijen, een inleiding over de organisatie van de Nederlandse Hervormde Kerk zoals die sinds de invoering van de nieuwe kerkorde van 1951 geldt. De heer De Jong wijst op het misverstand dat sinds 1951 is ontstaan, als zou de synode alles op financieel gebied regelen. Dat is onjuist, want de gemeenten blijven autonoom. *"Bovendien kan de synode nooit tot aanpassing aan de kerkorde dwingen. De gemeente zelf zal hierover moeten beslissen"*, zo stelt de heer De Jong. De inleider stelt dat ongeveer een derde van de kerkvoogdijen zich heeft aangepast aan de bepalingen van de nieuwe kerkorde, terwijl dat in Overijssel de helft is.

Verder staat de heer De Jong stil bij de ontwikkeling van de predikantstraktementen en de taak van de Algemene Kerkvoogdij Raad (AKR), die een orgaan van bijstand van de

*Kerkgebouw van de
Hervormde
gemeente
te Rouveen (1641).*

synode is en samengesteld is uit kerkvoogden. De Vereniging onderhoudt met de AKR een zeer nauwe samenwerking. Tenslotte pleit de heer De Jong voor deelname in het Kerkelijk Grootboek en gebruik te maken van de diensten van de Bouw- en Restauratiecommissie en die van de Orgelcommissie.

Aandacht voor kerkelijke archieven

Tijdens de ledenvergadering, die op 14 juli 1956 in Hotel van Gijtenbeek te Zwolle plaatsvond, wordt aandacht besteed aan de kerkelijke archieven waarvoor kerkvoogden een zorgplicht hebben. Prof. dr. J.N. Bakhuizen van den Brink uit Leiden verzorgt de inleiding. De inleider, die de kleinzoon is van de historicus en algemeen rijksarchivaris R. C. Bakhuizen van den Brink, is hoogleraar kerk- en dogmageschiedenis aan de theologische faculteit van de Rijksuniversiteit van Leiden. In de Tweede Wereldoorlog was hij waarnemend archivaris van de Nederlandse Hervormde Kerk.

Professor Bakhuizen van den Brink begon zijn inleiding met een kort overzicht van enkele bijzonderheden uit de eerste periode van de Nederlandse Hervormde Kerk in de provincie Overijssel. In 1587 deed de synode van Overijssel aan de Staten een voorstel voor een goed beheer van de kerkelijke archieven. Tot de 19^e eeuw werden archieven vrij ordelijk bewaard, maar in de loop van de 19^e eeuw is daarin een verslechtering opgetreden.

In 1811 heeft het Franse bestuur de doop-, trouw- en begraafboeken van de kerken opgeëist om de nodige informatie te verkrijgen voor de opbouw van de Burgerlijke Stand, want deze berust vrijwel geheel op de boeken van de kerken.

Professor Bakhuizen van den Brink waarschuwt dat een kerkelijk college alleen binnen de voorschriften van de Commissie voor de Archieven van de kerk, archiefstukken in handen van derden mag geven. De Commissie, die in 1944 is opgericht, wordt bijgestaan door een kerkelijke functionaris. Tot deze commissie kan men zich wenden voor vragen over bewaring en verzorging van het archief. Aan het slot van zijn inleiding accentueert hij nog eens het grote belang van een goed opgezet archief waarover kerkvoogden het beheer voeren.

Protestantse kerk van Losser (1810).

*Kerkgebouw Hervormde gemeente
Westerhaar-Vriezenveensewijk (1977).*

Wat doet de landelijke kerk?

Op de najaarsvergadering, die op 16 november 1957 in Zwolle werd gehouden, sprak ds. H.J.F. Wesseldijk, secretaris van de Generale Financiële Raad, over het werk van de landelijke kerk. Door de invoering van de kerkorde van 1951 is er op allerlei terrein in de kerk veel veranderd. In de huidige kerkstructuur wordt er in de synode veel werk verzet. De nieuwe kerkorde heeft aan het huidige kerkenwerk een geheel nieuwe invulling gegeven. Ook het contact met de overheid is meer gestructureerd. Uit deze contacten blijkt dat de burgerlijke overheid veel waardering heeft voor het werk dat de kerk verricht. Verder noemt ds. Wesseldijk de omvangrijke restauratieprojecten waarbij de Bouw- en Restauratiecommissie en de Orgelcommissie een belangrijke rol vervullen; de internaten voor schipperskinderen, die in een grote behoefte voorzien, het werk van het instituut Kerk en Wereld en het organiseren van vakantieoord, aldus ds. Wesseldijk. Hierna volgde een boeiende gedachtenwisseling.

Oproep aan de leden

In het jaarverslag 1957 doet de secretaris van de afdeling, F Th. Pahud de Mortanges, een oproep aan de leden van de afdeling Overijssel om toch vooral de jaarvergadering bij te wonen. Om problemen op kerkvoogdelijk gebied plaatselijk te voorkomen, is het belangrijk dat kerkvoogden elkaar ontmoeten om ervaring uit te wisselen en kennis kunnen nemen van de deskundige adviezen die door het afdelingsbestuur worden verstrekt. Een moeilijkheid is steeds om de juiste mensen op de juiste plaats te krijgen.

*Kerkgebouw van de
Hervormde gemeente Paaslo
(16^e eeuw) .
Op de begraafplaats ligt de
bekende dichter J.C. Bloem
(1887-1966) begraven.*

Het afdelingsbestuur doet zijn best om goede inleiders uit te nodigen die een helder verhaal vertellen, zodat iedere kerkvoogd met nieuwe inzichten en ideeën naar huis gaat.

Nieuwbouw van kerken

Tijdens de voorjaarsvergadering, die op zaterdag 6 juni 1959 in het hervormd jeugdcentrum van Ommen werd gehouden, hield notaris H. Oltmans, lid van het hoofdbestuur van de Vereniging, een boeiende inleiding. Hij gaf een uiteenzetting over de plannen met betrekking tot het bouwen van kerken in het kader van de Kerkbouwactie 1959. De 42 kerkvoogden die aanwezig waren stelden uiteenlopende vragen waarop de heer Oltmans een deskundig antwoord wist te geven. Het afdelingsbestuur kan terugzien op een zeer leerzame middagvergadering.

De problematiek van kleine gemeenten

Reeds ruim 60 jaar geleden werd er op kerkvoogdijbijeenkomsten gesproken over de problematiek van kleine gemeenten. Dat gebeurde ook op de ledenvergadering van 12 december 1959 waar de heer G.M. Gerbrandy, voorzitter van de afdeling Friesland, over dit onderwerp een inleiding hield. "De kwaal voor deze ziekte, kan verschillende oorzaken hebben, zoals teruggang van het aantal inwoners in de dorpen, minder kerkelijke belangstelling en de geldontwaarding. Ruim 400 gemeenten in ons land hebben minder dan 700 zielen, waarvan in Overijssel 14, maar Friesland staat bovenaan met 115. Kerkvoogden moeten niet bij de pakken gaan neerzitten, maar op gemeente-avonden opening van zaken geven en bij gemeenteleden langsgaan om hen erop te wijzen dat de predikantsplaats alleen maar bezet kan worden wanneer gemeenteleden hun kerkelijke bijdrage verhogen".

De heer Gerbrandy wijst op de grote krachtsinspanning die kort na de Tweede Wereldoorlog geleverd is voor de predikantstraktementen. Bedroegen die in 1943 nog f 7 miljoen, in 1954 is dat opgelopen tot f 12 miljoen en in 1959 is het verder gestegen tot f 17 miljoen. Aan het slot vroeg de heer Gerbrandy speciale aandacht voor vacatures in

Gereformeerde kerk Bruchterveld (1932).

Kerkgebouw Hervormde gemeente te De Krim (1912).

de gemeenten. "Zorg er voor dat de gemeente niet nodeloos vacant blijft, maar zorg voor een goede pastorale verzorging", aldus de heer Gerbrandy.

Oorzaken en achtergronden van onkerkelijkheid

Op de jaarvergadering in Zwolle, waar 50 kerkvoogden aanwezig waren, hield de heer P.A. Kraemer, socioloog, een inleiding over de onkerkelijkheid in Nederland. Hij maakt onderscheid in een viertal groepen, waarvan de omvang moeilijk is vast te stellen. De situatie van buitenkerkelijkheid was als volgt: in 1898 was dit 2 pct., in 1947 17 pct. en in 1957 was dit 18 pct. Opvallend is de onkerkelijkheid in de stad Amsterdam (45 pct.) maar ook in Almelo met 26 pct. In dorpen is gemiddeld 6 pct. onkerkelijk, maar in bepaalde regio's zoals N.O. Groningen is 54 pct. onkerkelijk. Een andere onderscheiding is die naar beroepsklasse; intellectuelen 25 pct., winkelstand 16 pct. en in de handel is het 3 pct.

Om de onkerkelijkheid te verminderen zijn er legerpredikanten en ziekenhuis-predikanten ingezet. Maar ook predikanten die zich speciaal op de jongeren richten. Door deze maatregelen te treffen zoekt de kerk naar nieuwe wegen, aldus de heer Kraemer.

Martinuskerk van de Hervormde gemeente te Markelo (1840).

Kerkgebouw van de Hervormde gemeente te Genemuiden (1883).

Kerkbouw en kerkrestauratie

Op de ledenvergadering die op 29 juni 1963 in Zwolle werd gehouden, hield mr. G.A.J. ter Linden, secretaris van de Bouw- en Restauratiecommissie, een inleiding over kerkbouw en kerkrestauratie. Een kerk is zo'n bijzonder gebouw dat men, volgens de heer Ter Linden, met huiver bevangen wordt als men dat als kerkvoogd stichten moet of als architect moet ontwerpen. Men moet er goed van doordrongen zijn met welke vragen men zoal te maken kan krijgen. Vragen op het gebied van liturgie, de plaats van het orgel, het karakter van de bijgebouwen, enz. Bij restauratie doet zich de belangrijke vraag voor tot welk stadium in de ontwikkeling van het gebouw moet worden teruggegaan, zo besluit de heer Ter Linden.

Eerste regionale kerkvoogdijvergadering

Op 28 oktober 1966 werd in Hardenberg op initiatief van de kerkvoogden van Vroomshoop en in overleg met de voorzitter van de afdeling Overijssel een regionale kerkvoogdijvergadering gehouden. Aanwezig waren de afgevaardigden van de hervormde gemeenten van Avereest, Bergentheim, Hardenberg, Heemse, De Krim en Vroomshoop. Verhinderd waren de kerkvoogdijen van Gramsbergen, Lutten, Vriezenveen en Westerhaar.

Nicolaaskerk
van de
Hervormde
gemeente Zalk
en Veecaten
(15^e eeuw).

Het eerste agendapunt is de verhoging van de bijdrage voor de generale kas met 100 pct., ofwel van f 2,50 naar f 5,00. Het merendeel heeft hier bezwaar tegen, omdat nergens uit blijkt dat deze verhoging strikt nodig is.

Na de pauze komt het verzoek van de provinciale kerkvergadering van Overijssel aan de orde, waarin een bijdrage wordt gevraagd voor het aanstellen van een provinciale jeugdwerkleider. De vergadering is van mening dat een provinciale jeugdwerkleider doeltreffend kan werken. Het regionale jeugdwerk, zoals dat in het noordoosten van Overijssel plaats vindt, geeft betere resultaten. Datzelfde geldt ook voor het maatschappelijk werk. De vergadering zou het een goede zaak vinden wanneer dit soort zaken in samenwerking met de gereformeerde kerken wordt aangepakt.

Tenslotte wordt nog gesproken over de kerkvisitatie en de inning van de kerkelijke bijdragen. Uit de reacties blijkt dat het steeds moeilijker wordt de financiën in de gemeente op peil te houden. Afsproken wordt in het voorjaar van 1968 weer een dergelijke bijeenkomst te houden.

Bezwaren verhoging bijdrage generale kas

De generale synode had in 1969 besloten om de bijdrage van de generale kas, die al jaren op f 5,00 was gesteld, met ingang van 1970 te verhogen naar f 10,00. Dat leidde tot veel negatieve reacties van de zijde van de colleges van kerkvoogden. Daarom toog de verenigingssecretaris, de heer J. van Schagen, op 6 oktober 1969 naar Zwolle om met het afdelingsbestuur van Overijssel over deze materie te spreken. Eén gemeente in Overijssel ging zover om ook omliggende gemeenten te benaderen om zich tegen deze verhoging verzetten. Dat was voor het hoofdbestuur van de Vereniging aanleiding om met de afdeling Overijssel in gesprek te gaan om een speciale bijeenkomst over deze materie te beleggen. Juist omdat de generale kas gebruikt wordt voor allerlei belangrijke projecten, zoals bouwen van kerken in nieuwe polders in o.a. de Bijlmermeer, de Prins

*Kerkgebouw
van de
Hervormde
gemeente te
Daarlerveen
(1973).*

Alexanderpolder in Rotterdam en Zoetermeer, terwijl de Wet premie kerkenbouw is ingetrokken, is ondersteuning uit de landelijke kas van de Nederlandse Hervormde Kerk dringend gewenst.

Het bezwaar is niet direct de verhoging van *f* 5,00 naar *f* 10,00, maar de wijze van besluitvorming. Er zijn teveel raden in onze kerk en er moeten mogelijkheden komen van inspraak, want het grondvlak van de kerkvoogden is hierbij niet geraadpleegd. De heer Van Schagen wordt verzocht deze klacht aan het hoofdbestuur door te geven.

Trouw moet blijken

Op de ledenvergadering van 18 november 1972, die in hotel Van Gijtenbeek in Zwolle wordt gehouden, wordt melding gemaakt van een enquête onder de titel *Trouw moet blijken*. 'Trouw moet blijken' was de naam van de eerste geldwervingsactie in januari 1972 die door de Hervormde Commissie Geldwerving was voorbereid. Aan deze actie deden ruim 200 gemeenten mee en zij behaalden een meeropbrengst ten opzichte van 1971 van bijna 30 pct., terwijl de geldontwaarding ruim 8 pct. bedroeg. Dus een zeer succesvolle zaak!

In Overijssel deden slechts 15 gemeenten aan deze nieuwe vorm van geldwerving mee. Het nieuwe van deze methodiek is dat er persoonlijk contact is door de envelop met het formulier persoonlijk af te geven en het antwoord een week later op te halen. De vergadering concludeert daaruit dat de actie om met deze vorm van geldwerving mee te doen, onder de Overijsselse gemeenten nog niet is aangeslagen.

Kerkelijke administratie: zorg voor de enkeling

Tijdens de ledenvergadering van 11 april 1975 die door 40 kerkvoogden vertegenwoordigende 22 kerkvoogdijen werd bezocht, hield de directeur van de SMRA, de heer A.L.

Protestantse kerk te Blankenham (1893).

Grote of Sint Stephanuskerk van de Hervormde gemeente te Hasselt (15^e eeuw).

Yska, een inleiding over de kerkelijke administratie. Het gaat hierbij om de dienst of hulpbetoon aan onder meer het individu, want het gaat er om dat de informatie systematisch wordt vastgelegd ter ondersteuning van het menselijk geheugen. Goede informatie over de omvang van de gemeente, de leeftijdsopbouw en de aard van het lidmaatschap is van groot belang bij o.m. het beroepen van een predikant. De informatie moet actueel en betrouwbaar zijn, want wil de bedrijfsvoering in de kerk goed functioneren, dan zal men moeten kunnen terugvallen op een goede administratie die de mogelijkheid biedt tot een goede besturing.

Van de administratie mag verwacht worden dat zij aan de leiding van de kerk (landelijk, provinciaal en plaatselijk) zodanige gegevens weet voor te leggen dat de leiding in staat is tot besturing en het nemen van verantwoorde beslissingen, aldus de heer Yska.

Ledenregistratie

Op 24 januari 1978 besluit het bestuur van de afdeling Overijssel om medewerking te verlenen aan het houden van regionale bijeenkomsten. Deze bijeenkomsten worden door de Provinciale Kerkvoogdijcommissie georganiseerd en centraal staat daarbij het synodebesluit om alle hervormde leden bij de SMRA te laten registreren. De regio-bijeenkomsten vinden plaats in Hengelo, Rijssen, Ommen en Kampen.

Kerkgebouw Hervormde gemeente te Beerzerveld (1801).

Kerkgebouw Protestantse gemeente te Blokzijl (1609).

50-jarig jubileum

Op 19 februari 1980 werd tijdens een feestelijke bijeenkomst in de historische Kamper Lemkerzaal van de Broederkerk aandacht besteed aan het 50-jarig bestaan van de afdeling Overijssel. De afdelingsvoorzitter, de heer F.J. Berkhof, mocht circa 160 kerkvoogden met hun partners welkom heten. Na een ontvangst en begroeting door de president-kerkvoogd van de Hervormde gemeente Kampen, de heer A. Hengeveld, bracht het gezelschap een bezoek aan het stadhuis, waar de burgemeester hen ontving en waar de stadsarchivaris een uiteenzetting gaf over de geschiedenis van de stad Kampen.

Hierna sprak de heer Berkhof zijn jubileumrede uit, waarbij hij wees op de noodzaak van de provinciale afdeling die de schakel is tussen de landelijke vereniging en het plaatselijk college van kerkvoogden. Hij noemde de actuele onderwerpen van destijds, zoals de concept-regeling voor de predikantstraktementen en de problematiek van de hoofdelijke omslag. Merkwaardigerwijs is in 1955 geen aandacht besteed aan het 25-jarig bestaan van de afdeling. In de laatste 25 jaar is veel aandacht besteed aan de nieuwe kerkorde en de aanpassing van de plaatselijke regeling die o.m. het gevolg daarvan was. Ook de vorming van wijkgemeenten maakte daarvan deel uit, waardoor ook tal van nieuwe kerken in de wijken werden gebouwd. Voorzitter Berkhof bedankte al

*Grote of Cyriacuskerk van de
Protestantse gemeente te Dalfsen
(15^e eeuw).*

die vrijwilligers die zich de afgelopen 50 jaar op kerkvoogdelijk vlak dienstbaar hebben gemaakt voor hun kerkelijke gemeente.

Na een broodmaaltijd kreeg de voorzitter van de landelijke Vereniging van Kerkvoogdijen, dr. W.J. Diepeveen, het woord. De aanwezigheid van een provinciale organisatie achtte hij een absolute voorwaarde, want hoewel zij zich in het verleden misschien wat al te krampachtig tegen landelijke voorstellen verzetten, vormen zij een goed bolwerk tegen al te centralistische neigingen en zijn zij een goed forum ter raadpleging door de landelijke vereniging over plaatselijke kerkvoogdelijke belangen.

Hierna volgde een orgelconcert door Willem Hendrik Zwart, vaste organist van de Bovenkerk, waarna de jubileumbijeenkomst met samenhang werd besloten.

Aandacht voor Kerkbalans

Op de bestuursvergadering van 16 september 1981 zijn voorzitter en secretaris van de Hervormde Commissie Geldwerving, resp. ds. J.A.G. van Zanten en ds. W.H. den Ouden, als gast aanwezig. De bedoeling is om in de afdeling Overijssel met kerkvoogden, diakenen en ouderlingen in contact te treden om de actie Kerkbalans, waarmee in 1974 succesvol begonnen is, te evalueren. Het gaat met name om de toe te passen methodiek, de systematiek van brengen en halen, de contacten van de Kerkbalanslopers met de gemeenteleden en de gehele plaatselijke organisatie daar omheen. Besloten wordt dat op de voorjaarsvergadering van 30 maart 1982 hieraan uitvoerig aandacht wordt besteed.

Kerkvoogdij allerlei

Tijdens de bestuursvergadering van 19 september 1985 komen diverse zaken aan de orde. Allereerst betreft dat de contacten met de kerkelijke gemeenten in de Noord-oostpolder en Flevoland. Deze gemeenten vormen geen kerkprovincie en bovendien ressorteren zij onder geen enkele provinciale afdeling. Maar omdat het provinciaal

Ontmoetingskerk van de Protestantse gemeente Creil, De Noordoostpolder (1956).

kerkelijk bureau van de kerkprovincie Overijssel, dat in Zwolle gevestigd is, in de advies- en toezichtsfeer bemoeienis met deze gemeenten heeft, krijgt de afdeling Overijssel van deze gemeenten ook regelmatig adresmutaties toegestuurd. Besloten wordt die ook naar het bureau in Dordrecht te sturen.

Vervolgens komt de oude kwestie 'Bestuur en beheer' aan de orde. De synode van de Nederlandse Hervormde Kerk zou graag zien dat er één vorm van beheer komt. Het kerkvoogdelijk beheer met de figuur van de ouderling-kerkvoogd, zoals dat in de kerkorde van 1951 is vastgelegd, zou daarbij uitgangspunt moeten zijn met de mogelijkheid dat er in het college van kerkvoogden ook kerkvoogden zitting mogen nemen die geen ambtsdrager zijn. De landelijke kerk wil af van de oude vormen van beheer, namelijk het vrij beheer en het beheer onder het Alge-

meen College van Toezicht op het Beheer van de kerkelijke goederen en fondsen van de hervormde gemeenten in Nederland. De landelijke kerk probeert sinds 1951 de aanpassing aan het nieuwe beheer te bevorderen, maar dat vordert niet. Vandaar dat de synode één beheerregeling wil vaststellen die voor alle gemeenten bindend is. Dat leidt in bepaalde gemeenten tot fel verzet met soms nare gevolgen. De algemene opmerking van sommige kerkvoogden is: *"Geen eenheid in de leer, dan ook geen eenheid in het beheer"*. Het afdelingsbestuur van Overijssel, dat in zijn ressort ook te maken heeft met een aantal gemeenten dat niet tot aanpassing wil overgaan, betreurt het voornemen van de synode om ondanks de bezwaren deze regeling toch door te drukken.

Tenslotte wordt stilgestaan bij meer zakelijke onderwerpen zoals het toekomstig financieel beleid in de kerkelijke gemeente, de meerjarenplanning tegen de achtergrond van maatschappelijke ontwikkelingen, subsidiemogelijkheden voor kerkelijke gemeenten en ervaringen van de Monumentenwacht Overijssel.

Stichting Behoud Kerkelijke Gebouwen (SBKG)

Naar aanleiding van een inleiding op de ledenvergadering van 1 april 1987 van de heer D. Doorn van de afdeling Groningen over doel en werkwijze van de Stichting tot Behoud van Kerkgebouwen in Groningen, besloot het afdelingsbestuur van Overijssel begin januari 1988 de colleges van kerkvoogden in deze provincie te benaderen met de vraag

Kerkgebouw (1645), klokkenstoel en begraafplaats van de Protestantse gemeente Giethoorn.

toe te treden tot een op te richten SBKG. Het bestuur van de nieuwe stichting was gevormd door bestuurders die benoemd worden door het bestuur van de afdeling Overijssel.

Het doel van de SBKG is voorlichting te geven over de exploitatie van het kerkgebouw, hulp geven bij het opstellen van meerjarenplannen voor onderhoud en/of restauratie, het aanreiken van mogelijke subsidiebronnen en het onderhouden van contacten met overheidsinstanties op het gebied van het behoud van deze kerkelijke gebouwen, die vaak monumentaal zijn.

Door diverse colleges werd positief op dit initiatief gereageerd met als gevolg dat de SBKG Overijssel in 1988 werd opgericht.

Reactie grondvlak op bestuur en beheer

Op 15 maart 1988 kwamen de leden van de afdeling Overijssel in vergadering bijeen in gebouw "Vrede" te Heino. De vergadering werd bezocht door 108 kerkvoogden, die 48 kerkvoogdijen vertegenwoordigen. Het belangrijkste agendapunt was de bespreking van het in 1986 verschenen rapport van de werkgroep die door de synode was ingesteld en opdracht kreeg de huidige bepalingen van de ordinanties 16 en 18 van de kerkorde en de daarbij behorende overgangsbepalingen te bestuderen.

Dat de synode van plan was een voor alle hervormde gemeenten geldende beheerregeling bindend te verklaren, had voornamelijk te maken met het feit dat diezelfde synode te maken had met een Werkgroep kerkorde Samen-op-Weg die voor de gemeenten die Samen-op-weg (SOW) wilden een op die samenwerking gebaseerde plaatselijke regeling moest vaststellen. Daarom wilde men eerst in eigen hervormde kring die ene vorm van beheer invoeren, waarna men met de gereformeerde en luther-

*Kerkgebouw
(1502),
klokkenstoel en
begraafplaats van
de Protestantse
gemeente te
Wanneperveen-
Belt-Schutsloot.*

se partners aan tafel kan gaan om de beheervorm voor een SOW-gemeente vast te stellen. Samengevat kan gesteld worden dat het erop neerkomt dat alleen de kerkenraad begroting en rekening vaststelt die eerder door het college van kerkvoogden was opgesteld. Ook het provinciale toezicht wordt in het rapport beperkt en de kerkenraad krijgt meer toezichttaken toebedeeld op het werk van de kerkvoogden en de diakenen. Eigenlijk een situatie die te vergelijken is met die van de commissie van beheer in een gereformeerde kerk.

De discussie over dit heikele punt verliep soms scherp. Allereerst bleek het rapport, dat eerder was toegezegd, niet beschikbaar te zijn voor het grondvlak, zodat het grondvlak slecht geïnformeerd was. Het afschaffen van het college van notabelen, dat in veel Overijsselse gemeente een nuttige functie vervult, wordt als een verlies voor het werk van de kerkvoogden beschouwd. Verder wordt het voorstel, zoals in het rapport genoemd wordt, als een blamage beschouwd voor de oud-toezicht en vrij beheergemeenten die hun werk op voortreffelijke wijze verrichten.

Verder vindt men de in het rapport genoemde term *“de door iedereen algemeen betreunde toestand van de drie vormen van beheer”* niet met de werkelijkheid overeen komen. Het is een belediging aan de duizenden vrijwilligers die met hart en ziel voor hun kerkelijke gemeente werkzaam zijn.

De voorzitter, de heer F.J. Berkhof, die tevens lid is van het hoofdbestuur van de landelijke vereniging, sluit de discussie af door op te merken dat in Overijssel zeer genuanceerd over de ene vorm van bestuur en beheer wordt gedacht. Hij zal het resultaat van deze bijeenkomst ter sprake brengen in het hoofdbestuur van de Vereniging.

Kerkgebouw Haaksbergen (1854) van de

Protestantse gemeente te Haaksbergen-Burse.

Voorlichting over plaatselijke geldwerving

Op 10 oktober 1989 hield het afdelingsbestuur samen met de provinciale kerkvoogdijcommissie van Overijssel in het kerkelijk centrum "De Regenboog" te Hasselt een voorlichtingsbijeenkomst over de plaatselijke geldwerving. Een week eerder, op 3 oktober, was er een dergelijke bijeenkomst in Rijssen. Op beide avonden waren totaal ruim 120 personen aanwezig. Inleiders die avond zijn ds. J.A.G. van Zanten en drs. W.H. den Ouden, resp. voorzitter en secretaris van de Hervormde Commissie Geldwerving.

Ds. Van Zanten wijst op het motto van Kerkbalans 1990, "Het gaat om meer", waarbij het niet alleen gaat om wat geld meer, maar dat dit meerdere betekent dat pastoraat en geldwerving hand in hand gaan. Daarom heeft hij bij de totstand-koming van de Hervormde Commissie Geldwerving er aan mogen werken dat in die commissie de geldwervingsorganen van onze kerk gaan participeren. Het toenmalige Hervormde moderamen van de generale synode vond het belangrijk dat de functies van voorzitter en secretaris worden vervuld door twee dienstdoende predikanten die temidden van hun gemeente werkzaam zijn, dus geen vrijgestelde predikanten, maar praktiserende predikanten, aldus ds. Van Zanten.

Ds. Den Ouden gaat vervolgens in op het misverstand dat de kerk door de overheid betaald wordt en noemt daarbij de situatie in ons omliggende landen waar dat voor een belangrijk deel wel het geval is. In ons land is een verschuiving van dood geld (geld uit vermogen) naar levend geld (uit de portemonnee van het gemeentelid) ontstaan. In 1900 bestonden de inkomsten voor 80 pct. uit dood geld en 20 pct. uit levend geld, maar in 1989 is dit 5 pct. dood geld en 95 pct. levend geld.

Ook de mentaliteit van de kerkvoogd moet daarop worden aangepast, want van beheerder (van het vermogen) wordt hij of zij geldwerfer en moet men beleidsmatig aan de slag gaan. Gemeenteleden moeten overtuigd worden van de noodzaak om aan de kerk te geven. Daarvoor is een helder beleidsplan nodig, een goede voorlichtingsfolder en men moet zoveel mogelijk gebruik maken van de diensten die de media beschikbaar stellen, zo besluit ds. Den Ouden.

*Schildkerk of Grote Kerk van de
Hervormde gemeente te Rijssen
(16^e eeuw).*

Synode aanvaardt wijzigings- voorstellen ordinantie 16 en 18

Op de ledenvergadering van 21 november 1991 in Heino hield de heer F. van der Kolk, lid van het dagelijks en hoofdbestuur van de Vereniging van Kerkvoogdijen (VVK), een lezing over het synodebesluit dat in maart 1991 was genomen inzake de wijzigingsvoorstellen ordinantie 16 en 18. De vergadering werd door 103 kerkvoogden bijgewoond.

De heer Van der Kolk deelt mee dat het uitgangspunt van de wijzigingen één vorm van beheer is en dat het college van kerkvoogden deel uitmaakt van de kerkenraad. De kerkenraad is eindverantwoordelijk voor het financieel beleid. Bepaalde zaken zoals begroting en jaarrekening worden in gezamenlijk overleg vastgesteld en

bij andere zaken doet het college van kerkvoogden dat zelfstandig.

Het college van kerkvoogden blijft de gemeente in vermogensrechtelijke zaken in en buiten rechte vertegenwoordigen, voor zover die het kerkvoogdelijk beheer betreffen. Het college van diakenen heeft diezelfde bevoegdheid ten aanzien van de vermogensrechtelijke diaconale zaken.

Het toezicht wordt geheel ondergebracht bij de provinciale kerkvoogdijcommissie en draagt in principe het karakter van begeleiding en advisering. Tenslotte moet de kerkenraad een beleidsplan voor de komende vijf jaar opstellen, na overleg met de colleges van diakenen en kerkvoogden. Tenslotte deelt de heer Van der Kolk mee dat deze wijzigingen op 1 januari 1992 ingaan en dat gemeenten tot 1 januari 1996 de tijd hebben om hun plaatselijk reglement aan de nieuwe kerkordebepalingen aan te passen.

Tijdens de rondvraag brengt de kerkvoogdij van Hengelo de herziene onkostenvergoedingsregeling voor predikanten ter sprake die voor veel kerkelijke gemeenten, w.o. Hengelo, vergaande financiële gevolgen heeft. De kerkvoogdij heeft hierover een brief aan het hoofdbestuur van de VVK geschreven die tijdens deze vergadering wordt voorgelezen. Verzocht wordt bij de instanties die bij deze nieuwe regeling betrokken waren, erop aan te dringen dat de regeling, zoals die in 1992 weer is ingevoerd, wordt

Kerkje aan de Zee (1786) van de Hervormde gemeente te Urk.

teruggedraaid. Na het voorlezen van deze brief betuigden de aanwezige kerkvoogden adhesie met deze brief.

Flevoland naar Overijssel

Op de bestuursvergadering van 22 januari 1992 wordt gesproken over de uitbreiding van het bestuur met twee personen omdat de classis Flevoland, bestaande uit de protestantse gemeenten Flevoland en De Noordoostpolder, in 1990 bij de afdeling Overijssel is gevoegd.

Op de voorjaarsvergadering van 2 april 1992, die door 102 personen vertegenwoordigende 51 kerkvoogdijen/commissies van beheer werd bijgewoond, werd ingestemd met de uitbreiding van het afdelingsbestuur met één lid afkomstig uit de Noordoostpolder. Een voorstel tot uitbreiding met een lid uit de Flevopolder wordt afgewacht. Ook werd ingestemd met het voorstel aan het hoofdbestuur van de VVK om de naam van de afdeling te wijzigen in afdeling Overijssel-Flevoland en het reglement hierop aan te passen.

Kerkvoogdelijk beheer in beweging

Tijdens de najaarsvergadering van 2 december 1993 hield de heer A. Noordsij, lid van het dagelijks en hoofdbestuur van de Vereniging van Kerkvoogdijen, een inleiding over een beweging in de Nederlandse Hervormde Kerk (NHK), namelijk onrust op het kerkelijk erf. Het is mede aan kerkvoogden de taak hieraan een goede wending te geven, want het kan ook de verkeerde kant uitgaan.

In de eerste plaats gaat het dan om de verplichte aanpassing die per 1 januari 1996 voor alle gemeenten geldt. Het verzet daartegen is in sommige gemeenten zo hoog opgelopen dat een aantal kerkvoogdijen gemeend heeft de burgerlijke rechter te moeten inschakelen om in een kerkelijk geschil uitspraak te doen.

Verder is er op landelijk vlak de uitwerking aan de orde van het aangenomen beleids- en bezuinigingsplan "Kiezen en Delen". Dat leidt tot een andere organisatie van de beheerorganen en tot een andere visie op het toezicht in de plaatselijke gemeenten.

Voorts is er een beweging zichtbaar door de combinatie van de landelijke dienstenorganisatie van de hervormde en de gereformeerde bureaus, die uiteindelijk zal moeten leiden tot één centrale locatie. En tenslotte is er onrust binnen de NHK op het terrein

Mr. A. Rigters houdt zijn inleiding in Nijverdal over de rechtspositie van de kerkvoogd.

van het belijden. De concept-kerkorde voor de (toen nog zogeheten) Verenigde Reformatische Kerk in Nederland brengt veel commotie teweeg. De heer Noordsij, die op alle onderdelen uitvoerig ingaat, rondt zijn inleiding af door te stellen dat zowel de Vereniging van Kerkvoogdijen als de Algemene

Kerkvoogdijraad zoveel mogelijk hun invloed zullen aanwenden bij het verdere verloop van deze processen.

De rechtspositie van de kerkvoogd

Op de najaarsvergadering, die op 10 november 1994 in het Hervormd Centrum van Nijverdal werd gehouden, hield mr. A. Rigters, o.a. lid van de Algemene Kerkvoogdijraad en de Vereniging van Kerkvoogdijen, een inleiding over de rechtspositie van de ouderling-kerkvoogd. De bijeenkomst werd door 83 kerkvoogden bezocht.

Het aantreden van de ouderling-kerkvoogd gebeurt op basis van ordinantie 3 en voor vrij beheer- gemeenten, waar sprake is van de kerkvoogd, geldt de plaatselijke regeling. De zittingsduur is 4 jaar met de mogelijkheid dat men tweemaal herkozen kan worden. De leden van colleges genieten geen honorarium of presentiegeld. De zorg voor alle stoffelijke aangelegenheden is aan het college toevertrouwd, dus ook de wijkkassen vallen daar onder. Een aantal zaken doet het college samen met de kerkenraad, zoals de voorbereiding van het beleidsplan, de begroting en rekening, de geldwerving, het gebruik van de kerkgebouwen en het algemene personeelsbeleid. Andere zaken zoals beheer van gelden, goederen, begraafplaatsen, pastorie, kosterie en personeelsbeleid doet het college geheel zelfstandig.

Zowel de ouderling-kerkvoogd als de kerkvoogd niet-ouderling zijn gehouden tot geheimhouding. De gemeente wordt in en buiten rechte vertegenwoordigd door voorzitter en secretaris van het college van kerkvoogden.

Voor een aantal zaken heeft het college voorafgaande goedkeuring nodig van een bovenplaatselijk toezichtcollege. Dat is b.v. het geval bij koop en verkoop van registergoederen, kunsthistorische voorwerpen, aangaan van leningen en aanvaarden van schenkingen.

De heer Rigters vat zijn betoog samen met te stellen dat de kern van de verplichtingen van de kerkvoogd is: een goed beheer voeren volgens de regels en normen van de kerk, volgens gezond verstand, volgens goed koopmansgebruik en volgens redelijkheid en billijkheid. Door de jaarrekening door de kerkenraad te laten vaststellen, worden alle verrichte uitgaven gesanctioneerd en wordt er in feite décharge aan het college van kerkvoogden verleend.

Nicolaaskerk (15e eeuw) van de Protestantse gemeente te Wesepe.

De heer Rigters wijst er nadrukkelijk op dat de beheerders als collectief, behoudens persoonlijke disculpatie, verantwoordelijk zijn voor schade die voortvloeit uit achteloosheid, verzuim of kwade trouw, onverminderd ieders aansprakelijkheid naar burgerlijk recht.

Tenslotte deelt de heer Rigters mee dat de taak en positie van de kerkvoogd in de toekomst weinig met die van de huidige zal verschillen. Wel zal de kerkvoogd meer zelf moeten doen, want het toezicht trekt zich terug. Met een samenleving die ingewikkelder wordt en gemeenteleden die mondiger worden, wordt het er niet gemakkelijker op. Hij besluit zijn inleiding met een citaat van de oud-scriba van de Provinciale Kerkvergadering van Noord-Brabant en Limburg, ds. C.E. van Voorthuysen *“Wie kerkvoogd wordt, wéét wat hij doet. Geen erebaantje in een deftige kerkbank, maar overleggen, plannen, de gemeente enthousiast maken en heel hard werken”*.

Kerkvoogdelijke openheid en pastorale zorgvuldigheid

In aanwezigheid van 84 kerkvoogden werd op 9 april 1997 in de Emmaüskerk te Zwolle de ledenvergadering gehouden, waar ds. H.A. van Til, voorzitter van de Interkerkelijke Commissie Geldwerving (ICG) en ds. H.J.J. Radstake, voorzitter van de Hervormde Commissie Geldwerving, een inleiding hielden.

Ds. Van Til noemde de werkwijze van de ICG waar sinds 1973 een uitstekende vorm van interkerkelijke samenwerking is. Katholieken, hervormden, gereformeerden, lutheranen, doopsgezinden en remonstranten werken daar op een uitstekende manier

Kerkgebouw van de Protestantse gemeente te Glanerbrug (1906).

samen om de jaarlijkse actie Kerkbalans goed voor te bereiden. Want Kerkbalans is het grootste financieel appèl in ons land. In de maand januari richten de kerken, die de grootste vrijwilligersorganisatie vormen, zich tot hun leden voor een financiële bijdrage, zodat het huishoudboekje van de kerk weer sluitend wordt gemaakt.

De ICG stelt sinds 1973 voor de plaatselijke parochies en gemeenten een basispakket voor de actie beschikbaar met aanvullend materiaal (affiches, posters, kerkblad-artikelen), terwijl de Hervormde Commissie Geldwerving daar nog een brief aan toevoegt om jonge gemeenteleden te benaderen en vervolgens een handreiking voor de prediking ten behoeve van predikanten die zij kunnen toepassen bij de start van de actie Kerkbalans, aldus ds. Van Til.

Ds. Radstake benadrukt de plaatselijke uitvoering van de geldwerving, waaraan het helaas nogal eens ontbreekt. De twee basisvoorwaarden voor een succesvolle actie zijn nog steeds de kerkvoogdelijke openheid en de pastorale zorgvuldigheid. Openheid met name ook bij geldwerving is geboden, want de gemeente heeft er recht op te weten wat de meevallers en tegenvallers zijn. Dus in goede en in kwade dagen. Geef daarom goede voorlichting als de begroting op een gemeenteavond wordt besproken. Geef aan wat niet uitvoerbaar is indien het gevraagde bedrag niet bijeen wordt gebracht. Maar laat ook zien wat u met dat legaat gedaan heeft dat u vorig jaar van een gemeentelid kreeg.

Over de pastorale zorgvuldigheid adviseert ds. Radstake de gemeente gericht te benaderen met een persoonlijke brief die voor het gemeentelid herkenbaar is. Benader alle gemeenteleden en leg hen de vraag voor wat het hen waard is dat de evangelieverkondiging in de eigen gemeente doorgaat.

Drs. G. van Soest, de laatste voorzitter het hoofdbestuur van de Vereniging van Kerkvoogdijen in de Nederlandse Hervormde Kerk, houdt zijn inleiding over de veranderende omgeving waarin de huidige kerkvoogden en leden van de commissies van beheer moeten opereren.

Tenslotte noemt ds. Radstake de nazorg door gemeenteleden een bedankbriefje of berichtje te sturen. Maar ook de pastorale en diaconale nazorg. Kerkbalanslopers krijgen vaak opmerkingen te horen over bepaalde zaken die in het verleden minder goed verliepen. Geef die opmerkingen door aan de predikant of ouderling of diaken, want op die wijze blijven we met elkaar in gesprek. Zo'n contact kan dan tot vervolgesprekken leiden. Kerkvoogdelijke openheid en pastorale zorgvuldigheid gaan hand in hand, zo besluit ds. Radstake zijn inleiding.

De VVK in een veranderende omgeving

Op de ledenvergadering, die op 21 november 2001 in Zwolle plaatsvond en door 43 kerkvoogden werd bezocht, hield de voorzitter van het hoofdbestuur van de Vereniging van Kerkvoogdijen (VVK), drs. G. van Soest, een inleiding over de VVK in een veranderende omgeving.

De heer Van Soest herinnert er aan dat de Vereniging van Kerkvoogdijen en het Landelijk Verband van Commissies van Beheer, waarmee de VVK zeer nauwe contacten onderhoudt, flankerende organisaties zijn van de kerken die in Samen-op-Weg-verband met elkaar samenwerken. Zij willen absoluut geen polariserende houding aannemen, maar zij willen juist complementsierend werken, zodat financiën en beheer een gelijkwaardige plaats in de bestuursstructuur van de kerk krijgen. Dat is noodzakelijk want de huidige financiële positie van de landelijke kerken is in opspraak. Met name de besluiten voor het instellen van een landelijk dienstencentrum met regionale dienstencentra is zeer onverstandig geweest en hoewel beide verenigingen daarvoor gewaarschuwd hadden, heeft men hier niet naar geluisterd.

In het kader van het Internationale jaar van de Vrijwilliger (2002) wijst de heer Van Soest erop dat de kerken, die de grootste vrijwilligersorganisatie vormen, door de overheid genegeerd zijn als het gaat om zaken met betrekking tot de coördinatie van het vrijwilligerswerk. De overheid stelt kerken steeds vaker gelijk aan gewone verenigingen. Het besef dat kerken uiterlijk weliswaar op verenigingen lijken, maar innerlijk daar volledig bovenuit stijgen, ebt zienderogen weg. Gaat het om de coördinatie van het vrijwilligerswerk, dan blijkt de overheid de kerken te vergeten. Hier is duidelijk iets fundamenteels aan de hand dat alle kerkgenootschappen in Nederland raakt, want uit allerlei publicaties die in de afgelopen jaren verschenen zijn, is af te leiden dat de overheid zich eerder als een tegenstander dan zich als voorstander van de kerkgenootschappen heeft opgesteld. Dat blijkt o.m. uit wetgeving op het gebied van monu-

Het Centrum (1966) van de Protestantse gemeente te Nijverdal. In dit kerkelijk centrum hield de afdeling Overijssel-Flevoland gedurende een aantal jaren haar ledenvergadering.

mentenbeleid, de ecotax waar kerkelijke gemeenten wel belasting moeten betalen maar niet van bepaalde belastingfaciliteiten kunnen genieten, de Wet Onroerende Zaakbelasting, de kwestie rondom de gebruiksvergunning en allerlei andere zaken zoals omvang legeskosten en Arbozorg.

Tenslotte roept de heer Van Soest de aanwezige beheerders op om toch vooral ook zitting te nemen in de bovenplaatselijke kerkbesturen. Zo kan bereikt worden dat door een goede afvaardiging van de kerkrentmeesterlijke sector in de bestuursorganen van de kerk er een positieve bijdrage wordt gegeven aan het gelijkwaardig zijn van bestuur en beheer. Dit is een zeer aangelegen onderwerp waarvoor de Vereniging van Kerkvoogdijen al vele decennia aandacht heeft gevraagd.

Omgaan met vrijwilligers

Tijdens de voorjaarsvergadering van de afdeling, die op 9 april 2003 werd gehouden, hield mr. A. Rigters, lid van het hoofdbestuur van de Vereniging van Kerkvoogdijen, een inleiding over hoe om te gaan met vrijwilligers die op plaatselijk vlak werkzaam zijn. In toenemende mate maken kerkelijke gemeenten gebruik van de diensten van vrijwilligers in plaats van betaalde functionarissen zoals kosters en beheerders. Hij wees daarbij ook op de rechtspositionele aspecten die voor vrijwilligers gelden en waarvan het belangrijk is deze in een vrijwilligersovereenkomst vast te leggen. Het was een boeiende inleiding waarbij tijdens de daarop volgende gedachtewisseling veel vragen werden gesteld.

Kerkgebouw (1604) van de Hervormde gemeente te Zwartsluis.

Oude Kerk (1482) van de Protestantse gemeente te Borne.

Afdeling gaat van 2003 tot 2012 sluimerend verder

De afdeling Overijssel-Flevoland, die vanaf haar oprichting steeds actief is geweest in de contacten met het grondvlak en het landelijk hoofdbestuur van de Vereniging van Kerkvoogdijen, later de Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer (VKB), had vanaf 2003 te maken met moeilijk te vervullen bestuursvacatures en drukte van mensen die in het bestuur zitting nemen, maar door hun eigen drukke werkkring niet de tijd en aandacht voor het regionale kerkrentmeesterlijk beheerwerk kunnen opbrengen. Met name de regio Twente en Salland, twee belangrijke gebieden van Overijssel-Flevoland, waren in het bestuur onvoldoende vertegenwoordigd.

Maar met ingang van het najaar van 2012 komt daarin verandering. Tijdens een bestuursvergadering van 9 september 2012 in Zwolle worden er twee nieuwe bestuursleden voor benoeming voorgedragen. Onder voorzitterschap van de heer E. Kooiker met als secretaris de heer A.P.C. Wegerif, gaat de afdeling een herstart maken. Men neemt zich voor om met de voor- en najaarsvergadering weer de provincie in te gaan. Aan het begin van de bijeenkomst zal de gastgemeente het kerkgebouw laten zien en daarover iets vertellen. Vervolgens begint de vergadering waarop over een actueel onderwerp wordt gesproken. De gemeenteadviseur van Overijssel-Flevoland, destijds verbonden aan de Regionale Commissie voor de Behandeling van Beheerszaken (RCBB), zal hieraan met zijn kennis en expertise een bijdrage leveren. De tendens is dat het kader in de plaatselijke kerkenraden dalende is. Een goede samenwerking tus-

De heer T.H. Copier, directeur van de Stichting Kerkelijk Geldbeheer tijdens zijn inleiding in de Plaskerk van Raalte.

sen het RCBB en de VKB, met de benodigde kennis in huis, kan de plaatselijke gemeenten ondersteunen. Omdat ook de band tussen afdeling en hoofdbestuur van de VKB losser was geworden, vond op 27 mei 2013 een gesprek plaats met een delegatie van de afdeling en het hoofdbestuur van de VKB. Vanaf dat moment zal de heer drs. H. van der Wal, die reeds lid was van het hoofdbestuur van de VKB, de afdeling Overijssel-Flevoland in het hoofdbestuur gaan vertegenwoordigen.

Gebouwen en geld

Tijdens de najaarsvergadering op 27 november 2013 die in de Plaskerk van Raalte werd gehouden, staat de directeur van de Stichting Behoud Kerkelijke Gebouwen van Overijssel-Flevoland en Gelderland, de heer ir. H. Bron, stil bij de ontwikkelingen rondom de instandhoudingsregeling voor rijksmonumenten. Een aantal jaren geleden was er sprake van een hoogconjunctuur met een fors subsidieplafond waarbij grote restauratieprojecten werden gehonoreerd. Daarna volgde een beperkt subsidieplafond waarbij alleen kleine projecten aan bod kwamen. Momenteel wordt de maximale subsidie berekend op basis van 3 procent van de herbouwwaarde van het monument. Grote projecten worden als gevolg van gewijzigd overheidsbeleid overgeheveld naar de provincie. Deze hanteren echter 6 procent van de herbouwwaarde als norm. Aan de provincie is dan ook verzocht om de grens naar 3 procent te brengen en de regelingen zo op elkaar aan te laten sluiten, aldus de heer Bron.

Hierna vertelt de directeur van de Stichting Kerkelijk Geldbeheer (SKG), de heer T.H. Copier, over de werkwijze van SKG. SKG is geen bank en valt dus niet onder de depositogarantiestelling. SKG bankiert bij Van Lanschot Bankiers; dit is geen systeembank dus die valt ook niet onder de depositogarantiestelling. SKG is een sterke en solide financiële dienstverlener voor de kerken met een groeiend balanstotaal van € 322 miljoen in 2008 naar ± € 380 miljoen in 2013 en een groeiend resultaat van € 852.000 in 2008 naar ± € 2 miljoen in 2013. Als alle aangesloten kerken en instellingen hun geparkeerde gelden bij SKG opvragen is er voldoende geld in kas om nog 15 maanden met de bedrijfsvoering door te gaan. De capital ratio (eigen vermogen / balanstotaal) bedroeg in 2008 3,75 procent en is in 2013 ± 5,3 procent. Het uitgezette vermogen is als volgt ondergebracht: 1. Staatsobligaties. 2. Kerken en aanverwante instellingen 3. Nederlandse grootbanken. SKG volgt nauwlettend het reilen en zeilen bij de Nederlandse banken, terwijl er regelmatig gesprekken op hoog niveau plaats vinden, aldus de heer Copier.

Oud en nieuw op weg naar de toekomst

Op 19 mei 2015 hield de afdeling Overijssel-Flevoland in de Reestkerk van de Protestantse gemeente Oud-Avereest/Balkbrug de ledenvergadering. Bij de huishoudelijke

De scheidend voorzitter drs. E. Kooiker (links) ontvangt bloemen uit handen van zijn opvolger drs. H. van der Wal (rechts).

zaken wordt medegedeeld dat de afdeling in het komende najaar op twee locaties een cursus voor kerkrentmeesters zal houden. Ook in Overijssel en Flevoland zal gekeken worden naar het toekomstbeeld van de Kerk in 2025. Het afdelingsbestuur wil tijdens enkele bijeenkomsten peilen hoe de leden dat toekomstbeeld zien.

De voorzitter, drs. E. Kooiker, geeft vervolgens het woord aan de heer W. van der Kolk, die het een en ander vertelt over het werk van de door de Vereniging van Kerkvoogdijen opgerichte Stichting Behoud Kerkelijke Gebouwen Overijssel-Flevoland. De heer Van der Kolk is blij dat het bestuur destijds koos voor een professionele aanpak die mede dankzij de medewerking van haar Gelderse zusterorganisatie tot stand kon komen.

Hierna doet de heer drs. H. van der Wal, die de afdeling in het hoofdbestuur van de VKB vertegenwoordigt, enkele mededelingen uit het hoofdbestuur. Hij noemt daarbij o.a. dat de Protestantse gemeente van Oud-Avereest/Balkbrug op het VKB-Congres van 18 april 2015 winnaar werd van de VKB-Marsh-Mercer Award, waarbij zij de eerste prijs van € 5.000 binnenhaalde.

Hierna vond de voorzitterswisseling plaats. De heer Kooiker, die 23 jaar bestuurslid was waarvan 21 jaar voorzitter, had besloten zich terug te trekken. Hij is blij dat in de persoon van de heer drs. H. van der Wal een geschikte opvolger is gevonden. De heer Van der Wal bedankt de heer Kooiker voor hetgeen hij voor de afdeling Overijssel-Flevoland gedaan heeft. Hij overhandigt hem een kleine attentie met bloemen en reikt hem de zilveren VKB-speld met bijbehorende oorkonde uit.

Na de pauze wordt een uiteenzetting gegeven hoe de Protestantse gemeente Oud-Avereest/Balkbrug erin geslaagd is van de voormalige Reestkerk een gebouw te maken dat, naast de functie van kerkgebouw, ook geschikt is voor vele cultureel-maatschappelijke functies.

Wijzigingen in de organisatie van de Protestantse Kerk van Nederland

Tijdens de ledenvergadering van de afdeling die op 5 april 2017 in de Stinskerk te Zwolle werd gehouden, hield de preses van de generale synode, mevr. ds. K. van den

Synodepreses ds. K. van den Broeke, die op 5 april 2017 in de Stinskerk te Zwolle een inleiding hield over de toekomstige ontwikkelingen in de Protestantse Kerk in Nederland.

Broeke, een inleiding over toekomstige ontwikkelingen in de Protestantse Kerk in Nederland (PKN).

Ds. Van den Broeke gaat allereerst in op de ontwikkelingen van de PKN. De kern van verschillende beleidsnota's in de afgelopen tien jaar kwam aan de orde. Zij noemt vervolgens de komende wijzigingen in de organisatie van de PKN, zoals de classis nieuwe stijl (voor Overijssel betekent dit één classis in plaats van de huidige zes classes; Flevoland gaat samen met een van de twee classes uit Gelderland). Dit betekent voor veel ambts-dragers in de kerk minder vergaderen. Met de nieuwe classis komt er ook een vrije-steld predikant die de plaatselijke gemeenten en hun predikanten adviseert en ondersteunt. De figuur van de gemeenteadviseur verdwijnt, een bezuiniging. Maar wel blijft de adviseur de regionale colleges voor beheerszaken ondersteunen. Een andere wijziging betreft de predikanten. Het gaat om de mogelijkheid dat predikanten na twaalf jaar – als hun gemeente dit aangeeft – makkelijker van gemeente kunnen veranderen. Vanuit de zaal waren er met name zorgen over het wegvallen van de ondersteuning door het Dienstencentrum in Utrecht. Zeker nu de gemeenteadvisers verdwijnen, rijst de vraag waar gemeenten dan terecht kunnen voor hun vragen bijvoorbeeld over samenwerking met andere gemeenten, juridische zaken, enz.

Mevr. Van den Broeke neemt een groot deel van de zorgen weg door te stellen dat de dienstverlening aan de gemeenten veel meer via de digitale snelweg gaat gebeuren, maar dat de fysieke aanwezigheid van de adviseurs zal afnemen. Ook andere organisaties die aan de PKN geflankeerd zijn, zoals de VKB, kunnen hierbij een belangrijke rol spelen, aldus de synodepreses.

Nieuwe werkwijze in de nieuwe classes

Tijdens de voorjaarsvergadering, die op 10 april 2019 in Kampen wordt gehouden, houdt ds. Kl. van der Kamp, classis-predikant van Overijssel-Flevoland, een inleiding over zijn werk dat hij enkele maanden geleden begonnen is. Ds. Van der Kamp wijst er op dat het de bedoeling is dat de classispredikant in ieder geval elke 4 jaar alle plaatselijke gemeenten in de classis bezoekt en in gesprek gaat met kerkenraad, predikant(en) en het college van kerkrentmeesters. Voor het gesprek met de kerkrentmeesters zijn 4 thema's relevant: geld, gebouwen, mensen en organisatie.

Ds. Van der Kamp vraagt de aanwezigen hoe er in hun gemeente aangekeken wordt tegen digitaal collecteren dat in verschillende gemeenten nu gebeurt. Vervolgens vraagt hij welke beleidspunten de aanwezige kerkrentmeesters de grootste prioriteit geven en vraagt hij naar de verwachtingen in de ontwikkeling van het toekomstig beleid.

Uit de discussie blijkt dat er grote behoefte bestaat om de kerkorde te vereenvoudigen door de Kerk laagdrempeliger te maken en meer vanuit de decentralisatie te gaan

*Eilanderkerk (1667)
van de Hervormde
gemeente te
Kampereiland.*

werken. Er is een tendens die leidt tot minder predikanten en meer kerkelijke werkers. Daarvoor is dan geen solvabiliteitsverklaring nodig en het is bovendien goedkoper. Vervolgens noemt hij de visie op de betekenis van kerkelijke gebouwen die aan verandering onderhevig is. Tot voor kort was de opvatting veelal dat stenen er niet toe doen, maar uit onderzoeken blijkt dat dit wel het geval is, ook bij onkerkelijken. Meer en meer wordt een kerkgebouw gezien als een "levenshuis" met kenmerken van een soort dorps huis van zowel kerkelijken als niet-kerkelijken, waarin naast de eredienst ook allerlei niet kerkelijk gebonden activiteiten plaats vinden. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed heeft de *Handreiking Kerkenvisies* opgesteld voor gemeenten die een integrale kerkenvisie willen opstellen. Aan de hand van twaalf bouwstenen wordt uitgelegd hoe dit in zijn werk gaat.

Voorts noemt ds. Van der Kamp FRIS (Financieel Rapportage en Informatie Systeem), het nieuwe hulpmiddel voor het indienen van begrotingen en jaarrekeningen. Het brengt uniformiteit en gemak voor het opstellen en indienen van de plaatselijke begrotingen en jaarrekeningen van diakenen en kerkrentmeesters. De nu bereikte standaardisatie maakt het gemakkelijker om de gegevens met andere gemeenten te vergelijken.

Tenslotte wijst ds. Van der Kamp op de beschikbare menskracht in kerkelijke functies. In toenemende mate wordt betaald werk vervangen door vrijwilligers. Hij noemt ook de mogelijkheden van het aantrekken van een interim-predikant als b.v. de eigen predikant zwangerschapsverlof heeft. Er is steeds meer sprake van collegiale samenwerking en deeltijd, terwijl ook de pioniersplekken waarmee de Protestantse Kerk in Nederland bezig is, tot andere vormen van inzet van mensen nopen, aldus ds. Van der Kamp.

De betekenis van mr. G. Vixseboxse voor onze Kerk en haar gemeenten

Mr. G. Vixseboxse te Almelo legt landelijke kerkelijke functies neer

Het hoofdbestuur van de Vereniging van Kerkvoogdijen heeft het voorrecht gehad dat het over verschillende gekwalificeerde bestuursleden heeft kunnen beschikken. Eén van deze mensen was mr. Gerrit Vixseboxse die de Nederlandse Hervormde Kerk op tal van terreinen heeft mogen dienen.

De heer Vixseboxse was directeur van een Almelse textielfabriek. In de jaren na de Tweede Wereldoorlog was hij financieel-economisch woordvoerder van de CHU-Senaatsfractie. Hij was voorzitter van de Kamercommissie financiën en economische aangelegenheden. Hij hield zich ook bezig met buitenlandse zaken en defensie en was actief als vice-voorzitter van de Vergadering van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal. Verder was de heer Vixseboxse kantonrechter.

Op kerkelijk terrein was hij onder meer van 1926-1948 president-kerkvoogd van de Hervormde gemeente te Almelo. De heer Vixseboxse was vanaf 1931 tot 1953 lid van het hoofdbestuur van de Vereniging van Kerkvoogdijen en maakte lange tijd deel uit van het dagelijks bestuur in de functie van vice-voorzitter van de Vereniging. Voorts was hij lid van de Commissie voor de kerkorde (1945-1950) die de voorbereidingen trof voor de kerkorde die in 1951 werd ingevoerd. Omdat de positie van het kerkvoogdelijk beheer niet werd onderschat, werd het hoofdbestuur van de Vereniging van Kerkvoogdijen (VVK) benaderd met de vraag iemand vanuit de VVK af te vaardigen. Het hoofdbestuur besloot de heer Vixseboxse voor benoeming voor te dragen.

Gedurende zijn kerkelijke loopbaan heeft hij kerkvoogdijen vaak van advies kunnen voorzien. Dat gebeurde meestal tijdens de afdelingsvergaderingen. Bij de totstandkoming van de verschillende regelingen in de Kerk nam de Algemene Kerkvoogdijraad er een belangrijke plaats in en de heer Vixseboxse was zich daarvan zeer goed bewust.

Hij heeft er herhaalde malen op aangedrongen dat betalingen voor het landelijk kerkenwerk zo min mogelijk verplicht moeten worden opgelegd, maar dat kerkelijke gemeenten hun bijdrage voor de instandhouding van de landelijke kerk, vanwege hun betrokkenheid met deze Kerk, op vrijwillige basis leveren. "Onze Vereniging is daarom dankbaar voor alles wat deze rustige figuur, met een diepe geloofsovertuiging en bezield met een grote liefde voor onze Kerk, gepaard met veel ervaring op het gebied van algemene en plaatselijke kerkelijke financiën, voor de Kerk gedaan heeft", zo schrijft prof. dr. ir.

Dorpskerk (1832) van de Hervormde gemeente te Holten.

H.G. van Beusekom, die toen voorzitter van de Vereniging was. In 1953 werd de heer Vixseboxse tot erelid genoemd.

Tijdens de vergadering van de Algemene Kerkvoogdijraad van 15 december 1958 heeft mr. G. Vixseboxse afscheid genomen als voorzitter van de Algemene Kerkvoogdijraad. Hij was de eerste voorzitter van deze raad die sinds de kerkorde van 1951 ontstaan is.

De heer Vixseboxse had een zwak voor Holten met zijn Holterberg waar hij sinds 1948 ging wonen. Hoewel de heer Vixseboxse een groot deel van zijn leven in Almelo had doorgebracht, zagen de inwoners van Holten hem als een groot burger van hun gemeente. In Holten is er een straatnaam naar hem vernoemd.

De heer Vixseboxse, die op 7 maart 1884 in Almelo werd geboren, overleed op 11 januari 1963 te Holten.

Enkele wetenswaardigheden uit Overijssel en Flevoland

Dit hoofdstuk geeft een opsomming van een aantal wetenswaardigheden van gemeenten die onder de afdeling Overijssel-Flevoland horen.

Kerk als kathedraal in Almere

Als het aan landdrost Han Lammers en de rijksdienst voor de IJssel-meerpolders ligt, komt er in het centrum van Almere-Stad een kerk als een kathedraal te staan. Het idee staat de voorgangers van de kerkelijke gemeenten in Zuidelijk Flevoland helemaal niet aan. Maar op het nieuwe land is het woord van de rijksdienst wet. Dat werd in april 1981 niet met zoveel woorden gezegd, maar het viel wel te proeven tijdens de studiedag die in de kring "Kerkbouw en eredienst" van de prof. dr. G. van der Leeuwstichting in Almere-Haven heeft gehouden.

De kerk van Almere-Haven staat in een bocht in de gracht aan de rand van het centrum. De vier wekelijkse diensten – zaterdagavond en zondagmorgen van de rooms-katholieken, zondagmorgen en -avond voor de protestanten – worden door totaal (situatie 1981) zo'n vierhonderd kerkgangers bezocht. Dat is drie procent van de inwoners, die voor zeventig procent uit gesaneerde Amsterdamse volksbuurten afkomstig zijn.

Goede Reede in Almere-Haven dat sinds 1979 in gebruik is bij de Protestantse gemeente, de Lutherse gemeente en de Rooms-Katholieke parochie.

Als in 1984 Almere-Haven volgebouwd is, kan het kerkgebouw vol zijn. Over de doelmatigheid van het kerkgebouw had de eerste inleider niets dan lof; dat was ds. E.F. Verbaas, voorganger van de toenmalige gefedereerde gemeente van hervormden en gereformeerden in Zuidelijk Flevoland. Het gebouw is voor vele doeleinden zeer bruikbaar. "Men kan zich binnen geen sfeervoller ruimte denken, maar je moet wel eerst binnen zijn. Vooral als de hoofddeur aan de gracht dicht is, valt de entree moeilijk te vinden", aldus ds. Verbaas.

Het plan om de kapel, die een afzonderlijke ingang aan de grachtkant heeft, open te stellen als daagse bidruimte, is nog steeds niet uitgevoerd.

Een van de problemen in het nieuwe land, waar de machtige rijksdienst voor alles en iedereen zorgt, is het ontbreken van vrijwel elke financiële betrokkenheid. De plannen voor de kerkbouw zijn gemaakt voordat er inwoners waren. Daar zijn toch wel wat vragen over te stellen.

Ds. Verbaas wijst erop dat onze terminologieën het niet meer doen in een geseculariseerde samenleving. "Waar is de etalage die laat zien wat de Kerk kan zijn, waar is de boekwinkel met goede lectuur, waar kunnen mensen schuilen, waar is de huiskamer, waar het gastverblijf, waar het biljard, waar is de eetruimte voor alleenstaanden? Waar zijn de levieten die aanwezig en beschikbaar zijn?"

Tijdens de verschillende inleidingen, maar nog meer tijdens de discussie, tekende zich een groot mentaliteitsverschil af tussen de kerkelijke deelnemers en de Flevolandse overheidsfunctionarissen over de plaats van de Kerk in de samenleving, en dus in het straatbeeld. Symbool van dit benaderingsverschil is de toren die in Almere-Haven zeer nadrukkelijk bij de kerk staat, maar daar van kerkelijke zijde in het geheel niet gewenst was (en is). In het verlengde daarvan ligt dan de "kerk als kathedraal" die men in Almere-Stad wenst. Maar de toren kwam er en op aandringen van de heer Lammers zou er ook een carillon in komen.

Maar wat bewoog de overheid? De heer Lammers: In alle steden moeten er merktekens zijn die het centrum aanduiden. Lammers kon niet inzien dat dit geen "stevige kerk" zou kunnen zijn, die dan eventueel doordeweeks heel wat functies kan vervullen. Wat dat betreft is er een combinatie van bouwwerken mogelijk. De landdrost had er Van der Leeuw nog eens op nageslagen, de theoloog die veel over kerk, kunst en liturgie heeft gepubliceerd en naar wie de stichting zich noemt. Hij citeert daarbij Van der Leeuw die stelt dat de tijd van schuilkerken voorbij is.

De directeur van de rijksdienst voor de IJsselmeerpolder, ir. D.H. Frieling, meent dat kerken de meest aangewezen oriëntatiepunten in de stad zijn. Het geestelijk leven is een belangrijk element in de samenleving, ook al is dat aan het aantal kerkgangers niet af te lezen.

Bij de exploitatie van het gebouw doen zich wel wat problemen voor. De kerkelijke gemeente kan prioriteit geven aan het open stellen van het kerkelijk centrum voor niet-kerkelijke doelen. In dat geval zou de overheid hieraan mee moeten doen als zij vindt dat het kerkgebouw tevens als bijvoorbeeld concertzaal dienst moet doen. De prijs die de kerken voor overheidsdeelneming in de exploitatie moeten betalen, is dan dat het gebouw ook een echte concertzaal is. "In Almere-Stad denken we dan ook aan een kerkgebouw dat ook autonome culturele functies kan vervullen", aldus landdrost Lammers.

Eerste PKN-pioniersplek nieuwe stijl komt in Almere

Eind 2013 wordt begonnen met een pioniersplek nieuwe stijl in Almere. Het is de eerste van zo'n vijftien pioniersplekken nieuwe stijl van de Protestantse Kerk in Nederland die

Pioniersplek "De Schone Poort" te Almere.

op het punt van beginnen staan. Partners van het kerkplantingsproject 'De Schone Poort' zijn de Protestantse gemeente Almere, het kerkplanningsteam en de afdeling Missionair Werk en Kerkgroei van de Protestantse Kerk in Nederland. Partijen ondertekenden op 13 december 2013 een samenwerkingsovereenkomst. Door het ondertekenen van deze overeenkomst verklaren ze in de komende drie jaar te willen bouwen aan deze protestantse pioniersplek.

Het uiteindelijke doel van de pioniersplek is dat een vernieuwende en zelfstandige vorm van kerk-zijn ontstaat, die aansluit bij de veranderende cultuur en allereerst gericht is op mensen die het evangelie niet kennen en niet (meer) betrokken zijn bij een bestaande kerk. Pioniersplekken zijn er niet alleen om zelf op een vernieuwende manier iets te betekenen voor nieuwe mensen, maar zij moeten ook bijdragen aan de vernieuwing van de bestaande gemeenten.

Geschiedenis Dorpskerk Protestantse gemeente Bathmen

De Dorpskerk van Bathmen is een neoclassicistische zaalkerk met een driezijdig gesloten laatgotisch koor en een eveneens laatgotische toren van vier geledingen met zadeldak. De oorspronkelijk aan O.L. Vrouw gewijde kerk op een bouwlandakker, een zgn. "hoogen roggenkamp", is ontstaan omstreeks 1240 als geschenk van de bisschop van Utrecht aan het kapittel van de St. Lebuïnus te Deventer. Tegen het 14e-eeuwse schip werd kort na 1459 een rijzig koor gebouwd. Ook de toren zal in die tijd tot stand

Dorpskerk van de Protestantse gemeente te Bathmen (1870).

gekomen zijn. De vrij bijzondere afdekking in de vorm van een zadeldak tussen puntgevels is mogelijk in het begin van de 16de eeuw aangebracht. Het uurwerk stamt uit 1881. Na een eerder plan uit 1865, werd in 1870 het oorspronkelijke schip gesloopt en vervangen door het huidige driebeukige middenschip op een bijna vierkante plattegrond. Dit schip, met een in hoofdvorm neoclassicistische opzet en voorzien van neogotische details, verrees naar ontwerp van J.A. Gerretsen uit Zutphen. Tegen de noord- en zuidgevel van de toren werden een consistoriekamer en een catechisatie-kamer aangebouwd. Gelijktijdig werd rond de gehele kerk een gepleisterde plint opgetrokken. Nadat de neogotische pinakels in 1906 waren verwijderd, volgde in 1939 een verdere versobering en inwendige herinrichting naar plannen van J.A.G. Heineman. Hierbij werd de kansel verplaatst naar de hoek op de noordelijke muur van het koor en het orgel naar de torenmuur.

De banken werden 180 graden gedraaid zodat men zicht op het koor kreeg. Bij de complete restauratie in 1975-1976 onder leiding van H. Roebbers en Klein Douwel werden de uit 1870 daterende consistorie- en catechisatiekamer ter weerszijden van de toren vervangen door nieuwe aanbousels en werd de toegang tot de kerk in de toren hersteld.

Het koor is voorzien van gemetselde kruisribgewelven, met ribben waarop eenvoudig decoratieve schilderijen zijn aangebracht. Bij de sloop van het schip in 1870 kwamen muurschilderingen aan het licht op de torenmuur en in het koor. De beschadigde en onbelangrijk geoordeelde voorstelling van het Laatste Oordeel op de torenwand werd verwijderd evenals een tweede Laatste Oordeel op het eerste vak van de noordmuur van het koor. Tussen de vensters in de koorsluiting bevinden zich schilderijen van profeten- en apostelfiguren met spreukbanden waarop

Interieur van de Dorpskerk van Bathmen.

gedeelten van de Tien Geboden zijn geschreven. Op het koorgewelf is vervaagd een Deësis-voorstelling te zien: een oordelende Christus tussen Maria en Johannes de Doper. De schilderijen werden in 1870 ontdekt en gerestaureerd door L.L. Kleijn; in 1939 zijn die in het koor opnieuw geconserveerd door E. en J. Bokhorst en werden op het koorgewelf de ornamentale schilderijen blootgelegd. Het neogotische orgel met hoofd- en bovenwerk is in 1876 gemaakt door H.G. Holtgräve uit Deventer. In 1976 en 1994 is het orgel gerestaureerd.

125 Jaar Gereformeerde kerk Bergentheim

Op 17 augustus 2004 werd herdacht dat het 125 jaar geleden was dat de Gereformeerde kerk van Bergentheim werd geïnstitueerd. In dat jaar 1879 telde de gemeente 71 leden. In 1881 wordt een kerkbouwplan goedgekeurd en in 1884 doet de eerste predikant in de nieuw gebouwde kerk zijn intrede. Maar de gemeente wordt steeds groter waarna besloten wordt een nieuw kerkgebouw te bouwen.

Westerkerk Bergentheim (1950).

Dat gebeurt in 1911 en dat gebouw biedt plaats aan de ruim 600 leden die de gereformeerde kerk dan telt.

De huidige Protestantse gemeente Bergentheim is ontstaan door een fusie van de Gereformeerde kerk van Bergentheim en de Hervormde gemeente te Bergentheim. Op 4 februari 2018 werd tijdens een feestelijke viering de verenigingsacte ondertekend. De Protestantse gemeente te Bergentheim beschikt over twee kerkgebouwen, te weten de Oosterkerk en de Westerkerk.

Ontstaan van de Hervormde gemeente te Dedemsvaart

*Van Dedemkerk,
Hervormde gemeente
Dedemsvaart, (1834).*

In 1984 verscheen ter gelegenheid van het 150 jarig bestaan van de Hervormde gemeente Dedemsvaart het boekje "Hier in het stille veld – 150 jaar Hervormde gemeente te Dedemsvaart".

In de 18e eeuw werd in de Zwolse regentenfamilie Van Marle een plan uitgewerkt om het moeras te ontwateren met een kanaal, de dan bereikbare turf te winnen en af te voeren via datzelfde kanaal en op de vrijgekomen dalgrond landbouw te ontwikkelen.

De heer W.J. Baron van Dedem, getrouwd met een vrouw van de familie Van Marle, viel de taak toe het plan uit te voeren. Het kanaal heette al snel de Dedemsvaart. In 1811 was het kanaal zover dat een begin kon worden gemaakt met de veenkolonie aan de Dedemsvaart.

Evenals in andere veengebieden kwam bij geen enkele kerkelijke instantie de gedachte op dat in het nieuwe gebied wellicht gemeentevorming op haar plaats zou kunnen zijn. En evenals in andere veengebieden was het een eenling die in zijn eigen tijd zonder bevoegdheid, maar vanuit roeping pastoraat, diaconaat en Woordverkondiging ter hand nam. Dit was de veenarbeider Jan ter Vaart, die zich in 1821 in de kolonie had gevestigd. Het siert de gevestigde kerk, toen die er eenmaal was, dat zij hem direct erkende en als godsdienstonderwijzer inschakelde.

Het Van Loo-orgel (1870) in de Van Dedemkerk.

De veenkolonie gelegen aan de hoofdvaart kreeg pas na 15 jaar een school. Omstreeks diezelfde tijd liet Koning Willem I een eerste rapport opmaken over de kerkelijke situatie. In 1830 kwam het koninklijk besluit af, waarbij gunstig werd beschikt om voor de protestantse inwoners aan de Dedemsvaart een kerk en pastorie te bouwen, een hervormde gemeente te stichten en een predikant te mogen aanstellen.

De koning zegde f 8.800 toe voor de bouw van de kerk en pastorie terwijl er maximaal f 4.000 subsidie van de provincie Overijssel werd verstrekt.

Omdat dit bedrag niet toereikend was, terwijl men uit eigen middelen weinig kon bijdragen, gingen kerkvoogden opnieuw bij de overheid langs voor bijdragen. Kerkvoogden klaagden dat de gemeenteleden arme veenarbeiders waren, maar het college van toezicht wees erop dat kerkvoogden een hoofdelijke omslag naar draagkracht moeten gaan instellen. Maar het was meer onwil van de kerkvoogden en geen verzuim, want ouderlingen en kerkvoogden behoorden tot de economische bovenlaag en zij wensten alleen via de collecten en hun zitplaatsenhuur aan de Hervormde gemeente te Dedemsvaart bij te dragen. Toen de hoofdelijke omslag werd ingevoerd, kwam de kerkelijke gemeente ruimer in haar middelen te zitten, zodat zij een hogere bijdrage aan de te bouwen kerk en pastorie kon geven.

Vóór de viering van het 150-jarig bestaan werd het kerkinterieur gerestaureerd. De plavuizenvloer lag ongefundeerd op een bodemlaag die als gevolg van het veenverleden steeds in beweging is. Hier diende een gewapend-betonvloer te komen op bijna 120 betonnen boorpalen. Overleg met monumentenzorg leidde tot voorwaarden die weer een grotere eigen financiering noodzakelijk maakten. Aanvankelijk zou de eigen bijdrage ten laste van de hervormde gemeente op circa f 300.000 komen, maar uiteindelijk bracht zij f 856.000 bijeen, ofwel 62 pct. van de totale kosten, zo werd tijdens de feestelijke heringebruikneming op 14 december 1988 meegedeeld. Ook het bord dat in 1834 is aangebracht en naast de preekstoel hangt, is vernieuwd. Hierop staan de volgende dichtregels van de Zwolse dichter Rhijnvis Feith:

*Hier in het stille veld, bewerkt door nijv're handen
buigt zich eerbiedig 't volk voor 's hoogsten zetel neer
en bede, psalm en lied klinkt langs de tempelwanden
God en Gods grooten Zoon die voor ons stierf, tot eer.*

Maar aan het eind van de heringebruikneming van 14 december 1988 was er al een aanduiding voor een nieuw doel: de collecte was voor het orgelfonds. Het wordt in dat veld nooit meer stil, lijkt het wel.

De Antenne van Gereformeerde kerk van Dedemsvaart

*De Antenne
(1995).*

Na de institutie in 1836 kreeg de toen 19 leden tellende gemeente in 1852 een kerkje gelegen aan de Langewijk. Omdat de kerkelijke gemeente groeide was zij niet meer in staat de kerkgangers te bergen. De kerkelijke gemeente was inmiddels gegroeid tot 1.100 leden. Besloten werd de kerk aan de westkant uit te breiden en in 1918 werd besloten een galerij in de kerk aan te brengen. Maar ondanks deze uitbreidingen werd het zitplaatsentekort opnieuw actueel. De kerkenraad achtte vergroting van de bestaande kerk voldoende. Hiermee was een bedrag van f 44.000 gemoeid, terwijl een nieuwe kerk bouwen een bedrag van f 117.000 zou vergen.

Tijdens een gemeentevergadering werd het voorstel gedaan om toch een nieuwe kerk te bouwen. Maar het bleek dat in de kerkelijke gemeente meer financiële steun gevonden werd voor aanpassing van het bestaande gebouw. De bestaande kerk werd zo verbouwd dat er eigenlijk sprake was van een nieuwe kerk. Op 23 december 1925 werd de kerk, na voor de tweede maal te zijn verbouwd en vergroot, in gebruik genomen.

In 1957 waren er plannen om een jeugdgebouw te stichten en in 1960 vond de aanbesteding plaats. De totale kosten bedroegen ruim f 222.000 met als resultaat een prachtig gebouw, de Antenne genaamd, gelegen aan de Wilhelminastraat in het noordwesten van Dedemsvaart. De Antenne lag bijna anderhalve kilometer meer naar het westen dan de kerk aan de Langewijk.

Vanaf 1956 tot de jaren zeventig liep het ledental wat terug, maar vanaf de jaren tachtig kwam het weer boven de 2.000. De kerkenraad wilde alle kerkelijke activiteiten meer op één plaats concentreren. Er werd gekeken of dit gerealiseerd kon worden bij de kerk aan de Langewijk, maar dat werd een te kostbare zaak.

Omdat het gebouw de Antenne al vanaf het begin als kerk werd gebruikt, zelfs met twee diensten per zondag, werd besloten aan de bestaande Antenne een nieuw kerkelijk centrum te bouwen. Architect Gerritsma uit Assen maakte in 1995 een plan voor een kerkgebouw *'dat enerzijds nadrukkelijk herkenbaar moest zijn als kerk die zich bewust is van haar plaats in de samenleving, zij het niet dominant, maar ingetogen'*. Na vele discussies werd besloten om te komen tot een ruimte met een licht karakter, maar tevens met de beslotenheid van ronde wanden, die de gemeente omhullen. Op één plek breekt die omhullende wand open en blijft alleen het constructieve geraamte over; de gevel wijkt om plaats te maken voor het licht dat van boven invalt. En op die plek zijn de ogen van de gemeente gericht op het kruissymbool. Ook in de uiterlijke vorm van de kerk is dit gedeelte de plaats waar alle lijnen elkaar ontmoeten. Overeenkomstig dit plan is de uitbreiding van de Antenne uitgevoerd.

Ook werd er een nieuw orgel aangekocht dat door het orgelmakers echtpaar Patijn uit Wapenveld werd gebouwd. De overdracht en ingebruikneming vonden op 12 februari 1999 plaats.

De Bergkerk van Deventer

Tot de groep overige Gotische basilieken, zoals de Bovenkerk van Kampen, behoort ook de Bergkerk van Deventer. De aan Sint-Nicolaas, schutspatroon van kooplieden en schippers, gewijde kerk maakt al bijna acht eeuwen onderdeel uit van het silhouet van de stad Deventer. De bijnaam dankt de kerk aan zijn ligging op een hoog rivierduin aan de zuidoostkant van de oude stadskern. Het gebouw is een laatgotische driebeukige basilicale kerk met kooromgang. De tussen 1198 en 1209 gebouwde romaanse kruisbasiliek werd bediend door broeders uit het Norbertijnenklooster Varlar bij Coesfelt in Duitsland. De kerk werd in 1206 ingewijd door de bisschop van de Letse stad Riga. Het gebouw vertoont ook veel gelijkenis met andere kerken uit de Oostzeelanden.

Van de oorspronkelijke romaanse kerk resteren de beide in tufsteen opgetrokken westtorens, die zijn geled door middel van lisenen en rondboogfriezen. Mogelijk heeft oorspronkelijk tussen beide torens boven de ingang een galerij gezeten die in de gotische periode is uitgebroken. Inwendig zijn de beide oostelijke hoeken van het romaanse dwarsschip bewaard gebleven. Hierin bevinden zich nissen met 13e eeuwse muurschilderingen. In de eerste helft van de 15de eeuw ontstond een nieuw gotisch koor met kooromgang.

In 1477 kwam een kapel gereed, mogelijk die aan de noordzijde van de kooromgang. Omstreeks 1500 werden tegen de einden van het oude romaanse transept tweebeukige dwarskapellen toegevoegd die niet hoger zijn opgetrokken dan de zijbeuken en daar-

De Bergkerk (13e eeuw) is enkele tientallen jaren geleden door de Hervormde gemeente van Deventer afgestoten en doet nu dienst als cultureel centrum.

door geen dwarsbeuk vormen. In 1497 kwam het portaal voor de noorddeur gereed.

Het calvinisme kreeg vaste voet in Deventer nadat Rennenberg de stad in 1578 veroverd had. In 1579 kregen de calvinisten de beschikking over de Broederenkerk, waar op 4 oktober van dat jaar voor het eerst avondmaal werd gevierd. In 1580 werden alle kerkgebouwen aan de protestanten toegewezen en volgde een verlate Beeldenstorm waarbij de altaarstenen werden gebruikt voor grafstenen en de afbeeldingen in de kerk werden weggekalkt, waarna in 1582-1583 de kerk voor de protestantse eredienst werd ingericht.

In 1830 kregen de torens aan de voorzijde toegangen en in 1843-1844 volgde een verbouwing waarbij de vensters van gietijzeren traceringen werden voorzien. Tevens zijn toen de deelzuiltjes in de torens vernieuwd. Bij de externe restauratie van de kerk in 1908-1915 werden de zandstenen traceringen hersteld. Een interne restauratie volgde in 1915-1924, waarbij men de wanden ontleisterde met uitzondering van delen met muurschilderingen. De torens werden in 1963-1964 gerestaureerd en in 1971-1972 volgde een nieuwe restauratie. Daarbij werd de in 1886 aan de zuidzijde van de kooromgang ter plaatse van de oude sacristie gebouwde consistorie annex kosterswoning gesloopt.

De hervormde wijkgemeente in de Bergkerk kreeg al vroeg te maken met een teruggang in het aantal kerkleden. Door de stedenbouwkundige ontwikkeling in de naoorlogse periode met nieuwe buitenwijken met ruimere woningen verloren de oude binnensteden steeds meer hun woonfunctie. Het Bergkwartier had bovendien te maken met een sterke verpaupering, waardoor gemeenteleden wegtrokken. De Hervormde gemeente te Deventer koos er voor om in de binnenstad de Grote of St. Lebuïnuskerk te handhaven voor de eredienst. De Bergkerk werd in 1967 overgedragen aan de burgerlijke gemeente voor het symbolische bedrag van 1 gulden. Al vele jaren wordt de kerk voor allerlei exposities, lezingen, bijeenkomsten en concerten gebruikt.

Toekomstig beleid Protestantse gemeente van Deventer

De Lebuïnuskerk (15e eeuw) die in gebruik blijft bij de Protestantse gemeente van Deventer

In het voorjaar van 2011 maakt de algemene kerkenraad van de Protestantse gemeente Deventer bekend dat hij wil toewerken naar een gemeente waarin de drie bestaande kernen samengaan en die de Grote of Lebuïnuskerk gaat gebruiken. Hieraan ligt de wens ten grondslag dat de toekomstige protestantse gemeente een levenskrachtige en inspirerende gemeente blijft. Om deze toekomstvisie voor de gemeente veilig te stellen, zijn ingrijpende maatregelen nodig.

Wanneer het huishoudboekje van de gemeente wordt bekeken, blijkt dat de post 'gebouwen' flink stijgt. Stijgende onderhoudskosten, idem van de loonkosten en energiekosten, waar tegenover wisselende inkomsten uit verhuur staan, dragen ertoe bij dat naar verhouding het gebruik en de instandhouding van de gebouwen een steeds groter deel van de totale uitgaven van de gemeente opeisen. De uitgaven moeten verminderd worden en weer in balans met de inkomsten komen.

Naar de mening van de algemene kerkenraad komt de post 'gebouwen' als eerste in aanmerking voor kostenreductie. Een eerste stap daarin is om op zondag niet meer in drie kerkgebouwen samen te komen. Een volgende stap zal de verkoop van de niet meer in gebruik zijnde gebouwen zijn, maar het grootste probleem is: welke gebouwen worden afgestoten en verkocht?

De kerkenraad ervaart dit als een lastig probleem. Het is een afweging geworden tussen de Grote of Lebuïnuskerk en de Open Hofkerk. Laatstgenoemd gebouw heeft

Interieur van de Lebuïnuskerk.

meer bijruimten en is goedkoper in onderhoud en prima te bereiken. Daartegenover staat dat de Grote of Lebuïnuskerk veel hogere huuropbrengsten heeft, terwijl veel onderhoudskosten door middel van overheidsregelingen worden gesubsidieerd.

De Open Hofkerk verkopen, betekent een versterking van de vermogenspositie, terwijl afstoting van de Lebuïnuskerk alleen denkbaar is wanneer er een enorme bruidsschat wordt meegegeven, waardoor de vermogenspositie aanzienlijk wordt verzwakt.

Verder speelt in de afweging mee dat destijds door de Hervormde gemeente van Deventer een legaat is ontvangen dat alleen voor de Grote of Lebuïnuskerk gebruikt mag worden. Alles afwegende is door de algemene kerkenraad uiteindelijk toch gekozen om te werken naar een gemeente waarin de drie bestaande kernen samengaan en die de monumentale Grote of Lebuïnuskerk als kerkgebouw gaat gebruiken.

De Gereformeerde kerk van Dronten

Nadat in 1957 de polder Oostelijk Flevoland droog was gevallen, vestigden de pioniers zich in barakken en later werden er huizen gebouwd in de nieuw te vormen woonkernen. Op 4 mei 1962 vindt de instituering plaats van de Gereformeerde kerk van Oostelijk Flevoland te Dronten. De gemeente telt dan 38 kerkleden. Kerkdiensten worden gehouden in een barak van het werkkamp in Dronten.

De kerkbarak in het arbeiderskamp te Dronten kon voor twee afzonderlijke erediensten of missen tegelijk worden gebruikt. Kerkruimten waren door een één-duims houten wandje gescheiden. Niet zelden klonken de psalmen door in de eucharistieviering en omgekeerd. Het gebeurde ook dat mensen de verkeerde ingang kozen en daardoor in plaats van de protestantse kerkdienst, de Heilige Mis bijwoonden. Ook omgekeerd gebeurde dat met als resultaat dat er nieuwe contacten met christen-medemensen ontstonden.

Sinds de Protestantse gemeente te Dronten is gevormd wordt ook gekeken of de gemeente de beide huidige kerkgebouwen, De Ark en Open Hof voor de langere termijn voor eigen gebruik nodig heeft.

Kerkcentrum De Ark (1966) te Dronten dat destijds door de Gereformeerde kerk van Dronten is gebouwd.

De Nieuw-Jeruzalemkerk van Gereformeerd Emmeloord

Na de stichting van de eerste Gereformeerde kerk van Emmeloord op 31 oktober 1945, werd door de nieuw gevormde kerkelijke gemeenschap in 1948 een Zweedse noodkerk in gebruik genomen die tot 1955 als kerkgebouw dienst deed. In dat jaar werd op 26 oktober de Nieuw-Jeruzalemkerk in gebruik genomen.

In de loop der jaren zijn verschillende verbeteringen aan het gebouw aangebracht, zoals de aanschaf van een geluidsinstallatie en een aanpassing van de verwarmingsinstallatie. In 1976 werd een lift in de kerk aangebracht, die voor de kerkgangers die slecht ter been zijn een uitkomst was.

In 1992 werd betonrot geconstateerd, het plafond raakte los, terwijl ook het zitcomfort van de banken te wensen overliet. De kerk werd van mei tot september 1992 geheel gerenoveerd, waarmee een bedrag van f 700.000 gemoeid was.

Toen er extra financiële middelen nodig waren om de exploitatie van de Nieuw-Jeruzalemkerk rond te krijgen, werd besloten een steeds vaker beproefd middel om geld bijeen te krijgen toe te passen, namelijk van het gebouw een multifunctioneel centrum maken, dat voor uiteenlopende kerkelijke en niet-kerkelijke activiteiten geschikt zou zijn. Op die manier zou de kerk ook in het midden van de samenleving komen te staan. De verbouwing, die in september 2011 voltooid was, kostte ruim € 1 miljoen, waarvan zo'n € 450.000 uit subsidies afkomstig was. De voormalige hervormde kerk in Emmeloord is afgestoten en wordt door een ander kerkgenootschap gebruikt. Inmiddels zijn de Gereformeerde kerk van Emmeloord en de Hervormde gemeente te Emmeloord gefuseerd.

De Nieuw-Jeruzalemkerk (1955) te Emmeloord zoals die door de toenmalige Gereformeerde kerk van Emmeloord gebouwd werd.

De in 1948 in gebruik genomen noodkerk werd in 1949 voorzien van een harmonium, dat was uitgerust met een windmotor. Dit harmonium voldeed niet voor de grote Nieuw-Jeruzalemkerk die in 1955 door de kerkelijke gemeenschap in gebruik was genomen. De fa. W. van Leeuwen uit Leiderdorp werd verzocht een tweeklaviers mechanisch orgel te bouwen met twintig sprekende stemmen met zo'n 1.600 pijpen. De totale kosten bedroegen bijna f 41.000. Organist Ernst Leeftang uit Apeldoorn bespeelde het orgel tijdens de officiële ingebruikneming.

In 1982 moest het orgel gerenoveerd worden. Dat gebeurde door Orgelmakers Kaat & Tjhuis die ook het periodiek onderhoud van het orgel uitvoerden. Op enkele plaatsen werden er enkele nieuwe registers aangebracht. In 2008 werd het orgel opnieuw gereviseerd.

De Grote of Sint Jacobskerk: de huiskamer van Enschede

De Grote Kerk van Enschede met zijn markante toren en omgeven door grote terrassen, was tot het eind van de vorige eeuw in gebruik bij de toenmalige Hervormde gemeente te Enschede. De imposante kerkzaal, het schip, is nog steeds bezit van de

Grote Kerk van Enschede (13^e eeuw), is eigendom van de Protestantse gemeente van Enschede, maar in beheer bij Stichting Schip Grote Kerk die de exploitatie in handen heeft gegeven van het Wilminktheater & Muziekcentrum Enschede.

Protestantse gemeente van Enschede en wordt beheerd door de Stichting Schip Grote Kerk Enschede.

De geschiedenis begint met een klein houten kerkje dat rond het jaar 800 werd opgericht op een fundament van zwerfkeien. Omstreeks het jaar 1000 werden de houten wanden vervangen door muren van zwerfkeien en ijzeroer. In de dertiende eeuw wordt de kerk fors uitgebreid. Er komt een stenen gebouw in Romaanse stijl, opgetrokken uit zandsteen uit het naburige Bentheim. Een toren van twee geledingen bekroont het toen reeds reusachtige bouwwerk.

In 1480 wordt tegen de zuidkant van de kerk een compleet nieuw schip in gotische stijl aangebouwd. De muur tussen het oude en het nieuwe schip wordt vervangen door drie grote zuilen.

Aan de achterkant van de Grote Kerk is een laag dichtgemetseld raampje. Dat was een hagioscoop en was bedoeld om kerkbezoekers zicht te geven op voorwerpen, handelingen of het sacrale binnen de kerk. Mensen die niet in de kerk wensten te komen (b.v. kluizenaars) of er niet in mochten komen (b.v. lepralijders) konden zo toch de mis volgen zonder zich onder de kerkgangers te begeven.

Zo'n driehonderd jaar later gebruiken de Franse bezetters de kerk als paardenstal. In de koude winter wordt het interieur van de kerk door de soldaten opgestookt. De volgende grote ingreep vindt plaats in 1842 toen de zuilen weer werden afgebroken, waardoor een grote vrije ruimte ontstond. Om het dak te kunnen dragen worden de muren voorzien van steunberen.

In 1862 verwoest een grote stadsbrand niet praktisch alle huizen in Enschede, maar wordt ook de kerk zwaar getroffen. Een deel van de kerk stort in, maar wordt spoedig hersteld.

In 1928 vindt, met vooral gelden uit de toen bloeiende textielindustrie, een grote renovatie plaats. Het interieur en exterieur krijgen dan hun huidige vorm. De laatste grote onderhoudsbeurt vond in 2005 plaats.

De toren van de kerk is eigendom van de gemeente Enschede. De kerkzaal, het schip, is eigendom van de Protestantse gemeente van Enschede. De Stichting Schip Grote Kerk voert het beheer van het schip van de kerk. Om die taak te kunnen uitvoeren heeft de stichting de exploitatie van het gebouw in handen gegeven van het Wilminktheater & Muziekcentrum Enschede. Het in standhouden van dit historische gebouw is een grote uitdaging. Daarom heeft men de Vrienden van de Grote Kerk gevormd die jaarlijks een bijdrage vanaf € 30 geven.

Het schip van de Grote Kerk van Enschede biedt plaats aan 400 bezoekers. Deze sfeervolle kerk met de gebrandschilderde ramen, kroonluchters en kaarsen wordt ook de huiskamer van Enschede genoemd. Jaarlijks klinkt in deze kerk kamermuziek, barok- en oude muziek, koormuziek en vanzelfsprekend ook orgelmuziek. Ook worden er regelmatig dans- en muziektheatervoorstellingen georganiseerd. Daarnaast vinden in het gebouw de laatste tijd weer regelmatig kerkdiensten met een speciaal karakter plaats. Op deze manier lukt het om het gebouw voor de stad Enschede in stand te houden en een bijdrage te leveren aan het cultuuraanbod en de kerkelijke activiteiten in de gemeente.

Van Gereformeerde kerk naar Pinksterkerk in Enter

*Gereformeerde
Pinksterkerk van
Enter (1927).*

Uit een akte van verbintenis blijkt dat op 1 januari 1840 de Gereformeerde kerk van Enter is gesticht. Vaak op doordeweekse dagen kwamen mensen bijeen bij een familie op de Hoge Brink. Op 1 februari 1850 wordt over een eigen kerkgebouw gesproken waarvan de kosten op f 1.300 zijn begroot. Besloten wordt de opdracht te geven en in 1851 is de eerste gereformeerde kerk van Enter een feit.

Omstreeks 1912 wordt besloten een nieuwe pastorie te bouwen, die in 1914 gereed kwam. Door groei van de kerkelijke gemeente was het in 1851 gebouwde kerkje aan de Dorpsstraat te klein geworden. Er werd een perceel grond aan de Rijssenseweg aangekocht en op 13 mei 1927 vond de eerste steenlegging plaats. Op 2 november 1927 wordt de kerk in gebruik genomen. Het oude kerkje is verkocht en is als winkel in gebruik.

Als op 10 mei 1940 Nazi-Duitsland ons land binnenvalt, krijgt men al spoedig te maken met maatregelen van de bezetter, zoals de bepaling van de rijkscommissaris dat een opgave moet worden verstrekt van alle collectes die werden gehouden en het doel waaraan ze werden gegeven. Dit werd door de kerkenraad van Enter totaal genegeerd, maar die weigering heeft niet tot maatregelen van de bezetter geleid. Wanneer het voedseltekort, met name in de grote steden in het westen van ons land, nijpender wordt, besteedt de Gereformeerde kerk van Enter veel aandacht aan hulpverlening aan 'stadskinderen'. Dat heeft ertoe geleid dat er nog jaren na de bevrijding contacten met deze 'oorlogskinderen' werden onderhouden.

De Gereformeerde kerk van Den Ham (1980).

In mei 1953 wordt het jeugdgebouw "Ons Centrum" in gebruik genomen. In 1958 wordt de in 1914 gebouwde pastorie afgebroken en een jaar later werd een nieuwe pastorie gebouwd die inmiddels ook weer door een nieuwe vervangen is.

Op 17 mei 2018 besloot de kerkenraad van de Gereformeerde kerk van Enter dat het kerkgebouw aan de Rijssenseweg in het vervolg niet meer als gereformeerde kerk, maar als 'Pinksterkerk' door het leven gaat. Op zondag 20 mei 2018, Eerste Pinksterdag, werd de naamsverandering gevierd. "Dit alles valt mooi samen met het Pinksterfeest, als in de kerk de uitstorting van de Heilige Geest gevierd wordt, een feest waarbij we vieren dat iedereen telkens weer vervuld wordt van de Pinkstergeest", aldus de kerkenraad.

Nieuwe classis Flevoland een feit

In januari 1990 vond in Swifterbant de installatie plaats van de nieuwe hervormde classis Flevoland. De nieuwe classis omvat de hervormde gemeenten van Almere, Dronten, Lelystad, Oostelijk Flevoland, Zeewolde, de Noordoostpolder, Urk en de hervormde deelgemeente "De Bron" van Urk. De classis Flevoland is ingedeeld bij de kerkprovincie Overijssel. Zij bestaat verder uit twee ringen: de reeds bestaande ring Noordoostpolder en de ring Oostelijk en Zuidelijk Flevoland, die gevormd wordt door de hervormde gemeenten te Almere, Dronten, Lelystad en Zeewolde.

Per 1 januari 1990 is er ook sprake van een nieuwe gereformeerde classis Flevoland. Daardoor is het mogelijk dat er in de toekomst federatievorming zou kunnen plaatsvinden.

Havezate Mennigeshave: eerste Gereformeerde kerk van Den Ham

Na de oprichting van de Gereformeerde kerk van Den Ham in 1836 werd in 1840 een deel gekocht van de oude havezate 'Mennigeshave', gelegen aan de Ommerweg. De kerkenraad had besloten het bouwhuis als kerkzaal in te richten en de bijbehorende woning te gebruiken als pastorie voor het geval er een predikant zou komen. Na het

verkrijgen van het nieuwe kerkgebouw besprak de kerkenraad in januari 1841 het plan om een eigen predikant te beroepen. Op 3 maart 1841 was de gewenste kandidaat in Den Ham op bezoek. Het was Carel Godefroi De Moen, die een bekende persoonlijkheid binnen de afgescheiden kerk zou worden.

Omdat de pastorie niet meer voldeed, werd besloten een nieuwe pastorie te bouwen. De kerk groeide steeds, met als gevolg dat het kerkgebouw vergroot moest worden; er werden in 1910 twee vleugels aangebouwd door de aannemers Gebr. Van Dorth uit Vroomshoop voor de prijs van f 5.566.

Omdat de groei zich voortzette werd in 1939 besloten de kerk opnieuw uit te breiden. Nu zou aan de voorzijde van de kerk een deel worden aangebouwd met daarvoor een bescheiden toren. In de toren kwam de trapopgang naar de orgelgaanderij. Verder werd in de kerk een zijgalerij gebouwd en een vergaderzaal boven de consistorie. De totale kosten bedroegen f 13.000. Aardig is in dit verband te weten dat op het dak van het kerkgebouw zonnepanelen in de vorm van een kruis liggen.

Aan het eind van de jaren zestig van de vorige eeuw deed de vraag zich voor of, in verband met de verdere groei van de gemeente, de kerk moest worden gerestaureerd of dat er een nieuwe kerk moest komen. Het werd al gauw duidelijk dat er een nieuwe kerk moest komen. Op 21 december 1978 besloot de kerkenraad tot de nieuwbouw. De kosten van de nieuwe kerk kwamen op f 1.250.000. Daar kwamen nog de kosten bij van de inventaris, het orgel en de parkeerplaats. De kerkelijke gemeente was zeer offervardig, want zij bracht f 720.000 bijeen. Op 2 mei 1979 werd met de bouw begonnen en op 17 april 1980 kon de nieuwe kerk in gebruik worden genomen.

De Höftekerk van Hardenberg

Nadat op 8 december 1887 was besloten de gereformeerde kerk van Hardenberg te stichten, werden de eerste kerkdiensten in de christelijke bewaarschool van Hardenberg gehouden. De vereniging De Kerkelijke Kas ging zich met kerkbouw bezig houden, want zij voerde namens de kerk het beheer over de kerkelijke goederen. Allereerst ging men op zoek naar een geschikt

De Höftekerk (1889), destijds gebouwd door de Gereformeerde kerk van Hardenberg.

*Het orgel van de
Höftekerk van de
huidige Protestantse
gemeente te
Hardenberg-Heemse.*

bouwterrein voor een kerk, waarna de bouwvergunning door de gemeenteraad werd verleend. De bouw, naar het ontwerp van architect J.W. Meyer uit Amsterdam, kon beginnen. De kerkenraad besloot de kerk de naam Höftekerk te geven, omdat de kerk op de plaats kwam waar vroeger het bisschoppelijk kasteel stond: de Höfte. De kerk, met ongeveer 600 zitplaatsen, werd op 8 mei 1890 in gebruik genomen.

In 1898 beginnen de muren van de kerk scheuren te vertonen, waarna een soort ankerwerk voor de gevels wordt gemaakt. In 1910 blijkt het gebouw te klein. Er wordt een tweede galerij gebouwd op de plaats van het orgel. Het orgel komt boven de kansel. Het levert om en nabij 130 zitplaatsen op.

In mei 1922 werd definitief besloten de kerk te vergroten, nadat in oktober 1921 de schotjes uit de banken van het middenblok waren weggehaald en de banken in de zijblokken op een andere manier geplaatst waren, waardoor er vier banken meer konden staan.

Op 28 september 1959 werd het orgel weer in gebruik genomen met een concert door Feike Asma. Tijdens de restauratie van de kerk in 1962, werd het orgel afgebroken en de onderdelen in een zaal bij de kerk opgeslagen. De architect wilde het orgel aan de zijmuur bouwen, terwijl de orgelbouwer het orgel weer boven de kansel wilde hebben. Het werd: aan de zijmuur met een modern front. In de loop der tijd weigerden verschillende orgelpijpen geluid te geven. Ook de restauraties van 1966 en 1970 brachten geen verbetering.

Vervolgens blijken de uitgangen van de kerk niet meer te voldoen aan de veiligheids-eisen. Men gaat de kerk grondig restaureren, de pastorie afbreken en op die plek een nieuw verenigingsgebouw bouwen. De gerestaureerde kerk wordt in 1964 weer in gebruik genomen.

De Gereformeerde kerken van Hardenberg en Heemse fuseren per 1 april 1999 tot de Gereformeerde Kerk te Hardenberg-Heemse en op 24 maart 2006 fuseren de Hervormde gemeente Hardenberg en de Hervormde gemeente Heemse met de Gereformeerde kerk te Hardenberg-Heemse tot de Protestantse gemeente Hardenberg-Heemse. Nu maakt de wijkgemeente Centrum voor de erediensten gebruik van de Höftekerk en kan de voormalige hervormde Stephanuskerk gebruikt worden voor bijzondere diensten, zoals rouw- en trouwdiensten.

Protestantse gemeente Heino mengt zich in het publieke debat

*Nicolaaskerk (1867)
van de Protestantse
gemeente te Heino.*

Op 1 december 2017 was het 150 jaar geleden dat de eerste dienst in de nieuw gebouwde kerk van Heino werd gehouden. Het kerkgebouw is al die tijd in gebruik door de gelovigen uit de protestantse traditie. Het toeval wil dat die traditie in 2017 precies 500 jaar geleden begon, want op 31 oktober 1517 spijkerde de monnik Maarten Luther de 95 stellingen aan de deur van de slotkapel in Wittenberg. Anno 2017 is er een hele geschiedenis, maar wat is daarvan nu over? Is de kerk nog relevant? Is het protestants gedachtegoed nog relevant? Zal er over 150 jaar nog een kerk in Heino zijn en zo ja, wat merkt het dorp Heino daar eigenlijk van?

Allerlei vragen die voor de Protestantse gemeente te Heino aanleiding waren een beleidsplan vast te stellen om een missionaire kerk te zijn, d.w.z. een gemeente die nadrukkelijk een plaats wil hebben in het geheel van de samenleving: open deuren en ramen. Tegen die achtergrond werd er een feest georganiseerd niet alleen voor de kerkleden, maar voor iedereen. Voor velen is de kerk een markant gebouw in het midden van het centrum van Heino. Velen komen er voor kerkdiensten, rouw of trouw, maar de laatste jaren ook voor culturele activiteiten. Het gebouw heeft in de harten van veel mensen een warme plaats. Dat alleen is al een feest waard.

De stellingen van Luther waren aanklachten gericht tegen misstanden in de kerk. Dit kan worden doorgetrokken naar de wereld van vandaag. De Protestantse gemeente Heino leeft vanuit bepaalde grondbeginselen die een ander licht werpen op wat gangbaar is in de maatschappij en de wereld van vandaag. Dat is wat de geloofsgemeenschap bindt en wat zij graag met iedereen wil delen. Niet in de vorm van een aanklacht of kritiek, zoals Luther dat deed, want dat leidde tot kerkscheuring. Daarom wil de Protestantse gemeente Heino de aanklachten omzetten in vragen of stellingen die tot een gesprek uitnodigen. Op deze wijze hoopt de kerkelijke gemeente van Heino

*Waterstaatskerk van
de Protestantse
gemeente te
Hengelo Ov (1840).*

zich als geloofsgemeenschap te mengen in het publieke debat, niet om de ander te overtuigen, maar om samen te zoeken wat 'goed' leven nu eigenlijk is. Daarbij is de inbreng van buiten de kerk net zo hard nodig als omgekeerd.

Succesvol Kerkbalans 2011 voor Hengelo (Ov.)

De Protestantse gemeente van Hengelo (Ov.) ziet met veel plezier en dankbaarheid terug op de actie Kerkbalans 2011 die een schitterend resultaat opleverde met een stijging van 6,8 pct. De drie wijkgemeenten van elk zo'n 1.000 adressen, ontwierpen hun eigen folder, die geheel toegesneden was op de eigen situatie in de wijk. Het zijn heldere en aansprekende folders geworden, in kleur uitgevoerd, met korte en duidelijke boodschappen.

Daarnaast had het college van kerkrentmeesters de beschikking over de gehele voorpagina van het kerkblad om de gemeenteleden uitgebreid te informeren. Opvallend daarbij was de volgende opmerking: *"Een rekensommetje leert: als elke gever zijn of haar bijdrage van vorig jaar met € 55 verhoogt, dan hebben we een sluitende begroting"*. Aan het slot van dat bericht komt die € 55 nog even terug. Wat blijkt....? Tijdens de telling en de gemaakte analyse werd geconstateerd dat er herhaaldelijk met € 55 werd verhoogd. In een enveloppe zat een contant bedrag van € 55 met er bijgeschreven *"Wij hebben het kerkblad goed gelezen"*.

De Protestantse gemeente van Hengelo (Ov.) staat voor een fikse reorganisatie, waarbij ook het behoud van de kerkelijke gebouwen ter discussie staat. Er is niet gekozen

Dorpskerk van de Hervormde gemeente te IJsselmuiden-Grafhorst (12e eeuw).

voor een koud saneringsproces, maar de kerkenraad had gemeentelieden uitgenodigd zich uit te spreken over hoe zij de kerk van de toekomst zien. Uit een daarna verschenen rapport blijkt dat de gemeente droomt van één multifunctioneel gebouw met een theologische bibliotheek, een stiltecentrum, een horecaplek, een winkel, een inloophuis, een overnachtingsmogelijkheid, enz. Een commissie bestaande uit vertegenwoordigers van de drie wijken, gaat nu met werkgroepen aan de slag met de gegevens van het rapport om te onderzoeken wat haalbaar is. Bij elke rapportage van de commissie wordt de gemeente geïnformeerd en kan zij zich in de discussie mengen. Wanneer deze gedachten worden afgezet tegen het geefgedrag van Kerkbalans, dan blijkt dat een aantal deelnemers aan deze gespreksrondes hoort bij de groep gemeentelieden die hun bijdrage voor Kerkbalans 2011 verhoogd hebben.

IJsselmuiden-Grafhorst: Met minder meer!

Tijdens de jaarvergadering van de VKB van april 2005 luidde de voorzitter van de VKB, mr. Peter A. de Lange, de noodklok over het dalend ledental, afnemende onderhouds- en restauratiesubsidies en daarmee samenhangende verminderde inkomsten. Onder andere het college van kerkrentmeesters van de Hervormde gemeente te IJsselmuiden-Grafhorst herkende zich in deze situatie. Door een dalend ledental, dat in 2004 inzette doordat een groot aantal leden niet is meegegaan in de Protestantse Kerk in Nederland en stijgende lasten van het onderhoud van de kerkelijke gebouwen, moet met minder leden meer worden opgebracht.

Het college heeft een zestal commissies gestructureerd, waaronder een bouw- en tuincommissie. Specifiek voor het onderhoud van alle kerkelijke gebouwen met bijbehorende tuinen is in 2000 een inspectie geweest waarbij alle relevante zaken zijn meegenomen zoals bouwkundige staat, schilderwerk, stoffering, gordijnen, installaties en tuinen. Vervolgens is er een 10 jarenraming opgesteld waarin het reguliere en het achterstallige onderhoud is opgenomen.

*Kerkelijk centrum
De Bron (1961) van de
Gereformeerde kerk van
IJsselmuiden-Grafhorst.*

Gelijktijdig met het opstellen van de inspectierapporten, zijn vrijwilligers ingeschakeld voor de daarvoor in aanmerking komende werkzaamheden. Men heeft verschillende bedrijven benaderd die gratis dan wel met korting materialen leverden. Dit team van zo'n 80 vrijwilligers wordt voornamelijk gevormd door vakmensen zoals timmerlieden, schilders, CV- en elektromonteurs, stoffeerders, tuinlieden en overige meelevende gemeenteleden die hand- en spandiensten verlenen. Op jaarbasis geeft de inzet van de vrijwilligers een besparing van vele duizenden euro's. In het najaar organiseert het college van kerkrentmeesters een vrijwilligersbijeenkomst waar onder het genot van een hapje en een drankje de erkenning en dankbaarheid van het college tot uiting komen.

In de afgelopen jaren zijn de monumentale dorpskerk en het kerkelijk centrum "De Zaaier" grondig aangepakt. Van het gezamenlijk uitvoeren met vrijwilligers van deze uiteenlopende werkzaamheden, gaat een opbouwende en bindende werking uit. Het college van kerkrentmeesters beschouwt dit als een stuk gemeente-zijn.

Bouwgeschiedenis van Gereformeerde kerk van IJsselmuiden

Op 17 maart 1929 werd de Gereformeerde kerk van IJsselmuiden-Grafhorst geïnstitueerd. In 1945 scheidt een gedeelte van de kerkgemeenschap zich af, de verkleinde gemeente blijft actief. In 1951, toen de kerk weer een eigen predikant kreeg, zijn plannen gemaakt en uitgevoerd voor een nieuw kerkgebouw. De bouw van de kerk is in 1961 gerealiseerd.

Bijna 30 jaar later, zo in de jaren 1988-1989, zijn er plannen voor uitbreiding en renovatie. Omdat de Gereformeerde kerk van IJsselmuiden-Grafhorst in die periode onderdak verleende aan de Hervormde deelgemeente De Hoeksteen die in die tijd gevormd werd, werden de plannen aangehouden om te onderzoeken of samen verbouwen of samen nieuw bouwen mogelijk zou zijn. Begin 1990 besluit de kerkenraad van De Hoeksteen om zelf grond aan te kopen en daarop voorlopig een noodkerk te

bouwen. Vervolgens worden de oude plannen opnieuw bekeken en aan de actuele situatie aangepast.

In voorjaar van 1991 vindt de daadwerkelijke verbouwing en uitbreiding plaats. In een feestelijke kerkdienst op 25 augustus en daarna met een open huis op 31 augustus werd het vernieuwde kerkgebouw, dat vanaf nu Kerkelijk centrum De Bron heet, geopend. In de loop van 2017 is De Bron totaal heringericht en kreeg het een nieuwe impuls: de banken gingen er uit en maakten plaats voor stoelen, alles draaide een kwartslag, er kwam o.m. een nieuw liturgisch centrum en een stilteruimte. Vanaf zondag 17 september 2017 was de kerk weer volop in gebruik.

Na de herinrichting van de kerkzaal was de tuin aan de beurt. Dat betekende eerst veel voorbereidend denkwerk. Maar uiteindelijk ging op zaterdag 2 februari 2019 de schop de grond in. Veel vrijwilligers gingen aan de slag met in het achterhoofd de uitgangspunten: een open ruimte c.q. ontmoetingsruimte; onderhoudsvriendelijk; zoveel mogelijk gebruik maken van de huidige beplanting; een centrale plaats voor de olijfbom; een waterpartij die De Bron symboliseert; een uitnodigende entree tot het kerkgebouw. In oktober 2019 was het resultaat van de nieuwe tuin te bewonderen. Een groene ontmoetingsruimte, een waterbron en een sfeervolle olijfbom in het centrum maken het geheel van "De Bron" compleet.

Inventarisatie van kerkelijk kunstbezit in Overijssel

Rouwbord in de Bovenkerk van Kampen.

De Stichting Kerkelijk Kunstbezit in Nederland, is in 1982 met de Hervormde gemeente Kampen begonnen aan een inventarisatie van kerkelijke kunstobjecten in de kerkgebouwen. Dit is het begin van een volledige inventarisatie van het kerkelijk kunstbezit in Overijssel.

Veel kerkelijke gemeenten zijn in het bezit van waardevolle voorwerpen: meubilair, beeldhouwkunst, boekwerken, kandelaaers, luchters, orgels, schilderijen en avondmaalsstellen. Sinds 1969 stelt de overheid subsidie beschikbaar voor de inventarisatie van deze voorwerpen, die niet in musea zijn ondergebracht. Deze inventarisatie wordt door de stichting verricht.

Deze stichting heeft al een inventarisatie gemaakt van het rooms-katholieke kunstbezit en inventariseert sedert 1977 ook de

Burgwalkerk die in 1875 door de Gereformeerde kerk van Kampen werd gebouwd.

protestantse kunst. In de provincies Utrecht, Noord-Brabant, Limburg en grote delen van de provincie Noord-Holland is dat reeds gebeurd. De inventarisatie geschiedt mede met het oog op het bewaken en veilig stellen van het kunstbezit. Verder worden adviezen gegeven bij de waardevaststelling van voorwerpen ten behoeve van de verzekering of bij schade-uitkeringen ingeval van diefstal of brand.

Dat in de provincie Overijssel in 1982 begonnen is met de inventarisatie is het gevolg van een arbeidsverruimende maatregel van de overheid, waardoor voor een periode van vijf maanden een extra functionaris kon worden aangesteld.

De Burgwal- en de Westerkerk van Kampen

Burgwalkerk

De Burgwalkerk, gebouwd in 1875, is een neoclassicistische kerk aan de Burgwal 60 in Kampen. De kerk behoort tot de weinige grote kerken die destijds door de gereformeerden werden gebouwd. De kerk werd in classicistische stijl gebouwd en bijzonder is de dakconstructie met een voor die tijd bijzonder grote overkapping zonder steunpilaren in de kerk of steunberen buiten de kerk. Het gebouw heeft 850 zitplaatsen.

De kerkzaal heeft ondanks de relatief grote omvang een zekere mate van intimiteit, onder andere door de wijze waarop de zitplaatsen zijn gegroepeerd. De akoestiek is van hoog niveau waardoor het gebouw bij uitstek geschikt is voor concerten en geluidsopnamen.

De gebruiksgeschiedenis van het gebouw is sterk verweven met de ontwikkeling van de Gereformeerde Kerken in Nederland, mede door het gebruik dat de Theologische Hogeschool in het verleden van de Burgwalkerk maakte.

Orgel

In de Burgwalkerk heeft het orgeltje uit de voormalige Hofstraatkerk nog even dienst gedaan, maar al snel moest er een groter orgel komen. Daartoe werd in 1877 de opdracht verleend aan de Kamper uurwerkmaker en amateur orgelbouwer Zwier van Dijk. Hij leverde een instrument met twee manualen en aangehangen pedaal voor f 3.000 met 17 sprekende stemmen, waar later nog een stem aan werd toegevoegd. De tractuur van het orgel was, zoals in die tijd nog gebruikelijk, mechanisch. De windvoorziening werd, zoals toen gebruikelijk was, in werking gesteld door orgel-trappers (calcanten), waartoe achter het orgel een grote magazijnbalg diende.

In 1930 werd een elektrische windmachine geplaatst. Orgelbouwer J. Reil uit Heerde verrichtte een restauratie en uitbreiding in 1943. Een pedaallade kon nog achterin de orgelkas worden geplaatst, zodat een vrij pedaal ontstond met drie stemmen.

In 1958 werd door de fa. Willem van Leeuwen uit Leiderdorp een nieuwe restauratie uitgevoerd. Hij maakte een plan om een geheel mechanisch instrument met drie manualen en pedaal te realiseren met totaal 33 sprekende stemmen. Dit werk werd uitgevoerd voor f 55.000. Een paar jaar later valt een groot stuk stucplafond naar beneden, waarna de kerk dicht gaat en het orgel gedemonteerd wordt. Een nieuwe rugwerklade wordt geïnstalleerd. Enkele registers worden door Van Leeuwen gebruikt, die afkomstig zijn uit het Garrels-orgel in Maassluis. De rest is nieuw pijpwerk.

In het voorjaar van 2007 wordt het orgel schoongemaakt door orgelmakerij Reil. In samenwerking met schildersbedrijf De Groot uit Kampen werden de frontpijpen van nieuw bladgoud voorzien. Deze firma schilderde ook de orgelkas ivoorkleurig, afgezet met bladgoud. Op 24 mei 2007 nam de kerkelijke gemeente haar orgel weer in gebruik.

Afstoting

Bij het samengaan van hervormden en gereformeerden in 2019, beschikte de Protestantse gemeente te Kampen over zes kerken. De Hervormde gemeente had de Bovenkerk, de Broederkerk en de Noorderkerk en de Gereformeerde kerk had de Westerkerk en de Burgwalkerk. De Open Hofkerk in de Flevowijk was al gezamenlijk eigendom. In 2015 werd besloten de Burgwalkerk af te stoten. De kerk is getransformeerd tot "Huis van muziek en verdieping". Het gebouw, dat nu wordt beheerd door Stichting De Burgwal, is ingericht voor lezingen, uitvoeringen, concerten, voorstellingen en congressen. Enkele rijen banken zijn verwijderd of ingekort, waardoor er een soort foyerruimte is ontstaan. De Protestantse gemeente Kampen blijft wel haar maandelijkse cantatediensten in de Burgwalkerk houden, terwijl het gebouw ook beschikbaar blijft voor huwelijken en begrafenissen.

Westerkerk

De gereformeerde Westerkerk van Kampen werd op 1 oktober 1930 officieel in gebruik genomen. Het gebouw kwam in de plaats van de Hagenpoortkerk die in 1865 werd gebouwd door de Vrienden van de Waarheid, een afscheiding van de Nederlandse Hervormde Kerk. In 1890 is de kerk verbouwd en met een vleugel uitgebreid. Ruim veertig jaar later, in 1932, werd de Westerkerk in gebruik genomen en werd de Hagenpoortkerk buiten gebruik gesteld en verkocht. Het gebouw werd in 1979 afgebroken. In het begin van de jaren veertig van de vorige eeuw wordt het orgel in de Westerkerk afgebroken in verband met restauratie. Het werk wordt uitgevoerd door de firma Van Leeuwen, orgelbouwers te Leiderdorp. Het oude pijpenmateriaal zal opnieuw

De Westerkerk, (1930).

worden gebruikt, terwijl het aantal registers zal worden uitgebreid tot 17 met 3 transmissies. Er komen voorts twee klavieren met vrij pedaal.

De kerk krijgt dan een zo goed als nieuw orgel terug. In november 1941 is het werk gereed. Het orgel is gebouwd volgens het pneumatische systeem met zwelkast en vrij pedaal.

Van het oude materiaal werd gebruik gemaakt, voor zover het geschikt was, maar speeltafel, wisselladen en het grootste gedeelte van het pijpen-materiaal zijn geheel nieuw. Het orgel bevat 17 registers.

Bovenkerk Kampen: mooiste stenen prentenboek van Kampen

In 2008 geeft het college van kerkrentmeesters een overzicht van de komende renovatiekosten van de Bovenkerk en ook die van de Broederkerk in Kampen. De totale kosten voor de Bovenkerk komen op € 1.076.427 met een rijkssubsidie van € 551.007, zodat de eigen bijdrage voor de hervormde gemeente neerkomt op € 525.420. De restauratie van de Broederkerk wordt begroot op € 1.027.314 met een rijkssubsidie van € 346.012, zodat de hervormde gemeente uit eigen middelen nog € 681.302 moet bijleggen. De totale eigen bijdrage ten laste van de hervormde gemeente komt op € 1.206.722.

Niet ver van Kampen vallen kerken in handen van projectontwikkelaars die er horecabedrijven of tandartsenpraktijken in vestigen. Ziet men dat ook in de Bovenkerk gebeuren? Het college van kerkrentmeesters moet daar niet aan denken. Vandaar dat er een Stichting Behoud Bovenkerk Kampen is opgericht die zich als doel stelt dit 'mooiste stenen prentenboek', dat 500 jaar oud is, in stand te houden. De inspanningen van de stichting leverden de eerste paar jaar van haar bestaan een bedrag op van € 135.000. *"Als onze voorouders, met nog niet de helft van het huidige aantal inwoners, zo'n kunstwerk konden bouwen, dan moeten wij het toch kunnen onderhouden"*, aldus de stichting.

De St. Nicolaas- of Bovenkerk is een gotische kruisbasiliek uit de 12e eeuw in het centrum van de stad Kampen en is in het rijke bezit van het monumentale Hinz-orgel.

De Sint Nicolaas-of Bovenkerk te Kampen (15^e eeuw).

Aangenomen wordt dat de Bovenkerk tussen 1520 en 1523 in het bezit kwam van een groot orgel gebouwd door Johan van Kovelens. Het oudste pijpwerk in het orgel (vooral de fluiten 4'en 2' van het bovenwerk) is waarschijnlijk afkomstig van Jan Morlet (1629). In 1676 voltooide Jan Siegel een nieuw orgel, waarbij hij materialen uit het oude orgel gebruikte. In de jaren 1694-1712 voerde Johan Duyschot enkele wijzigingen door en voerde het onderhoud uit.

Albertus Anthon Hinz, die meesterknecht was van F.C. Schnitger, bouwde het orgel in 1742-1743. Hij maakte daarbij gebruik van zeventiende-eeuws pijpwerk. Het werd een orgel met 34 sprekende stemmen, verdeeld over drie klavieren en werd daarmee het grootste orgel dat Hinz ooit gemaakt heeft.

In de jaren 1788-1790 voegden H.H. Freytag en F.C. Schnitger jr. een zelfstandig pedaal van 8 stemmen toe, zonder dat de schitterende kas van Hinz werd aangetast.

In 1968 werd een restauratieplan aanvaard met als uitgangspunt de situatie van 1789. Deze restauratie (1968-1975) werd uitgevoerd door orgelmakerij Bakker & Timmenga uit Leeuwarden. In 2000 is het instrument gerevitaliseerd door de orgelmakers Gebr. Reil uit Heerde.

Het Hinzorgel in de Bovenkerk van Kampen.

Alle 7 keilbalgen zijn aangesloten op de windmachine. Voorts zijn de mechanieken zorgvuldig bijgesteld en zijn waar nodig reparaties verricht.

Een kwart eeuw kerk in Lelystad

Vanaf de stichting van Lelystad in 1967 in de polder Oostelijk Flevoland, vormen de hervormde gemeente en de gereformeerde kerk een gefedereerde gemeenten in Samen-op-Weg verband. In die allereerste opbouwphase van Lelystad werden de kerkdiensten door een

handvol kerkgangers bijgewoond in een tot kerkzaal omgebouwde gymnastieklokaal van een basisschool. De gemeentezang werd daarbij begeleid door een onder de ringen geplaatst harmonium.

Met de groei van Lelystad is in die 25 jaar ook de gefedereerde gemeente gegroeid tot wat het nu (1992) is: een pluriforme en levende gemeente met drie predikantsplaatsen, twee kerkgebouwen en een kerkzaal in het gemeenschapscentrum "Agora". 25 jaar kerk in Lelystad werd op 11 oktober 1992 herdacht en gevierd tijdens een

feestelijke dienst in "Agora", gevolgd door een informele bijeenkomst, waarvoor ook oud-predikanten en oud-gemeenteleden waren uitgenodigd.

Ontmoetingskerk van de Protestantse gemeente van Lelystad (1971).

De Kruiskerk van Lutten

Aan de Anerweg-Noord 8 te Lutten staat het kerkgebouw van de Gereformeerde kerk van Lutten die sinds 1894 in gebruik is. De kerk is in 1871 gebouwd als een eenvoudige zaalkerk met rondboogvensters. In 1922 is de kerk uitgebreid met twee vleugels tot de huidige T-vorm. In het midden van de kerk bevindt zich een enigszins uitsprin-

gend torentje met ingesnoerde vierkante spits en uitgebouwd portaal. Sinds 1970 is de kerk voorzien van een orgel dat door de firma L. Verschuieren uit Heythuysen (L) gebouwd is. De orgelkas is nog die van het vorige orgel in deze kerk die door de heer J. Proper is gebouwd. Een deel van het door Verschuieren gebruikte pijpwerk is laat 19^e eeuws en gemaakt door P. Schuyven uit Brussel. In 1984-1985 is het instrument door de firma Hendriksen & Reitsma uit Nunspeet gerestaureerd.

De Hervormde gemeente te Lutten en de Gereformeerde kerk van Lutten-Slagharen gaan sinds mei 2021 voortaan samen verder door het leven als Emmaüsgemeente, Protestantse gemeente Lutten, Slagharen en Schuinesloot. Op zondag 5 september 2021 werd de fusie feestelijk ingeluid met de gemeenteleden. Eind september 2021 werd, als gevolg van deze fusie, een aantal panden in de verkoop gedaan waar-onder de Kruiskerk.

Lutheranen groeien in oosten van het land

De Evangelisch-Lutherse Kerk in Nederland (ELK) is in het oostelijk deel van Nederland in 1999 behoorlijk gegroeid. Tegen de algemene tendens van ontkerkelijking in zagen gemeenten als Deventer en Zwolle het ledental toemen met resp. 19 en 4 pct. De grootste Lutherse gemeenten zijn in de Randstad te vinden. Van de 44 Lutherse gemeenten blijkt 20 pct. te zijn gegroeid.

Interieur van de Lutherse kerk van Zwolle.

De Gereformeerde Sionskerk van Mariënberg

Sinds 6 juni 1951 beschikt de gereformeerde kerk van Mariënberg over het huidige kerkgebouw dat aan de Oudeweg 22 van Mariënberg ligt. Aanvankelijk zou de kerk van een kruis worden voorzien, maar daar kon de kerkelijke gemeente niet mee akkoord gaan. In de loop der jaren is het nodige aan de kerk verbouwd. Eerst was er een kerkzaal met twee kleine zaaltjes die gescheiden werden door houten wanden.

Sionskerk van de Gereformeerde kerk van Mariënberg (1951).

In 1969 is het bijgebouw uitgebreid met een kleine vergaderzaal, toiletten, een garderobe en een keuken. In 1976 is het interieur van de kerk vernieuwd. Er kwamen nieuwe vloerbedekking, stoelen in plaats van minder riant zittende banken en nieuwe verlichting.

Verder werd er een gebouw "de Wingerd" genaamd, naast de kerk gebouwd. In 1998 werd een vrijstaande klokkentoren geplaatst.

De "GEREF.KERK" van Ommen

De huidige gereformeerde kerk van Ommen, die in 1932 in gebruik werd genomen, kwam in de plaats van de kerk die in 1840 werd gebouwd. Reeds in 1925 waren er plannen om tot de bouw van een nieuwe kerk te komen, waarvoor een bedrag van f 60.000 nodig was. Maar op 11 maart 1931 verleende de gemeentevergadering goedkeuring aan de voorstellen van de kerkenraad om de oude kerk af te breken en een noodkerk naast de pastorie neer te zetten. De diensten konden dan in elk geval tijdens de bouw van de nieuwe kerk doorgaan.

Ook werd besloten om architect B.W. Plooy uit Amersfoort opdracht te geven om tekeningen voor de nieuw te bouwen kerk te maken. Deze architect had intussen bekendheid als kerkbouwer gekregen nadat hij ook de Westerkerk van Kampen had gebouwd.

De bouw werd uitgevoerd door de firma J. Eshuis & Zoon uit Vriezenveen die de laagste inschrijver was. Terwijl de bouw vorderde werd een orgelcommissie in het leven geroepen die op zoek moest naar een nieuw orgel. Uiteindelijk bleek de firma Spiering uit Dordrecht een pneumatisch orgel in voorraad te hebben voor de prijs van f 4.400.

Gereformeerde kerk van Ommen (1932).

Voorts werd een actiecomité opgericht dat geld ging inzamelen voor een luidklok in de kerktoeren. Als randschrift voor de tekst op de klok werd *"De Meester is daar en Hij roept u!"* aangebracht.

In het voorjaar van 1932 was de bouw voltooid, waarna de kerk op 12 mei 1932 in gebruik werd genomen. De jeugd liet zich niet onbetuigd en bood de kerkenraad een nieuw avondmaalstel aan, compleet met lakens voor de avondmaalstafel en een kanselbijbel.

Inmiddels verschenen donkere wolken aan de oostelijke hemel, tot in 1940 de Tweede Wereldoorlog uitbrak, waarbij ons land niet neutraal zou blijven. Aanvankelijk leek het kerkelijk leven vrij ongestoord haar gang te kunnen gaan, maar al gauw werd de *Kerkbode*, die in 1932 voor het eerst uitkwam, verboden.

Volstaan moest worden met een mededelingenblaadje met de meest noodzakelijke kerkelijke gegevens. Ondertussen was onder het orgel een schuilplaats gereed gemaakt voor onderduikers, wat onder meer tot gevolg had dat het orgel kuren ging vertonen: in de ruimte onder het orgel werd namelijk ook rogge opgeslagen, met als gevolg dat de muizen een invasie hielden en daarbij ook het orgel van de wijs brachten. De organist probeerde in die tijd tijdens de preek zoveel mogelijk de 'ongerechtigheden' uit het orgel te verwijderen.

In april 1943 werd de luidklok op last van de bezetters uit de toren gehaald en omgesmolten tot grondstof voor de wapenindustrie. De kerkenraad stelde meteen een fonds in voor de aanschaf van een nieuwe klok.

In 1961 werd een nieuw verenigingsgebouw "*d'Olde Wheeme*" in gebruik genomen, waarmee een bedrag van f 220.000 gemoeid was. Het verenigingsgebouw voorzag in een grote behoefte, want het kerkelijk jeugdwerk voor de jongere kinderen telde maar liefst ruim 350 deelnemers.

Ondertussen was het orgel aan vervanging toe. Onderdelen van het oude orgel werden verkocht en brachten samen ruim f 10.000 op, waarmee een deel van de kosten voor het nieuwe orgel betaald kon worden. Op 10 oktober 1980 werd het nieuwe orgel in gebruik genomen.

Tenslotte waren er plannen voor een kerkelijk centrum aan de Bouwstraat, waaraan ook de kerk is gelegen. De eind 1980 3.200 leden tellende gemeente met al haar vergaderingen en andere activiteiten, had grote behoefte aan een dergelijk centrum. Besloten werd na een lange voorbereiding om 'd'Olde Wheeme' af te stoten en het naast de kerk aangekochte pand te verbouwen tot kerkelijk centrum. Op 19 maart 1983 kon 'De Kern' in gebruik genomen worden.

De kerk en het kerkelijk centrum liggen iets buiten het oude centrum van Ommen. De centraal geplaatste entree van de kerk heeft een gemetselde omlijsting met daarboven de tekst "GEREF.KERK".

Stichting Vrienden Reestkerk te Oud-Avereest-Balkbrug

Tijdens een studiebijeenkomst op 1 december 2011 over vitaal gebruik van kerkgebouwen in Overijssel in de voormalige synagoge van Deventer, sprak de voorzitter van de Stichting Vrienden Reestkerk Oud-Ave-reest-Balkbrug, mevr. B. Ahuis-de Vries, over een aantal interessante zaken bij het multi-functioneel gebruik van deze kerk.

Toen de hervormde gemeente en de gereformeerde kerk gingen fuseren, was afgesproken om beide kerken in stand te houden. Op basis van de informatie die mevr. Ahuis verkreeg tijdens een workshop op de algemene vergadering van de VKB in 2007, is zij aan het werk gegaan.

Er werd door werkgroepen onderzoek gedaan hoe het niet-kerkelijk gepast gebruik door derden van de Reestkerk gestimuleerd kan worden. Er werd een Stichting Vrienden van de Reestkerk opgericht. In het kerkelijk beleidsplan werden afspraken gemaakt dat de Reestkerk wordt gerestaureerd en wordt aangepast voor gebruik voor o.a. rouw- en trouwdiensten en voor de erediensten. De gemeente heeft ruimte nodig voor de kinderdiensten, jeugdkerk en oppasdienst, terwijl ook de keuken en de toiletruimte aangepast moet worden. Allerlei acties werden gehouden om de benodigde gelden bijeen te krijgen. In navolging van *The Night of the Proms* is er sinds enkele jaren *The Night of the Riest*.

De Reestkerk Oud-Avereest-Balkbrug (1852) tijdens de restauratie.

Aan dit evenement, dat zo'n 200 bezoekers trekt, doen verschillende artiesten mee. Voorwaarde voor een succesvolle aanpak is open naar elkaar zijn, duidelijke afspraken maken, samenwerken, vertrouwen wekken en vertrouwen hebben in de toekomst, aldus mevr. Ahuis. En haar aanpak, ondersteund door vele vrijwilligers, is succesvol geweest. De Reestkerk kreeg een brede maatschappelijke functie. Naast het nodige professionele werk, is veel werk verzet door vrijwilligers. Zonder de inzet van deze vele vrijwilligers was dit niet mogelijk gebleken. Door deze inzet en aandacht voor de vrijwilligers is dit project van de Reestkerk winnaar geworden van de VKB Marsh/Mercer Award 2015 van € 5.000, die tijdens de algemene vergadering van 2015 werd uitgereikt.

Oud-toezichtscollege Overijssel en Flevoland beëindigt werkzaamheden

Het Provinciaal College van Toezicht op het beheer van de kerkelijke goederen en fondsen van de hervormde gemeenten in Overijssel heeft op 10 september 1996 zijn activiteiten beëindigd. Op die datum kon worden vastgesteld dat de laatste hervormde gemeente, te weten de Hervormde gemeente te IJsselmuiden en Grafhorst, zich heeft aangepast aan de bepalingen van de kerkorde. Het college beschouwt dan ook de eigen taak als afgerond en heeft de resterende gelden beschikbaar gesteld om de technische faciliteiten voor het toerustingswerk in de kerkprovincie te verbeteren.

Het Provinciaal College van Toezicht is meer dan 125 jaar belast geweest met de controle op de financiën en het beheer in hervormde gemeenten. Het toezicht had met name betrekking op die gemeenten waarin het college van kerkvoogden nog niet in de kerkenraad vertegenwoordigd was en waarvan van vrij beheer geen sprake was. Het college had tot taak de rekening en begroting na te kijken en transacties door te rekenen. In de praktijk functioneerde het college als een adviesgroep voor de plaatselijke kerkvoogdijen.

Het werk van het Provinciaal College van Toezicht-oud zal worden overgenomen door de Provinciale Kerkvoogdijcommissie van Overijssel en Flevoland.

Overijssel-Flevoland: administraties van kleine gemeenten

Kerkgebouw te Willemsoord (1851).

Op 20 april 2002 presenteerden de provinciale afdelingen zich op de algemene vergadering van de Vereniging van Kerkvoogdijen onder het motto "Dit is de kerk". Deze bijzondere algemene vergadering vond plaats in het cultureel congres- en vergadercentrum "Orpheus" te Apeldoorn.

Dorpskerk van de Protestantse gemeente Olst (13^e eeuw).

De heer A. Hengeveld, voorzitter van de afdeling Overijssel-Flevoland, stelde de administraties van de kleine gemeenten aan de orde en de wijze waarop het afdelingsbestuur dit in nauwe samenwerking met enkele grotere gemeenten heeft opgelost. Hij noemt als voorbeeld de Hervormde gemeente te Kampen (5 predikanten) die met de gemeente Kampereiland een pastoraal verband heeft afgesloten.

Elke predikant neemt jaarlijks negen preekbeurten in de ochtenddienst in Kampereiland voor zijn rekening waarvoor de geldende vergoeding wordt berekend. Voor de middagdienst zorgt de gemeente Kamper-eiland zelf. Deze vorm van samenwerking werkt vlekkeloos.

Kerkelijke administraties worden dikwijls door één persoon gevoerd en steunen doorgaans op vrijwilligers met hun eigen systeem van werken. Maar wisseling van vrijwilligers komt veel voor en uitval door ziekte is ook niet denkbeeldig. Dat betekent dat kennis en ervaring wegvallen en dat kan tot onverantwoorde situaties leiden. Dat heeft de provinciale kerkvergadering van Overijssel-Flevoland doen besluiten twee regionale kerkelijke bureaus in te stellen; één voor het oosten in Borne voor Twente en een voor Salland in Kampen. De werkwijzen van beide bureaus zijn volledig op elkaar afgestemd, zodat bij langdurige ziekte of andere ontstentenis direct kan worden waargenomen.

Het dienstenaanbod is breed. Alle financieel-economische aspecten kunnen aan de orde komen. Er is specifieke kennis van kerkelijke administraties, beleggen, loontech-nische zaken, controles, verzekeringen, verwerking van Kerkbalans-toezeggingen en -betalingen, subsidies bij restauraties. Kortom met dit scala van administratieve werkzaamheden kan men de gemeenten behulpzaam zijn. Het is werk op maat. De kennis is opgebouwd tijdens een jarenlange ervaring. Er wordt niet met winst oogmerk gewerkt, zodat de werkzaamheden tegen een gunstig tarief worden uitgevoerd, aldus de heer Hengeveld.

Grote of Sint Clemenskerk van de Protestantse gemeente te Steenwijk (15^e eeuw).

Cursus kerkrentmeester ook in Overijssel-Flevoland

In mei 2016 heeft het afdelingsbestuur de colleges van kerkrentmeesters in Overijssel en Flevoland per e-mail geïnformeerd over cursusavonden voor kerkrentmeesters. Steeds meer kerkrentmeesters ontdekken de meerwaarde van de cursus kerkrentmeester. Zij vinden het inspirerend om andere kerkrentmeesters te ontmoeten en met elkaar te spreken over praktische zaken, waaraan kerkrentmeesterlijke aspecten verbonden zijn, in en rond de kerk.

Veel aspecten van het werk binnen het college worden besproken. Zoals: hoe is de verhouding tussen het college en de kerkenraad? Is er toestemming nodig om een pastorie te verkopen? Kan er een stichting worden opgericht? Maar ook waardevolle tips worden er uitgewisseld over o.a. of een college al aanspraak maakte op beschikbare subsidies.

Na drie cursusavonden, waarvoor van de deelnemers een tegemoetkoming van € 25 per persoon wordt gevraagd, zijn deelnemers goed geïnformeerd over de taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden van het college van kerkrentmeesters.

Voorts krijgen de deelnemers een cursusmap met de behandelde stof en de Handleiding voor de kerkrentmeester, een uitgave van de VKB die in de boekenkast van een kerkrentmeester niet mag ontbreken.

Goed beleid van Steenwijkse kerkvoogden

In 1959 schrijft een kerkvoogd van de Hervormde gemeente te Steenwijk dat de hervormde gemeente drie predikanten heeft en in groep III is ingedeeld (*Destijds waren er 5 traktementsgroepen waarin gemeenten waren ingedeeld op basis waarvan de predikant betaald werd*).

Men sprak vroeger in Steenwijk over een rijke kerk en dat zat bij gemeenteleden zo diep dat de meeste mensen met één cent of een halve cent naar de kerk gingen. Het

gebeurde zelfs dat men collectanten voor de kerk gewoon negeerde en niets in het zakje deed .

Kon men vroeger bij de lage predikantstraktementen en de opbrengst uit kerkelijke bezittingen zonder invoering van de hoofdelijke omslag toekomen, omdat met de opbrengst van de boerderijen een belangrijk deel van de uitgaven kon worden gedekt, nu moet er naar andere geldbronnen worden uitgezien. Dat betekent invoering van het systeem van de vrijwillige bijdragen van de gemeenteleden. De kerkvoogden van Steenwijk zijn in het geefgedrag van de gemeenteleden zeker niet teleurgesteld, want de gemeente is in staat om de drie predikanten het maximum traktement met emolumenten te betalen.

Daarnaast, dus anno 1959, is een hete luchtverwarming van f 40.000 aangeschaft, terwijl ook het orgel voor f 26.000 is gerestaureerd. Een groot aantal jaren is de hervormde gemeente bezig met de restauratie van de kleine kerk waarvoor f 300.000 nodig is, terwijl ook het interieur aangepast moet worden.

Het spreekt voor zich dat men hiervoor de medewerking van de gehele gemeente nodig heeft, maar ondanks het goede geefgedrag is dit niet voldoende om deze uitgaven uit de gewone dienst te betalen. Daarom heeft de kerkvoogdij de afgelopen jaren zelf fondsen gevormd die nu kunnen worden aangesproken. Bestem b.v. een kerkvoogdij-collecte voor de verwarming, dan blijkt dat dit gemeenteleden erg motiveert. Bovendien is het belangrijk wanneer de dienstdoend predikant voor het collecteren een aanbeveling doet. Dat stemt tot grote dankbaarheid, aldus een zeer tevreden administrerend kerkvoogd van Steenwijk.

SBKG Overijssel en Flevoland gaat haar werk professionaliseren

Ing. H. Bron.

In 1997 besloot het bestuur van de Stichting Behoud Kerkelijke Gebouwen van Overijssel en Flevoland, die in 1988 werd opgericht, voor een periode van tenminste drie jaar een samenwerkingsovereenkomst aan te gaan met haar zusterorganisatie van Gelderland. Door deze bundeling is men nu in staat gebleken tot vorming van een professioneel bouwbureau met een eigen beroepskracht om op die manier eigenaren en beheerders van kerkelijke gebouwen nog beter van dienst te kunnen zijn. Per 1 januari 1998 heeft men ing. H. Bron als bouwkundig/administratief medewerker aangesteld. De heer Bron was 12 jaar werkzaam bij de Stichting Behoud Kerkelijke Gebouwen in Friesland.

De dienstverlening van de SBKG wordt uitgebreid door bij alle bouwkundige werkzaamheden (onderhoud, restauratie, nieuwbouw of uitbreiding) eigenaren van deze kerkelijke gebouwen ondersteuning te geven.

Langs kerken en kloosters in Twente

Oude Blasiuskerk van de Protestantse gemeente van Delden (12^e eeuw).

in Vollenhove om daar de landpacht te innen. Ds. Wiersma verklaart het gemengde protestants/rooms-katholieke karakter van Twente uit gebeurtenissen in de Tachtigjarige oorlog. In 1583 verklaarden ridderschap en steden van Overijssel dat zij in hun gewest uitsluitend de gereformeerde religie zouden toelaten. In 1601 nam de classis Deventer de calvinisering ter hand. Maar er kwam een kink in de kabel doordat de Spanjaarden Oldenzaal, toen de belangrijkste stad van Twente, in 1605 heroverden. De net gevestigde gereformeerde kerk in Oldenzaal werd verdrongen. Het gebied tussen Deventer en Oldenzaal bleef betwist tussen protestanten en rooms-katholieken. Pas in 1626 werd de stad heroverd, maar toen was de contrareformatie in volle gang en velen bleven rooms-katholiek, ook al moesten ze hun bijeenkomsten in het geheim houden. In de napoleontische tijd kwam er officieel vrijheid van godsdienst. Toen zijn in de roomse steden en dorpen de grootste kerkgebouwen aan de rooms-katholieken toegewezen. De protestanten vonden dat vaak niet erg, omdat ze, zoals in Tubbergen, de grote historische gebouwen toch niet goed konden onderhouden. Diep onder de christelijke laag zit volgens ds. Wiersma nog een heidense laag. Het midwinterhoorn-

Twente bezit een schat aan religieus erfgoed. In het overwegend landelijke gebied in het oosten van Overijssel bevinden zich talloze kerken en basilieken. Erg kerks is Twente niet. Maar ook al gaat 1 procent van de rooms-katholieken 's zondags naar de mis, de rooms-katholieke godsdienst is alom aanwezig in plaatsen als Oldenzaal, Tubbergen, Ootmarsum en Delden in de vorm van kerken, kloosters, veldkapellen en landkruizen. De plaatsen Diepenheim, Markelo, Hellendoorn, Nijverdal, Vriezenveen en Rijssen hebben een overwegend protestantse bevolking. In Rijssen heeft de secularisatie minder toegeslagen dan elders. Een kenner van de religie in Twente is ds. Frans Wiersma die verbonden is aan de Stichting Bedehuizen Overijssel en Flevoland en aan de Stichting Het Monnikspoor.

In de middeleeuwen liepen monniken jaarlijks vanuit het Duitse klooster Clarholz naar boerderijen

blazen, dat in Twente rond de kersttijd beoefend wordt, was vanouds bedoeld om boze geesten te verjagen.

De Oude Blasius in Delden is een middeleeuwse kerk waarin de bank van de heren van Twickel, die het hier eeuwenlang voor het zeggen hadden, direct opvalt. Onopvallend, maar des te indrukwekkender is een plafondschildering van het laatste oordeel. Er is onder andere een rooms-katholieke bisschop te zien die niet aan het oordeel ontkomt. De kleden eronder, rood en goud, hebben de kleuren van de heren van Twickel, die vroeger ook in de kerk veel te zeggen hadden. Het is aan hen te danken dat de kerk in de napoleontische tijd bewaard bleef voor de protestantse eredienst. Bij de toegang tot het kerkplein ligt een rooster dat vroeger varkens buiten het toenmalige kerkhof moest houden, maar dat ook, aldus de volksmond, de duivel met zijn bokkenpoten zou weren.

Het Stift te Weerselo was vroeger een soort klooster. Het bestaat uit een bewaard gebouwencomplex dat een middeleeuwse sfeer ademt, wat niet alleen veroorzaakt wordt door de middeleeuwse kerk, maar ook door de overgebleven stiftshuizen, de stiftsschuur – die nu als restaurant in gebruik is – en de achter het complex gelegen stiftsschool. Binnen in de kleine kerk, die nu door de protestantse gemeente van Weerselo gebruikt wordt, is een groot doopvont dat bijna een meter hoog is en een doorsnee van 80 cm heeft. De zware kuip is samen met de voet gehouwen uit één blok Bentheimer zandsteen en dateert waarschijnlijk van voor het jaar 1200.

Twente is een gebied met een rijk religieus erfgoed, waarbij de protestanten in de minderheid zijn gebleven. Volgens gegevens van het CBS van een aantal jaren geleden was 34 pct. van de bevolking rooms-katholiek en 21 pct. protestants.

**Bethelkerk:
oudste Gereformeerde
kerk van Urk**

Het eerste kerkgebouw op de plaats waar nu de Bethelkerk van Urk staat dateert van 1851. In 1867 werd het kerkje vergroot. In 1885 werd het oudste gedeelte afgebroken en vervangen door de "grote bak", die er nu nog staat. Het gedeelte van 1867 bleef gespaard en is nog steeds in

Bethelkerk van de Gereformeerde kerk van Urk (1851).

Orgel in de Bethelkerk van Urk met rechts het model van de Noordzeeschokker.

bouw van Patrimonium koopt, en dit gebouw de naam "Noorderkerk" krijgt, wordt de Bethelkerk "Zuiderkerk" genoemd. Met de bouw van de Petrakerk midden jaren vijftig krijgt de Bethelkerk haar huidige naam. De Bethelkerk, die ruim 1000 zitplaatsen telt, is in 1951 en 1981 gerestaureerd.

Drie gevelstenen vertellen iets over de bouwgeschiedenis van de kerk. In de oostmuur bevindt zich een steen uit 1867. In de noordmuur zitten twee stenen uit 1885, waarvan er één herinnert aan het gebouw van 1851. In 1870 bouwt architect A.F. van Wijngaarden uit Medemblik het eerste torentje. In 1910 is dit vervangen door de huidige toren, die in 2000 is gerestaureerd. Hierbij heeft de toren ook weer galmgaten gekregen. In het torentje van 1870 werd een scheepsbel gehangen met gering vermogen. Toen in 1910 een nieuwe en hogere toren werd gebouwd, werd ook een zwaardere klok gekocht. Er stond op: "Gegoten door Gebr. Van Bergen, Midwolde. Ps. 48:10. O God, wij gedenken Uwe weldadigheid in het midden Uws tempels. 1816-1911". Deze klok werd echter in 1943 door de Duitse bezetters gevorderd.

In 1947 werd er een nieuw klok gegoten bij Petit & Fritsen te Aarle-Rixtel. Toen deze klok te zwaar bleek voor de toren is deze in 1955 overgebracht naar de toren van de Petrakerk. Gedurende enige tijd werd het gemis van een klok ondervangen door een geluidsinstallatie in de toren. Pas in 1982 kreeg de Bethelkerk weer een nieuwe klok. Deze bronzen klok weegt 563 kilogram en is gegoten bij de Kon. Klokkengieterij Petit & Fritsen te Aarle-Rixtel.

Dankzij een legaat van f 500 aan de Gereformeerde kerk van Urk werd in overleg met de familie die het legaat schonk door de kerkenraad in 1928 een zilveren doopvont aangeschaft. Schaal en deksel van gedreven zilver zijn geplaatst op een van snijwerk voorzien eikenhouten voetstuk. In de kerk hangt het model van een vissersschip. Het is een hangend spantmodel Noordzeeschokker, een scheepstype dat in het eerste kwart van de vorige eeuw van de zee verdween. Het is gebouwd in 1860.

De orgelkast en de oudste delen van het orgel van de Bethelkerk dateren uit 1792. In dat jaar bouwt Abraham Meere een één klaviersorgel voor de Rooms-Katholieke Schuilkerk in IJsselstein, dat 13 registers telde. In 1887 wordt het overgeplaatst naar de

huidige neogotische basiliek in IJsselstein. Het orgel was echter te klein om de gemeentezang hier te begeleiden, maar toch blijft het orgel nog tot 1908 in deze kerk. Hierna wordt het orgel aangekocht door Mart Vermeulen uit Woerden. Het was toen een één klaviers instrument zonder pedaal. In 1911 wordt het orgel overgeplaatst naar de Bethelkerk. Mart Vermeulen voert enige wijzigingen uit aan het orgel en voegt een bovenwerk en een vrij pedaal aan het orgel toe.

In 1952 wordt het orgel gerestaureerd door de firma J.C. Sanders & Zoon. Omdat het orgel zich in 1968 in een zeer slechte toestand bevindt, wordt er in 1969 tot restauratie besloten. Tijdens deze restauratie wordt het gehele orgel inwendig vernieuwd en gemoderniseerd met uitzondering van enkele mechanische onderdelen. Ook worden de handklavieren vernieuwd en komt er ook een nieuwe orgelbank. Deze restauratie werd uitgevoerd door Pels & Van Leeuwen.

In 1981 wordt het orgel weer door Pels & Van Leeuwen gerestaureerd. Zij voeren ook enige wijzigingen uit in de dispositie en tevens wordt de orgelkas dan ook opnieuw geschilderd in de huidige kleuren. Tijdens de restauratie van 1987 wordt er weer pijpwerk toegevoegd. Tijdens deze restauratie, die ook door Pels & Van Leeuwen wordt uitgevoerd, is er ook sprake van een herintonatie van het pijpwerk, waarbij vooral aandacht wordt besteed aan de tongwerken.

Begin 2008 doet zich een unieke situatie voor. Het orgel van de Rooms-Katholieke parochie in Montfoort raakt overbodig. Dit orgel is weliswaar in 1939 gebouwd, maar bevat nog het pijpwerk van het oude orgel. Dit orgel werd gebouwd door Abraham Meere die in 1792 ook het orgel in de Rooms-Katholieke Schuilkerk van IJsselstein bouwde. Onderzoek wees uit dat in het orgel nog zeven registers van Meere aanwezig zijn. Na contact met het parochiebestuur van Montfoort werd tot overname overgegaan. Het restauratieplan dat eerder was uitgeschreven, werd aangepast. In 2011 wordt de restauratie opgedragen aan Orgelmakerij Reil uit Heerde die in september van dat jaar met de werkzaamheden begint. Op 1 juni 2013 is de restauratie gereed, waarna het orgel weer in gebruik wordt genomen.

De Grote of Sint Nicolaaskerk van Vollenhove

De Grote of Sint Nicolaaskerk in Vollenhove is gebouwd in de tweede helft van de 15de eeuw, in de jaren 1450 tot 1485. Het is een dubbele hallenkerk, waarvan de beide hallen even groot zijn: 45 m lang en 10 m breed. De noordhal is het eerst gebouwd en daarvan het hoge koor het allereerst. Na de kerkhervorming, in Vollenhove was dat in 1580, werden de altaren afgebroken en de stenen gebruikt als grafzerken. Bij de restauratie van 1968-1977 werd de oude stenen altaartafel gemaakt tot hoofdtafel bij de viering van het Heilig Avondmaal. Halverwege de preekstoel en het orgel is in de noordmuur het oorspronkelijke wijdingskruis van de bisschop nog te zien. Onder het orgel en bij de zij ingang is het nisje voor het wijwaterbakje bewaard gebleven. Aan de drie haken en de roe is duidelijk te zien, dat men een afhangend doek wilde uitbeelden. Vermoedelijk vormde dat doek, de achtergrond van een beeld van Sint Nicolaas, aan wie de kerk gewijd is. Vele plaatsen rond de voormalige Zuiderzee hebben deze beschermheilige (zeevaart, visserij).

De Grote of Sint Nicolaaskerk van de Hervormde gemeente Vollenhove – Sint Jansklooster (14^e eeuw).

De zerken, die nu op het hoge koor liggen, zijn voor een deel afkomstig uit de overige ruimte van de kerk. Tot circa 1820 kon elk zich laten begraven in een kerk. De familie kon een zerk plaatsen of een kleinere steen met daarop de naam vermeld. Bij de restauratie heeft men vele van die stenen op het hoge koor geplaatst. Daaronder is nu de ruimte voor de verwarmingsinstallatie. Voorheen waren daar de graven en de grafkelders van de bewoners van de Havezaten, waarvan Vollenhove Stad en Ambt er vele telden. De Franse revolutie was o.a. een beweging tegen de adel. Daarom zijn uit vele zerken de familiewapens weggehakt. Eén zerk heeft de vernieling goed overleefd. Hij staat nu opgesteld tegen de zuidmuur van het lage koor. Volgens de overlevering had men deze zerk omgekeerd boven het graf. Onder het lage koor waren nog enige kelders die nu met zand gevuld zijn. Het gebruiken van de kerk voor begravingen maakt het begrijpelijk, dat er pas laat banken geplaatst zijn. Er was een zogenaamde regeringsbank, die aanvankelijk stond, waar nu de preekstoel staat. Bij de restauratie van 1860 verplaatste men de bank naar de treden van het hoge koor om die ruimte af te sluiten. Nu is die koorruimte weer open en staan de "kasten" in de zuidhal om daar een uitgang te camoufleren.

Het orgel is gebouwd in 1686, door de Amsterdamse orgelbouwer Apollonius Bosch. Daarna is het verschillende keren gerestaureerd en gewijzigd, nogal omvangrijk in 1720 door Schnitger. In 1860 werd het orgel aangevuld met een vrij pedaal. Bij de restauratie in de jaren zeventig van de vorige eeuw is het orgel teruggebracht in de toestand van 1720. Het orgel heeft 25 registers: hoofdwerk 10, rugwerk 9, pedaal 6.

Voormalige
Ontmoetingskerk
van Vriezenveen
die in 2021
plaats maakte
voor 8 levens-
loop bestendige
woningen.

De Ontmoetingskerk van Vriezenveen

In Vriezenveen is op 10 december 1838 een Gereformeerde kerk gesticht, want op die datum vond de instelling van de kerkenraad plaats. Rond 1843 werd een woning aan het Oosteinde ingericht als kerkzaal. Hier werden de bijeenkomsten gehouden tot 1893. In 1884 werd de wens voor een echt kerkgebouw geuit, maar diverse problemen leidden tot uitstel van de realisering tot 1893.

Bij de grote brand in 1905 is die kerk verwoest. Snel werden plannen tot herbouw gemaakt en in juni 1906 werd dit gebouw in gebruik genomen. Tot 1981 hebben diverse verbouwingen en uitbreidingen plaats gevonden. Prognoses over uitbreiding van het dorp en groei van de gemeente maakten nieuwbouw op een andere locatie noodzakelijk. Dat leidde ertoe dat op 1 april 1981 de nieuwe kerk aan de Schout Doddestraat in gebruik werd genomen.

De Ontmoetingskerk aan de Schout Doddestraat was 40 jaar de plek waar de Gereformeerde kerk van Vriezenveen bijeen kwam. In juli 2021 maakte het kerkgebouw plaats voor 8 levensloopbestendige woningen en vanaf 1 juli 2021 neemt de kerkelijke gemeente haar intrek in de z.g. oude trouwzaal van het gemeentehuis aan het Manitoba-plein. In de loop van 2022 hoopt men deze ruimte zo ingericht te hebben dat de gemeente vanuit deze plek weer jarenlang Ontmoetingskerk kan zijn voor jong en oud.

“De Harpe Davids” in Vroomshoop

De Gereformeerde kerk van Vroomshoop werd op 6 april 1864 geïnstitueerd. Het eerste kerkgebouw stond op de hoek van de Hoofdstraat en de Julianastraat. In 1984 werd een nieuw kerkelijk centrum “Irene” aan de Julianastraat betrokken, dat wegens de ronde vorm in de volksmond “De Harpe Davids” wordt genoemd. Het oude gereformeerde kerkgebouw werd toen verkocht en later afgebroken.

*Kerkelijk centrum
"Irene" (1984)
van de
Protestantse
gemeente
Vroomshoop dat
ook wel "Harpe
Davids" wordt
genoemd.*

Het orgel, dat in 1964 door de firma Van den Berg & Wendt (Zwolle en Nijmegen) voor de oude gereformeerde kerk was gebouwd, werd in 1984 door de firma Flentrop Orgelbouw (Zaandam) overgeplaatst naar de nieuwe kerk.

Tijdens een bijzondere dienst, op zondag 6 april 2014 in het kerkelijk centrum "Irene", werd uitgebreid stil gestaan bij het 150-jarig bestaan van de Gereformeerde kerk van Vroomshoop. Er werd teruggeblikt op de kerkelijke ontwikkeling gedurende de periode van 150 jaar, maar er werd ook vooruitgezien naar de toekomst van de te vormen Protestantse gemeente te Vroomshoop. Tijdens een jubileumavond op 9 april 2014, waarbij dr. Anne van der Meiden op de van hem bekende wijze op kerkgeschiedenis en geloofscultuur inging, werd een jubileumboek gepresenteerd.

Sinds 1995 werden de contacten met de Hervormde gemeente te Vroomshoop steeds intensiever. In het jaar 2000 werd een speciale stuurgroep gevormd om het proces van éénwording te begeleiden. Op 5 januari 2014 werd door vertegenwoordigers van beide kerkenraden een federatieovereenkomst getekend, waarmee de Protestantse gemeente in wording te Vroomshoop een formele status kreeg. Drie jaar later, op zondag 8 januari 2017, werd tijdens een kerkdienst in het kerkelijk centrum "Irene" de officiële oprichtingsakte voor de vorming van de Protestantse gemeente te Vroomshoop getekend door de bevoegde kerkbestuurders en in het bijzijn van een notaris. Door deze fusie telt de nieuwe kerkgemeenschap iets meer dan 3.850 leden (2017).

De Protestantse Stichtsgemeente van Weerselo e.o.

De Protestantse Stichtsgemeente van Weerselo omvat de dorpen Weerselo, Deurningen, Rossum, Saasveld en enkele buurtschappen. Het centrale gebouw op Het Stift is in alle opzichten de Stiftskerk. Niet alleen vanwege haar omvang, ouderdom en religieuze

Stiftshuizen te Weerselo.

betekenis, maar ook omdat zij alle eeuwen door, in alle episodes uit de geschiedenis van Het Stift, actief heeft gefunctioneerd. In de Middeleeuwen als klooster- en parochiekerk, daarna als Stiftskerk van de hervormde gemeente. In deze laatste hoedanigheid functioneert zij nog steeds. De betekenis van de overige gebouwen is over het algemeen maar tot een bepaald tijdvak beperkt gebleven.

Toen Hugo van Buren rond 1140 zijn commune vestigde, had Weerselo al een kapel. Deze zal van hout geweest zijn. Sinds 1178 was deze kapel, inmiddels kloosterkerk geworden, officieel toegewijd aan de Heilige Remigius. Het zou heel goed mogelijk kunnen zijn dat in deze periode de kerk al van steen was. In de muren van huidige kerk zijn brokken ijzeroer verwerkt. De kerk heeft nu vier traveeën. Elk gedeelte van een kerk, dat door een afzonderlijk gewelf wordt overspannen, heet een travee. Indirect zijn de Stiftshuizen de voortzetting van de Westvleugel van het middeleeuwse klooster. Van de huidige gerestaureerde Stiftshuizen zijn het middelste, hoge pand en het rechter losstaande pand (ooit spijker of voorraadschuur) in het begin van de 19e eeuw gesloopt en pas in 1974 weer helemaal opgebouwd.

Het linker pand daarentegen is wel altijd blijven staan. Dit huis was een belangrijk huis, want dit was de woning van de Vrouwe van Weerselo, de "priorin" van de protestantse Stiftdames, ten onrechte ook wel aangeduid als abdis, vandaar abdis huis. Het gebouw hoorde wel bij de gebouwen die rond 1730 te gelde werden gemaakt. Het kwam in handen van de familie Bentinck-Weleveld, zoals de wapenstein boven de ingang tot op de huidige dag aangeeft. De verweerde en deels afgehakte wapenstein is bij een restauratie in 1936 geheel vernieuwd.

Interieur van de Stiftskerk van Weerselo (12^e eeuw).

In 1806 kocht ds. G.W. Stork het Stiftshuis van de familie Du Tour van de Bellinkhof, ook geschreven als Bellinckhave, die evenals zoveel andere edelen in de Franse tijd in de problemen was geraakt. Dominee Stork ging in het huis wonen, dat daardoor de pastorie van het Stift wordt genoemd. Ook zijn opvolger J.H. Stork gebruikte de pastorie tot aan zijn dood. Na een flinke restauratie werd het aan enkele diaconale instellingen verhuurd. Na de Tweede Wereldoorlog is het in de jaren vijftig en het begin van de jaren zestig een vormingscentrum van de Nederlandse Hervormde Kerk geweest. Tenslotte heeft het tot 1974 een aantal jaren leeg gestaan.

In 1974 werd alles gerestaureerd. De Stiftshuizen staan er nu dus weer in hun 18e eeuwse allure. In die tijd waren ze door de adellijke families particulier bewoond. Tegenwoordig wordt het Stiftshuis particulier bewoond.

“De Bron”: Gereformeerde kerk van Westerhaar

Tot 1967 behoorden de gereformeerden van Westerhaar, ten noorden van de Leidijk, bij de Gereformeerde kerk van Sibculo, en de gereformeerden van Vriezenveensewijk, ten zuiden van de Leidijk, bij de Gereformeerde kerk van Vriezenveen. In 1967 werd ook Vriezenveensewijk bij Sibculo gevoegd. Vanaf die tijd werden er diensten gehouden in het gebouw van de Hervormde gemeente. In 1970 kreeg de Gereformeerde kerk van Westerhaar de beschikking over een eigen kerkgebouw aan de Wollegrasstraat. Geleidelijk werd de kerk van Sibculo gesplitst in twee zelfstandige wijken met een eigen wijkkerkenraad. Op 29 juli 1974 werd de kerk officieel als een zelfstandige kerk geïnstitueerd onder de naam: Gereformeerde kerk van Westerhaar.

Gereformeerde kerk "De Bron" (1970) te Westerhaar.

Het orgel is in 1956 gebouwd door de firma Ernst Leeflang uit Apeldoorn en was bestemd voor de kapel van de stichting Nederlandsch Mettray in Eefde. De firma Pels & Van Leeuwen uit Alkmaar plaatste het orgel in 1971 over naar de Gereformeerde kerk van Westerhaar.

Historie van de dorpskerk van Wierden

In de zomer van 2008 verscheen een boekje over de Dorpskerk van de Hervormde gemeente te Wierden. Het boekje werd uitgebracht door de Stichting Behoud Bedehuizen in Overijssel en Flevoland, in samenwerking met de Historische Kring Wederden en de Hervormde gemeente te Wierden. Het boekje beschrijft dat het enige nog resterende laatmiddeleeuwse bouwwerk in het centrum van Wierden de toren van de dorpskerk is. Deze toren is eeuwenlang een baken voor doorgaande reizigers geweest, maar dat heeft voor Wierden niet tot veel dankbaarheid geleid, want in de regionale geschiedenis komt Wierden zelden voor, Wierden ontleende zijn betekenis aan het feit, dat van daaruit een dijk of zandweg naar Almelo leidde, die aan weerszijden door ondoorwaadbare moerassige streken was begrensd.

Opvallend is dat een wereldlijk persoon als de streekhistoricus mr. G.J. ter Kuile (1871-1954) tot de eerste helft van de 20ste eeuw behoorlijk wat in de melk te brokkelen had. In 1941 kon Ter Kuile nog weinig melden over de band tussen wereldlijke personen enerzijds en de kerk anderzijds. Hij had volgens eigen zeggen *"over het beroepen door den Heer van Almelo van den predikant te Wierden noch over eenige beheersgestie dier kerkvoogdij"* bijzondere gegevens ter beschikking.

Het boekje beschrijft de middeleeuwse kerk, waarvan de toren in 1495 gebouwd is. In 1824 werd de kerk herbouwd. Volgens de kerkenraadsnotulen waren de meest dringende redenen voor nieuwbouw de jaarlijks terugkerende problemen bij het toewijzen van zitplaatsen. Daarnaast baarde de bouwtechnische staat van de kerk regelmatig zorgen. Met name terugkerende lekkages zorgden voor veel overlast.

Tenslotte besteedt het boekje uitgebreid aandacht aan de wereldlijke invloeden, de adellijke rechten en de ongunstige negentiende eeuw. Het boekje geeft een overzicht

*Dorpskerk van de
Hervormde
gemeente
te Wierden (1928).*

van de opbouw van de hervormde gemeente, die uit drie geografische wijken bestaat met per wijk een eigen kerkenraad en predikant, en die totaal zo'n 3.500 leden telt.

Glossy NICO voor geldwerving in Protestantse gemeente Wijhe

In 2010 ging de Protestantse gemeente van Wijhe de geldwerving gericht aanpakken. Er werd een als glossy uitgevoerd tijdschrift uitgebracht onder de titel NICO (de eerste vier letters van de Nicolaaskerk van Wijhe). Hierin stond een uitgebreid verhaal over hoe de kerk leeft in de gemeenschap bij de diverse doelgroepen. Het verhaal van Kerkbalans krijgt daardoor ook meer aandacht. Er wordt verteld wat 'geloven' nu eigenlijk kost. Geloven is gratis, maar om het geloof naar de gemeenschap te krijgen op de manier zoals die gebruikelijk is met een kerkgebouw, een predikant en andere voorzieningen, kost geld.

Om NICO meteen herkenbaar te maken, is ervoor gekozen om de stijl van een bekende glossy over te nemen. Het glossy magazine NICO is bij de actie Kerkbalans 2010

Nicolaaskerk (14^e eeuw) van de Protestantse gemeente te Wijhe.

persoonlijk overhandigd en gaf sommige bezorgers daarbij wat meer vrijmoedigheid om aan te bellen op adressen waar ze andere jaren minder hartelijk begroet werden. Verder is de NICO verspreid bij andere kerken, predikanten en kerkelijke organen. Maar ook onder huisartsen, bibliotheken, VVV en bij de burgerlijke gemeente.

Het college van kerkrentmeesters kan niet direct verklaren of Kerkbalans daarmee meer opgebracht heeft. De vraag is wat men onder 'meer' verstaat. Bij de toen heersende economische crisis en het wegvallen van oudere goede gever, is de opbrengst van Kerkbalans 2010 licht gestegen, namelijk van € 140.000 naar € 143.000. Daarbij was het blad smaakmakend, zowel door opmaak en de foto's als de inhoud. Bij het maken van het blad is bewust naar mensen gezocht die niet in de kern van de gemeente werkzaam zijn. Jongeren met specifieke talenten en een journalist van elders kregen de vrije hand met ruggensteun van een groep betrokken gemeenteleden.

Toen het eerste exemplaar werd overhandigd was er voor de samenstellers en aanwezigen een hapje en een drankje. De uitgave van NICO trok de aandacht van een regionale krant, de lokale omroep en haalde het Nederlands Dagblad.

De Sint-Lambertuskerk van Wilsom

De hervormde Sint-Lambertuskerk in Wilsom is één van de oudste kerken van Overijssel. De kerk werd omstreeks 1050 gebouwd, maar over de oorspronkelijke opbouw is niets bekend. In haar ruim 970-jarig bestaan heeft de kerk verschillende wijzigingen ondergaan. Met de Reformatie werd de kerk van de roomse kenmerken ontdaan.

De toren en het schip vormen het oudste gedeelte: ze zijn romaans van opzet en dateren vermoedelijk uit de 11^e eeuw. Aan de noord- en zuidzijde van het schip bevonden zich toen vijf romaanse vensters terwijl de oostzijde en het koor gesloten waren. Het tegenwoordige gotische koor stamt uit de 14^e eeuw.

Sint Lambertuskerk (11^e eeuw) van de Hervormde gemeente te Wilsum.

In de 15^e eeuw kwamen er grote wijzigingen in het schip en werden er gewelven aangebracht, terwijl de romaanse vensters werden vervangen door spitsboogvensters. Bij een restauratie hebben neogotische invloeden de kerk zijn huidige karakter gegeven. De bestaande houten en gietijzeren ramen werden toen vervangen door de huidige zandstenen. Tevens werd de consistorie aangebouwd. Bij de restauratie in 1981/1982 werd de ruimte onder de toren, die dichtgemetseld was, weer opengemaakt en die doet nu als garderobe dienst.

In de kerk zijn muurschilderingen te bezichtigen die bij de restauratie van 1982 onder de kalk vandaan zijn gehaald. De schilderingen in het koor van de kerk stammen uit de 15^e eeuw en stellen de vier evangelisten voor. De

schilderingen werden rond 1580 (bij de Reformatie) met kalk afgedekt.

Op de muren van het koor bevonden zich negen wijdingskruisen, waarvan er tijdens de restauratie van 1982 twee behouden bleven. De andere zeven kruisen werden ingekrast in het stucwerk, evenals het sacramentshuisje.

Het oude orgel werd in 1970 vervangen door het huidige. Dit orgel is voorzien van twee klavieren verdeeld over één hoofdwerk en één nevenwerk en het heeft een vrij pedaal. Het bezit 13 stemmen. Het orgel is gebouwd door Hendriksen & Reitsma uit Nunspeet. Sinds 2009 wordt de kerk door schijnwerpers verlicht.

Het Zuiderzeefonds en de nieuwe polders

De Stichting Zuiderzeefonds is destijds door de Vereniging van Kerkvoogdijen opgericht. Het doel van de stichting was gelden bijeen te brengen voor het bouwen van kerken en pastorieën in het droog te leggen zuiderzeegebied. In een publicatie eind van de jaren twintig van de vorige eeuw staat het volgende *"Het uitgangspunt is dat het nieuwe gebied ingedeeld moet worden bij die classes die daar het dichtst bij liggen. Met de Noordoostpolder wordt de zaak ingewikkelder, want die sluit zich naar de landzijde aan bij de provincies Friesland en Overijssel.*

Ongeveer tweemaal zo groot als de zuidwestelijke of de noordoostelijke polder, zal de zuidoostelijke polder zijn, die zich aan de landzijde aansluit bij de Veluwe en een stukje

Kerkgebouw van de Protestantse gemeente te Zeewolde, (1986). Het gebouw is gezamenlijk eigendom van de Protestantse gemeente Zeewolde en de Rooms-Katholieke parochie.

van Utrecht, dus van Kampen naar Muiden. Hier grenzen in kerkelijke zin aan dit nieuwe gebied drie provincies, namelijk Gelderland, Utrecht en Noord-Holland. Misschien wordt er de voorkeur aan gegeven om in sommige gevallen een op zich zelf staande classis te maken", aldus een publicatie van het Zuiderzeefonds aan het eind van de jaren twintig. Het was eerst in 1990 dat de installatie plaats van de toen nog Hervormde classis Flevoland.

Tijdens de hoofdbestuursvergadering van 6 juli 1927 werd o.m. gesproken over de samenstelling van het bestuur van de Stichting Zuiderzeefonds. Er werd ook een kerkvoogd van een gemeente in het stichtingsbestuur benoemd die behoorde tot de toen gevormde Vereniging van Protesterende Kerkvoogdijen. De opbrengst van een collecte, die op 13 mei 1927 in de Domkerk van Utrecht gehouden werd en waarbij prof. dr. J.R. Slotemaker de Bruïne een inleiding hield over de taak van de Kerk in het droog te leggen Zuiderzeegebied, bedroeg f 134. Dit was het startkapitaal van de Stichting Zuiderzeefonds.

Direct nadat de stichting in 1928 met haar werkzaamheden was gestart, werd een begin gemaakt met het bijeen brengen van geld voor de kerkbouw in de Wieringermeer. Vervolgens werd de actie geheel geconcentreerd op de Noordoostpolder. Nadat in 1962 de elfde en tevens laatste kerk in de Noordoostpolder in gebruik was genomen, werd in maart 1963 de eerste kerk in Oostelijk Flevoland aanbesteed.

Kerkgebouw Bant in de Noordoostpolder (1955), destijds gebouwd door de Rooms-Katholieke parochie, maar in 2004 gekocht door de Protestantse gemeente.

Een naam die vanaf het eind van de jaren vijftig van de vorige eeuw nauw verbonden is met die van de Stichting Zuiderzeefonds, is die van de heer Th. A. van Hulst uit Utrecht, die tot 1993 directeur van deze stichting was.

Later kwam de gezamenlijke kerkbouw met de Gereformeerden en de Rooms-Katholieken. Dat gebeurde in de Flevopolders. In totaal is er door de Stichting Zuiderzeefonds een bedrag van bijna f 2,3 miljoen uitgekeerd. Het zijn ongeveer 30 kerken die van de Stichting Zuiderzeefonds subsidie ontvingen.

In 1992 constateerde het bestuur van de Stichting Zuiderzeefonds dat de aparte taak die het Zuiderzeefonds had, namelijk kerkbouw in nieuwe gebieden stimuleren, ten einde liep. Het toen aanwezige saldo van ongeveer f 300.000 met de gehele administratie werd aan de Generale Financiële Raad van de Nederlandse Hervormde Kerk overgedragen.

De Gereformeerde kerk van Zwartsluis

De Gereformeerde Kerk te Zwartsluis in de provincie Overijssel werd op 24 mei 1893 geïnstitueerd en in hetzelfde jaar werd de kerk in gebruik genomen. Het kerkgebouw diende ter vervanging van de in 1887 gebouwde houten noodkerk. Het gebouw werd oorspronkelijk aan de linkerzijde geflankeerd door een in neorenaissance stijl gebouwde kosterswoning annex consistoriekamer, die in de jaren zeventig van de vorige eeuw is afgebroken en vervangen is door de bestaande aanbouw met vergaderruimte en pastorie. Deze neorenaissance architectuur van het kerkgebouw is zonder twijfel geënt op de kerkelijke architectuur van Hendrick de Keijser in Amsterdam uit het begin van de 17de eeuw.

Gereformeerde Cingelkerk te Zwartsluis, (1893).

In 2011 is de kerk ingrijpend gerestaureerd. De gevels binnen en buiten zijn voorzien van wapeningsstaven ter plaatse van de scheurvormingen. Deze scheurvormingen werden o.a. veroorzaakt door de druk van de toren op de spantconstructie. Door het aanbrengen van stalen kolommen en stalen trekstangen is er stabiliteit in de kap en de gevels tot stand gebracht. Bijna al het buitenhoutwerk van de toren is vervangen. Een andere investering, die in 2010 werd afgerond, was de nieuwbouw van een kerkelijk centrum op de plaats van de vroegere consistorie en crèche.

Het huidige orgel is in 1974 gebouwd door de firma Van den Berg & Wendt (Zwolle en Nijmegen) met gebruikmaking van enkele waardevolle bestanddelen uit het vorige orgel in deze kerk. Dat was in 1880 door Zwier van Dijk (Kampen) vervaardigd, maar ook hij gebruikte oudere bestanddelen. Het rugwerkfront is een viervoets front uit de 18de eeuw. In 1992 is het orgel door de firma Kaat & Tjhuis (Kampen) gereinigd en opnieuw geïntoneerd.

Van Grote of Sint Michaëlskerk Zwolle naar Academiehuis

De Grote Kerk ofwel Sint Michaëlskerk is in de eerste helft van de vijftiende eeuw gebouwd. Deze gotische driebeukige stenen hallenkerk, is een van de weinige overgebleven hallenkerken in Nederland. Kenmerk van een hallenkerk is dat de zijbeuken dezelfde hoogte en afmetingen hebben als het middenschip.

Met de bouw van de toren is in 1406 begonnen. De toren werd tot driemaal toe door bliksem getroffen, de eerste keer in 1548, de laatste keer in 1669. Tijdens een zware storm stortte het restant van de toren in, de westelijke muur, een deel van het schip, en een deel van het orgel werden meegesleept. De kerk werd twee traveeën korter. Aan de rooilijn aan de kant van de Luttekestraat is dit nog duidelijk te zien, restanten van de fundamenteën van de toren zijn bij graafwerkzaamheden gevonden.

Grote of Sint Michaëlskerk te Zwolle (14e eeuw). De kerk is nu een pioniersplek Plein Academiehuis. De Protestantse gemeente van Zwolle gebruikt de kerk alleen nog voor bijzondere vieringen.

Tijdens de Beeldenstorm in 1580 werden verscheidene vernielingen aangericht en kwam de kerk in handen van de Protestanten. In het Rampjaar in 1672, toen Zwolle door de Franse, Munsterse en Keulse troepen bezet werd, kwam deze kerk weer in Rooms-Katholieke handen. Door de goede zorgen van pastoor Arnold Waeijer bleef het eikenhouten koorhek met het prachtige snijwerk en de koperen stijlen gespaard. In 1674 kwam de kerk definitief in handen van de Hervormde gemeente.

Aan de westzijde van de, door de torenval ingestorte kerk, werd in 1686-1688 de barokke achthoekige consistoriekamer aangebouwd. Deze is helemaal gerestaureerd en opnieuw geschilderd in de originele kleuren. Typerend voor de stijl uit die tijd is het plafond en de vergulde houten kroon. Het schilderij boven de schoorsteenmantel, gemaakt door Hendrik den Oever, stelt de vijf predikanten en de koster uit die tijd voor.

De preekstoel is gebouwd van 1617 tot 1622 door Adam Straes van Weilburg. Hij werkte er vijf jaar aan, zoals te zien is aan de jaartallen op de traptreden. Op de bovenste

*Het wereld-
beroemde
Schnitgerorgel
in de Grote of
St. Michaëlskerk
in Zwolle.*

schreef hij: "so la ich ha gew."(zolang heb ik gewerkt). De kansel is met rijk houtsnijwerk versierd. Het motief van de versiering is ontleend aan Johannes 15: "Ik ben de ware Wijnstok".

Aanvankelijk werd het gewone volk binnen de kerk begraven, later buiten. De gegoede burgerij behield het recht in de kerk begraven te worden. Veel bekende namen kan men op de grafzerken vinden. De oudste graven zijn uit 1425 en 1584.

Het koorhek dateert uit 1597 en werd gemaakt door Sweer Kistemaker. Het hek is verdeeld in zeven gelijke vlakken, waarvan drie dichte, geloogde houten vlakken en vier open waarin koperen zuiltjes geplaatst zijn. Op het middelste houten vlak staat het Onze Vader, op de anderen, aan weerskanten, de tien geboden.

De kerk bevat twee uitzonderlijke interieurstukken: de schitterende preekstoel die Adam Straes uit Weilburg in Nassau maakte in 1617-1622, en het grandioze orgel door Arp en Franz Casper Schnitger, in 1718-1721 vervaardigd. Het orgel werd gebouwd door zijn zoons [Franz Caspar](#) en [Johann Georg Schnitger](#). Het was gereed op 30 september 1721. Het orgel heeft 64 registers verdeeld over hoofdwerk, borstwerk, rugwerk, onderwerk en een niet door Schnitger gemaakt [vrij pedaal](#). De [kas](#) is gemaakt door Jurriaan Westermann, een Amsterdamse bouwmeester. Een omvangrijke restauratie door Flen-trop Orgelbouw kwam in 1956 gereed.

De preekstoel in de Michaëlskerk die in 1622 gereed kwam.

Sinds enkele jaren is de Grote of St. Michaëlskerk Academiehuis geworden en pakt de draad op van haar geschiedenis, terwijl zij zich vernieuwt. Het kerkgebouw laat weliswaar zijn exclusieve confessionele functie nu meer en meer los. Dat hoeft niet te gelden voor zijn identiteit. Bij deze rijke geschiedenis aanknopen, kan men in de 21e eeuw het meer tijdloze van de functie van het Academiehuis zien. De Griekse cultuur moest reeds in de tijd van de Atheense filosofie het archaïsch-religieuze achter zich laten om de basis te kunnen leggen voor de huidige moderne wereldomvattende cultuur.

Programma's laten zien die Zwolle zelf wil aanbieden, dat is wat het Academiehuis doet. Of het nu gaat om tentoonstellingen, concerten of theater, films of eindexamen-exposities. Het is allemaal mogelijk in het Academiehuis. De Grote Kerk voegt daar de eigen activiteiten aan toe, waaronder de programma's van de Stadskerk en het wereldberoemde Schnitgerorgel. Een programma dat is samengesteld door Zwolle zelf. Zo wordt samen het verhaal geschreven, waardoor het boek van Academiehuis de Grote Kerk steeds mooier wordt. De realiteit is dat we leven in een joods-christelijke cultuur, ook al is die voor velen niet meer in strikt confessionele zin te verstaan. Door het kerkgebouw de functie van Academiehuis te geven, staat men in een traditie van vernieuwing. Met behoud van identiteit wordt aan een derde renaissance vorm gegeven.

De vieringen zijn herkenbaar door kerkmuziek van hoge kwaliteit en een verzorgde liturgie. De voorgangers zijn uit verschillende kerkgenootschappen afkomstig, en ook de musici hebben uiteenlopende kerkelijke achtergronden.

Er worden in de Grote of Sint Michaëlskerk z.g. Michaelsvieringen gehouden. Iedereen is daarbij welkom, ook toeristen. De diensten zijn gratis toegankelijk. Er is wel een collecte. Eén keer per maand werkt een koor, de Michaëlscantorij, mee aan de viering. Daardoor krijgt de viering een bijzonder kerkmuzikaal karakter.

Een paar keer per jaar is er een cantateviering. Daar klinkt een cantate, meestal van J.S. Bach. De cantate wordt uitgevoerd door het Michaëlscantatekoor en het orkest Musica Michaelis.

Het grootste rijksmonument van Zwolle getuigt van eeuwen geschiedenis en is het verbindende hart van de stad. Met perioden van voorspoed, maar ook van zorg in de stad. Het staat er – ook in deze tijd – als een baken van hoop!

Gebouwen, monumenten en andere kerkrentmeesterlijke zaken

Overijssel-Flevoland kent circa 125 kerkelijke gemeenten die onder de Protestantse Kerk in Nederland vallen. In deze gemeenten zijn de afgelopen 91 jaar veel kerkgebouwen gerestaureerd, gerenoveerd, nieuw gebouwd, maar ook afgestoten. Hieronder volgt een overzicht van gemeenten waar die activiteiten en gebeurtenissen plaats vonden. Dit overzicht is ontleend aan publicaties in het maandblad van de VVK en de huidige VKB.

Kerkgebouw Protestantse gemeente Overdinkel (1908).

Kerkgebouw Nagele, (1960), De Noordoostpolder.

Kerk in Borne

Op 17 december 1930 nam de Hervormde gemeente Borne haar tweede kerk in gebruik. De kerk werd gebouwd in het nieuwe gedeelte van Borne. De bouwkosten bedroegen f 20.000, waarvan de helft door de gemeenteleden bijeen werd gebracht. De overige f 10.000 heeft de kerkvoogdij vrij gemaakt door verkoop van land met de verplichting ieder jaar f 200 te reserveren tot deze f 10.000 weer bij elkaar is. In 2016 is de kerk aan een ander kerkgenootschap verkocht.

De Westerkerk van Rijssen

Op 30 januari 1931 werd de tweede kerk van de Hervormde gemeente te Rijssen, de Westerkerk geheten, in gebruik genomen. In 1926 werd de oude kerk verbouwd waardoor men de beschikking kreeg over ruim 1.300 zitplaatsen, maar al spoedig bleek dat er weer een gebrek aan zitplaatsen zou bestaan. Tijdens een gemeenteavond werd tot de bouw van een nieuwe kerk besloten. Er werden vrijwilligers aangesteld die de gemeenteleden in alle wijken gingen benaderen om gedurende een jaar een maandelijkse bijdrage toe te zeggen. Dat leverde f 19.000 op. De totale kosten, inclusief die van de inrichting van het interieur, bedroegen f 85.000. Naast het bedrag dat de kerkvoogdij uit eigen middelen opbracht, werd een hypothecaire lening van f 50.000 bij een bank gesloten á 4,5 pct. rente. Van de diaconie werd f 14.000 geleend.

Kerkgebouw Protestantse gemeente Lemele en Archem (1940).

Gereformeerde kerk van Vollenhove (1434). De kerk was oorspronkelijk eigendom van de Hervormde gemeente Vollenhove die de kerk in 1981 aan de gereformeerde geloofsgemeenschap verkocht.

Door de verbouwing en restauratie van de oude kerk in 1926 en de nieuwbouw van de Westerkerk, had de gemeente destijds aan leningen een bedrag van f 100.000. Maar het kerkbezoek en de offervaardigheid van de gemeente zijn zo groot, dat er "voor het beheerscollege geen redenen tot bezorgdheid zijn".

Kerk Markelo gerestaureerd

Op zondag 2 oktober 1932 werd de gerestaureerde kerk van de Hervormde gemeente te Markelo in gebruik genomen. Dankzij de grote offervaardigheid van de gemeentelieden konden de kerkvoogdij en de kerkenraad het besluit nemen om zowel het kerkdak als het gehele interieur van de kerk te vernieuwen. Deze restauratie gebeurde onder leiding van architect Ferd. B. Jantzen uit Amsterdam.

Nieuwbouw en restauratie in Lemele

Op 5 januari 1940 werd de nieuwe kerk in Lemele in gebruik genomen. De eerste plannen hiervoor waren in 1937 gemaakt. Aanvankelijk zou alleen de bestaande koepelkerk uitgebreid worden, maar bij nader inzien werd het verenigingsgebouw naast de kerk afgebroken en werd op die plaats een nieuwe kerk gebouwd, die ontworpen was door architect Boxman uit Nijverdal. De nieuwe kerk heeft 284 zitplaatsen, welk aantal met 64 kan worden uitgebreid.

*Ichthuskerk (1940)
van de Protestantse
gemeente te Colm-
schate-Schalkhaar.*

De Noordoostpolder

De Noordoostpolder zal waarschijnlijk in het voorjaar van 1943 geheel droog komen, maar in het stichten van dorpen, het bouwen van boerderijen e.d., is ernstige stagnatie ontstaan als gevolg van gebrek aan materialen, kunstmest en machines. Er zal voorlopig 1 boerderij per 500 hectare gebouwd worden. Nu zijn er reeds twintig boerderijen en in de loop van de jaren zal dat aantal met zo'n tachtig uitbreiden. Ook de bouw van kerken zal geleidelijk aan gaan, dus behoeft daarmee geen vijf jaar gewacht te worden, aldus de secretaris van de Zuiderzeecommissie in "Het Maandblad" van februari 1943.

Enige tijd later blijkt dat het aantal kerkcollecten, om gelden voor kerkbouw in De Noordoostpolder bijeen te krijgen, toeneemt. Verwacht wordt dat op grond van deze trend het benodigde bedrag van f 500.000 om 6 kerken met aanhorige gebouwen te stichten, bijeen zal worden gebracht.

100 Jaar Hervormde gemeente Colmschate

Op 4 april 1943 was het honderd jaar geleden dat de Hervormde gemeente te Colmschate werd gesticht. Destijds is zij afgesplitst van Diepenveen. Vermoedelijk was Colmschate toen een kleine gemeente die voornamelijk uit boeren bestond. Nu (1943) is zij nauw verbonden met Deventer.

Met steun van de diaconie is in 1940 een nieuw kerkgebouw gesticht, zodat de gemeente nog een schuld van f 4.000 heeft. "Maar", zo rijst de vraag, "wat zal de diaconie met dit geld moeten doen? Daarom vindt men het beter deze schuld voorlopig te laten zitten", aldus de publicatie in "Het Maandblad" van april 1943.

Sionskapel te Hengelo in gebruik

Op zaterdag 22 oktober 1949 werd de Sionskapel van de Hervormde gemeente te Hengelo in gebruik genomen. De totale kosten van deze Sionskapel, die overigens erg ruim was opgezet, bedroegen f 70.000.

*Hofkerk van de
Protestantse
gemeente te Goor (1600).*

*Boomkerk van de
Protestantse gemeente
te Gramsbergen (1878).*

De Grote of Lebuïnuskerk van Deventer

Begin 1950 was de restauratie gereed van de 32 grote ramen van de Grote of Lebuïnuskerk van Deventer die door het oorlogsgeweld beschadigd waren en waarvan de meeste zelfs totaal waren vernield. Al betrof de vernieling alleen de ramen, toch was met deze restauratie een aanzienlijk bedrag van zo'n f 500.000 gemoeid. Hierin waren ook begrepen de kosten van de restauratie van het interieur waarmee voor de oorlog reeds begonnen was. Dankzij een gift van f 40.000 van een voormalige familie uit Deventer, kon de restauratie van de Lebuïnuskerk voltooid worden.

Naast het grote monumentale kerkorgel, dat rond 1850 werd gebouwd door een Deventer orgelbouwer en dat 3000 pijpen heeft, werd een tweede orgel van zo'n 900 pijpen aangekocht. Het orgel bevat 14 sprekende registers, verdeeld over twee klavieren.

De Grote Kerk van de Hervormde gemeente te Nieuwleusen (1829).

Nieuwe kerk te Wierden

Op 10 augustus 1950 werd de nieuwe kerk op het Hoge Hexel van de Hervormde gemeente te Wierden in gebruik genomen. Het kerkgebouw biedt plaats aan 300 personen, terwijl er nog een galerij is met 80 zitplaatsen die ook als catechisatie- en verenigingslokaal gebruikt kan worden.

Opening kerk Emmeloord

Op 21 februari 1952 werd de eerste kerk te Emmeloord in gebruik genomen van de Hervormde gemeente De Noordoostpolder. De kerk biedt plaats aan 500 personen. Verder is er een jeugdgebouw gebouwd bestemd voor 200 personen. De totale stichtingskosten, inclusief aankoop grond, meubilair, centrale verwarming, luidklok en uurwerk, bedroegen f 497.000.

Kerk in Nieuwleusen weer in gebruik

Op 3 april 1952 werd de gerestaureerde kerk van de Hervormde gemeente te Nieuwleusen weer in gebruik genomen. De restauratie had zeven maanden geduurd. Deze ingebruikneming werd door zo'n 850 personen bijgewoond.

Restauratie kerk Wesepe

Tijdens de oorlog was door het afschieten van raketbommen de toestand van de muren en gewelven van de hervormde kerk van Wesepe zodanig verslechterd dat direct na de bevrijding in 1945 ingegrepen moest worden om het gebouw voor algehele verwoesting te behoeden. Met architect B.T. Boeyinga te Amsterdam werd overeenstemming bereikt over de uit te voeren werkzaamheden.

De benodigde gelden zijn bijeen gebracht, deels door giften vanuit de gemeente van f 37.000, terwijl er uit een opgericht restauratiefonds f 15.000 werd verkregen. Verder kreeg het college van kerkvoogden subsidie van rijk en gemeente.

Kerkenwerk in De Noordoostpolder

Na de ingebruikname van de nieuwe kerk in Emmeloord (begin 1952) vorderde de kerkbouw ook in de andere dorpen. Ens, de tweede plaats in de polder, hoopt voor het eind van 1952 het kerkgebouw en verenigingsgebouw in gebruik te nemen. De bouw-

Oosterkerk van de Protestantse gemeente Bergentheim (1940).

Grote Kerk van de Hervormde gemeente Vriezenveen (1801).

kosten van de kerk, inclusief orgel, inventaris, verwarming, pastorie en verenigingsgebouw, bedragen f 266.000.

De aanbesteding van de kerk van Kraggenburg zal nog in 1952 plaats vinden. Het gebouw zal plaats bieden aan 175 personen. De aanbesteding van de kerk in Marknesse zal medio 1953 gebeuren. Het totale bedrag dat in het kader van kerkbouw in de Noordoostpolder nodig is, bedraagt f 2.245.000.

Nieuw wijkcentrum in Hengelo

Op 14 maart 1953 werd in de wijkgemeente 4 het nieuwe wijkcentrum in gebruik genomen. De zaal op de eerste verdieping biedt plaats aan circa 350 personen. De totale kosten bedroegen f 130.000. De wijkgemeente zelf bracht nog f 6.650 bijeen voor de aankoop van een pijporgel van 7 registers.

Kerkbouw in de Noordoostpolder

Tijdens de ledenvergadering die op 6 juli 1953 op "den Alerdinck" te Heino werd gehouden, hield de heer Th. Van Hulst, de latere directeur van de Stichting Zuiderzeefonds van de Nederlandse Hervormde Kerk, een inleiding over de stand van zaken van de kerkbouw in de Noordoostpolder. Totaal telde de Noordoostpolder 14.000 inwoners. Er is één centrale hervormde gemeente met één kerkenraad en één kerkvoogdij. Er is veel nodig om een kerk in stand te houden. Voor kerkbouw zal ongeveer f 5.000.000 nodig zijn. De dorpen liggen erg ver uit elkaar, zodat er in elk dorp een kerk

Kerkgebouw Ens (1955) De NoordOostpolder.

*Kerkgebouw Kraggenburg (1954)
De Noordoostpolder.*

of kapel zal moeten komen. De staat helpt met 50 pct. van de fictieve bouwkosten van 24 kerken in een bepaalde periode.

De gemeente Noordoostpolder bestond toen uit 45 pct. hervormden, 5 pct. was onkerkelijk, 25 pct. rooms-katholiek, 19 pct. gereformeerd en 6 pct. was bij kleinere kerkgenootschappen aangesloten.

Westerkerk in Vriezenveen

In de zomer van 1953 werd de Westerkerk van de Hervormde gemeente te Vriezenveen in gebruik genomen. Het complex is gebouwd onder architectuur van de heer J. Jans te Almelo. Aannemer was de firma De Blauw en Folbert uit Vriezenveen. De totale kosten bedroegen f 162.000.

Kerk in Enter

Op 1 oktober 1953 werd de gerestaureerde kerk van de Hervormde gemeente te Enter weer in gebruik genomen. In april 1852 werd de kerk aanbesteed, maar als gevolg van de slechte staat waarin de kerktoren, eigendom van de burgerlijke gemeente, zich bevond, was er vertraging in de uitvoering van het werk ontstaan.

Nadat Gedeputeerde Staten de plannen van de burgerlijke gemeente voor nieuwbouw van de toren hadden goedgekeurd, werd onder leiding van architect ir. J.J.M. Vegter uit Leeuwarden aan de restauratie begonnen.

Om de gemeenteleden bij de plannen te betrekken, werden er huissamenkomsten belegd, waar de predikant en een kerkvoogd de plannen bespraken. Deze opzet slaagde boven verwachting. De gemeenteleden zegden spontaan hun medewerking voor het behoud van de kerk toe en tekenden voor bedragen in, die voor velen een offer betekenen.

Vredeskerk Enschede in gebruik

Op 10 april 1954 nam de Hervormde gemeente Enschede de nieuwe Vredeskerk in gebruik. De kerk biedt plaats aan circa 600 personen. De ramen zijn uitgevoerd in gebrandschilderd glas met voorstellingen van oud christelijke symbolen. In het liturgisch centrum neemt de avondmaalstafel de centrale plaats in met aan weerszijden doopvont en kansel.

*Kerkgebouw van de
Hervormde gemeente
te Enter (1709).*

*Vredeskerk te
Enschede (1954) die
sinds 2014
Ontmoetingskerk
wordt genoemd.*

De toren bevat behalve de ruimten voor de luidklokken en het uurwerk nog een bestuurskamer. Het wijkgebouw bevat twee zaaltjes die plaats bieden aan resp. 210 en 130 personen. De totale kosten bedroegen f 400.000. De Stichting Fonds Vredeskerk heeft in de afgelopen jaren f 300.000 bijeen gebracht, zodat er nog een bedrag ad f 100.000 resteert dat de kerkvoogdij uit eigen middelen moet bijpassen.

Nadat de Hervormde gemeente en de Gereformeerde kerk van Enschede fuseerden, heet de kerk sinds 2014 Ontmoetingskerk. De kerk is het centrale kerkgebouw van de Protestantse gemeente van Enschede met veel accommodatie, waarin ook het kerkelijk bureau is gevestigd.

*Kerkgebouw Marknesse
(1955), De Noordoostpolder.*

Nieuwe kerk in Kraggenburg in gebruik

Op 14 april 1954 werd de derde kerk in de Noordoostpolder, in het dorp Kraggenburg, in gebruik genomen. De kerk heeft 190 zitplaatsen, terwijl op de kleine orgelgallerij nog circa 15 zitplaatsen zijn. In het bijgebouw is een kleine predikantenkamer, een verenigingszaaltje met ongeveer 60 zitplaatsen en een kleine keuken. De totale stichtingskosten, inclusief orgel, inventaris, grondaankoop e.d., bedragen f 130.000.

Kerk Paasloo gerestaureerd

In het voorjaar van 1955 werd de geheel gerestaureerde kerk te Paasloo weer in gebruik genomen. Het kerkje stamt uit 1336 en uit een oorkonde van het kapittel Steenwijk is op te maken dat in die tijd toestemming voor de bouw verleend werd. Bij de restauratie deed men nog een interessante ontdekking. Er werden fundamenten aangetroffen die meer dan een meter binnen de bestaande muren lagen. Het oorspronkelijke gebouw is dus kleiner geweest. Het grondplan komt geheel overeen met dat van een oude Saksische boerderij.

Het rijk en andere instanties droegen 79 pct. aan de restauratie bij. Voor rekening van de kerkvoogdij kwam een bedrag van f 22.000.

Gerestaureerde kerk Losser

Met Pinksteren 1955 werd de geheel gerestaureerde kerk van de Hervormde gemeente van Losser weer in gebruik genomen. Reeds in 1930 bestond het plan om tot algehele restauratie over te gaan, maar de kerkvoogden zagen dit financieel niet zitten. In 1941 zijn weer pogingen ondernomen om tot restauratie over te gaan, maar ook die hadden geen resultaat. In 1953 werd de zaak grondig aangepakt mede dankzij de burgerlijke gemeente. Die kocht de oude pastorie en de tuin en bouwde daar een nieuw gemeentehuis.

Met de opbrengst kon de hervormde gemeente een nieuwe pastorie bouwen, terwijl er nog een flink bedrag overbleef dat aan de restauratie van de kerk kon worden besteed.

Witte of Lambertus kerk te Heemse van de Protestantse gemeente Hardenberg-Heemse, (14^e eeuw).

Verlosserskerk in Marknesse

Op 4 augustus 1955 vond de ingebruikneming plaats van de vierde hervormde kerk in de Noordoostpolder, namelijk in het dorp Marknesse. De kerk heeft 435 zitplaatsen. Onder de orgelgaanderij bevindt zich een kerkenraads- en predikantenkamer. Verder is er een verenigingszaaltje voor 130 personen. De totale kosten bedroegen f 400.000.

Eerste kerkgebouw in Lelystad

Op 16 januari 1956 is de eerste kerk in Lelystad in gebruik genomen. Het gebouw is zodanig ingericht dat er een ruimte is voor protestanten en rooms-katholieken. Bij de bouw van dit kerkje heeft de oecumenische gedachte een grote rol gespeeld. De bewoners van Lelystad schonken

vloerbedekking, servieswerk en de verlichting.

Wijkcentrum "Het Kerkeland" te Almelo

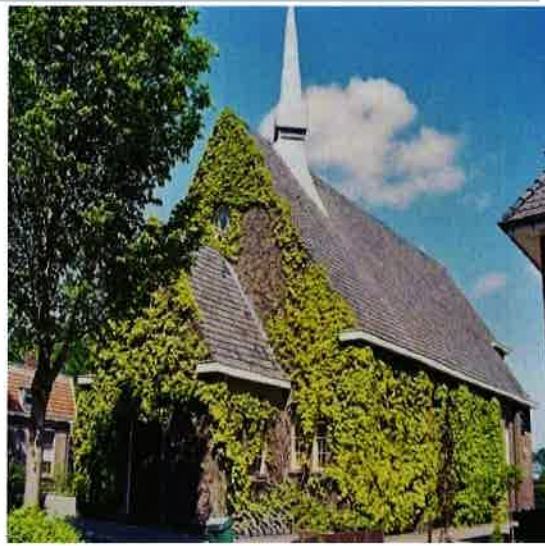
In verband met de voortgaande industrialisatie heeft het college van kerkvoogden te Almelo eind 1952 een planologisch advies gevraagd bij het Sociologisch Instituut van de Nederlandse Hervormde Kerk. Uit het advies concludeerde de kerkvoogdij dat in de nieuwe wijken wijkcentra dienen te komen die overdag gebruikt worden voor algemeen maatschappelijke doeleinden en 's avonds en op zondag voor kerkelijke activiteiten worden gebruikt.

Een bouwcommissie, bestaande uit bewoners van de nieuwe wijk, kreeg opdracht om plannen te maken voor een wijkcentrum in "de Kerkelanden". Dat resulteerde erin dat architect P. Christiaanse uit Amsterdam opdracht kreeg een ontwerp met bestek te maken.

Naast een kerkzaal, die tevens voor concerten e.d. te gebruiken is, moet het gebouw een jeugdzaal bevatten en een drietal zalen voor maatschappelijke doeleinden. Het aandeel van de bouwkosten ten laste van de Hervormde gemeente van Almelo bedraagt f 150.000. De kerkzaal biedt plaats aan circa 300 personen.

Kerkgebouw van de Hervormde gemeente te Daarle (1956).

Kerkgebouw van de Gereformeerde kerk van Daarle (1933).

Nieuwe kerk Daarle in gebruik

Op 18 januari 1956 waren de gemeenteleden van de Hervormde gemeente te Daarle voor de laatste maal bijeen in hun oude kerkgebouw (1855) dat voor maximaal 250 personen was gebouwd. Het oude gebouw bleek veel te klein, zodat in 1952 de bestaande bouwcommissie uitgebreid werd om een plan te maken voor een grotere kerk. Voor de Tweede Wereldoorlog was reeds een begin gemaakt met een bouwfonds.

Alle belijdende leden van Daarle (in Daarle waren in 1956 praktisch alle leden belijdend lid) werd gevraagd 20 tot 50 cent per week bij te dragen voor de kerkbouw. De opbrengst hiervan (de gemeente telde toen 850 zielen) bedraagt per jaar tussen de f 5.200 en f 5.500. De totale kosten van de nieuwe kerk, die 500 zitplaatsen telt, bedragen f 150.000. Het geld voor de luidklok is bijeengebracht door leden van de gereformeerde kerk en hervormde gemeente.

Teruglopende inkomsten

Begin 1956 wordt meegedeeld dat de inkomsten van het Zuiderzeefonds van de Nederlandse Hervormde Kerk teruglopen. Dit fonds dat destijds mede met medewerking van de Vereniging van Kerkvoogdijen is opgericht, stelt zich ten doel de bouw van hervormde kerkgebouwen in De Noordoostpolder te bevorderen. Het fonds wordt gevormd voornamelijk uit collecten die in de plaatselijke gemeenten gehouden worden. De verwachting is dat in Oostelijk Flevoland zo'n 14 nieuwe kerken nodig zijn waarmee een bedrag van f 5,5 miljoen gemoeid is.

In de Noord Oostpolder werden tot nu toe 4 hervormde kerken gebouwd, terwijl binnenkort met de bouw van de kerk van Creil begonnen wordt. Deze kerk, die plaats moet bieden aan 330 personen, zal met hete lucht verwarmd worden.

Stephanuskerk van de Protestantse gemeente Hardenberg-Heemse (1847).

Ichthuskerk van de Gereformeerde kerk van Hasselt (1959).

Kerk Olst wordt gerestaureerd

Het kerkgebouw van de Hervormde gemeente te Olst is in 1956 in restauratie. Tijdens de restauratie die nodig is om het gebouw voor totaal verval te behoeden, wil men het gebouw ook weer in de oorspronkelijke staat terugbrengen. Bij vorige verbouwingen is daarvan afgeweken. Bij het verwijderen van kalklagen op de plaats waar de preekstoel stond, zijn sporen van het kerkje vóór het jaar 1623 duidelijk zichtbaar geworden. Ook zijn waardevolle wand- en plafondschilderingen achter kalklagen ontdekt.

Op zondag 7 april 1957 werd de kerk, na een 21 maanden durende restauratie, weer in gebruik genomen.

Kerkje Bruchterveld (Hardenberg)

Namens de kerkvoogdij van de Hervormde gemeente te Hardenberg werd in de zomer van 1956 door architect J. Jans uit Almelo de bouw van een kerkje in Bruchterveld opgedragen voor de prijs van f 24.737. Het werk wordt uitgevoerd door de firma Geerlings & Zoon uit Hardenberg.

Gebrandschilderde ramen in Buurse

In het najaar van 1956 zijn er in de kerk van Buurse twee gebrandschilderde ramen aangebracht. Ze zijn ontworpen door de kunstenaar Edlef ter Haar Romeny, wiens vader als predikant in Usselo verschillende keren in het kerkje van Buurse een dienst

*Kerkgebouw te
Luttelgeest (1957),
De Noordoostpolder.*

leidde. Deze ramen, die zijn uitgevoerd door het atelier Le Nobel uit Haarlem, konden dankzij een legaat worden gerealiseerd.

Kerk Holten weer in gebruik

In december 1956 werd de gerestaureerde kerk van de Hervormde gemeente te Holten weer in gebruik genomen. Het interieur van de kerk is belangrijk verbeterd en de kansel is vernieuwd. De gelden voor de nieuwe kansel zijn door het damescomité bijeen gebracht. De totale kosten van de gehele restauratie bedragen f 80.000.

Nieuwe kerk Berkum in gebruik

In het voorjaar van 1957 wordt de nieuwe kerk van Berkum (nabij Zwolle) in gebruik genomen. De kerk biedt plaats aan 400 personen. De zij-ingang biedt toegang tot een hal met buffet, garderobe en toiletten. Vervolgens is er een jeugdzaal die 120 personen kan bevatten.

Kerk in Nagele

In het dorp Nagele bereidt het architectenbureau Nielsen, Spruit en Van der Keulen uit Amsterdam in het voorjaar van 1957 de bouw van een nieuwe kerk in Nagele voor. De kosten van de bouw en inrichting, inclusief het orgel, worden geraamd op f 220.000.

Restauratie kerk van Hellendoorn

In de zomer van 1957 maakt het college van kerkvoogden van de Hervormde gemeente te Hellendoorn bekend dat de uit de 12^e eeuw daterende kerk wordt gerestaureerd. Het is de enige kerk in Nederland waar blokken ijzermoer in de muren zijn verwerkt. De restauratie staat onder leiding van architect J. Jans uit Almelo. De kosten worden geraamd op f 300.000. De Rijksdienst voor de Monumentenzorg heeft alle mogelijke steun toegezegd. Voor rekening van de hervormde gemeente resteert een bedrag van f 50.000.

*Kerkgebouw van
de Hervormde
gemeente te
Den Ham (1839).*

Restauratie van de Boven- of St. Nicolaaskerk Kampen

Kerkvoogden van de Hervormde gemeente te Kampen hebben in juni 1957 architect R. Offringa uit Groningen opdracht gegeven voor het maken van een plan voor de komende restauratie van de Boven- of St. Nicolaaskerk te Kampen. Het betreft een grote geheel in steen overwelfde gotische kruisbasiliek, bestaande uit een slanke toren, een schip met dubbele zijbeuken en een koor met vlakke kapellen langs de gehele kooromvang. De kosten van de restauratie worden geschat op f 1.725.000.

Dalfsen nam gerestaureerde kerk in gebruik

Op 19 december 1957 werd de gerestaureerde kerk van de Hervormde gemeente te Dalfsen weer in gebruik genomen. De heer H.R. van Bruggen, burgemeester van Dalfsen en president-kerkvoogd van de hervormde gemeente, gaf een historisch overzicht van deze kerk die in 1231 reeds wordt genoemd. In 1455 is de kerk opnieuw gebouwd. In de zestiende eeuw werd de kerk door brand verwoest, waarna deze weer werd herbouwd.

In de 19^e eeuw werd het exterieur van de kerk voorzien van een cementlaag. In 1954 werd besloten tot algehele restauratie over te gaan. Architectenbureau Knutsel uit Deventer maakte een kostenberekening die op f 188.140 uitkwam. Ook het kerkmeubilair moest worden vervangen. Daardoor kwamen de totale kosten op f 236.440 uit. Het ministerie van OK&W zegde 60 pct. subsidie toe.

Al werkende weg bleek dat ook het kerkdak totaal vernieuwd moest worden. De gehele restauratie, inclusief de inventaris, kwam daardoor op ruim f 361.000 uit, waarvan de kerkelijke gemeente f 124.700 bijeen moest brengen.

Luttelgeest neemt nieuwe kerk in gebruik

Op 19 december 1957 nam de Hervormde gemeente te De Noordoostpolder haar vijfde kerk in gebruik. Dat was in Luttelgeest. De vrouwenvereniging overhandigde bij die gelegenheid een bedrag van f 2.500, namelijk de opbrengst van een gehouden bazaar.

*Kerkgebouw van de
Protestantse gemeente
te Usselo (1844).*

Lambert Ern , die als orgeldeskundige door de Nederlandse Hervormde Kerk was aangesteld, bespeelde tijdens deze ingebruikneming het orgel.

Orgel in Steenwijk in gebruik genomen

Op zaterdag 21 december 1957 werd in de grote kerk van Steenwijk het door de firma Flentrop gerestaureerde orgel in gebruik genomen. Door een daarvoor ingestelde commissie was voor dit doel een bedrag van ruim f 10.000 bijeen gebracht.

Uitgebreide kerk Den Ham weer in gebruik

De Hervormde gemeente te Den Ham heeft haar uitgebreide en gerestaureerde kerkgebouw, dat plaats biedt aan 1.400 personen, begin 1958 weer in gebruik genomen. Deze Zaalkerk stamt uit 1839-1840 en is tegen de 15^e-eeuwse toren van de vorige kerk gebouwd. Door de huidige verbouwing en uitbreiding heeft de kerk een T-vormige plattegrond gekregen. Ook de oostgevel is bij die gelegenheid gewijzigd.

Gerestaureerde kerk van Usselo

Op 17 mei 1958 werd de geheel gerestaureerde kerk van de Hervormde gemeente te Usselo weer aan de kerkenraad overgedragen. Het plan om tot restauratie te komen dateerde al van 1938. In 1955 was het gebouw in zodanige staat dat besloten werd het te sluiten. De jaren daarna is er hard gewerkt om gelden bijeen te brengen, waarna in augustus 1957 met de restauratie werd begonnen. Het exterieur van de kerk heeft een zodanige wijziging ondergaan dat de voorgevel een nieuw schild heeft gekregen. Verder zijn de muren opnieuw gevoegd en gezandstraald. De kosten van deze restauratie werden geheel bijeen gebracht door de gemeenteleden.

Hervormd verenigingsgebouw IJsselmuiden

Op 19 mei 1958 vond onder grote belangstelling de opening plaats van het hervormd verenigingsgebouw te IJsselmuiden. Hiermee kwam een einde aan het bestaande gebrek aan vergaderaccommodatie. Het gebouw is ontworpen door architectenbureau H. Boer uit Kampen. De kosten bedroegen ruim f 100.000.

*Kerkgebouw van de
Protestantse gemeente
Sibculo-Kloosterhaar (1950).*

*Kerkgebouw van de
Protestantse gemeente
Kuinre (1678).*

Vernieuwde kerk van Overdinkel

IJverige lidmaten van de Hervormde gemeente te Overdinkel zorgden er voor dat op 30 augustus 1958 het 50-jarig bestaan van het kerkgebouw kon worden herdacht. Het kerkgebouw is van binnen en van buiten geheel opgeknapt en in de verf gezet. Het liturgisch centrum onderging de grootste verandering. De oude kansel heeft plaats gemaakt voor een eenvoudig eikenhouten kruis.

Grote offervaardigheid in Kampen

Voor het herstel van de Bovenkerk te Kampen heeft de Hervormde gemeente van Kampen grote offervaardigheid getoond. Er is een bedrag nodig van f 300.000, maar eind december 1958 was reeds een bedrag van f 175.000 bijeen gebracht. Gedurende 1958 kwam er gemiddeld f 1.000 per week binnen.

Kerkgebouw van de Hervormde gemeente te Kamperveen (1963).

De Bovenkerk kan sinds enkele jaren niet worden gebruikt. De kerkdiensten worden nu gehouden in de aula van de Theologische Hogeschool van de Gereformeerde Kerken, die vlakbij de Bovenkerk ligt.

Gerestaureerde kerk Steenwijkerwold

Op 5 november 1959 werd het uit de 15^e eeuw stammende kerkgebouw van de Hervormde gemeente te Steenwijkerwold na een restauratie weer in gebruik genomen. De totale kosten bedroegen f 148.900, waarvan het rijk 65 procent en de provincie Overijssel 20 procent voor hun rekening namen. De burgerlijke gemeente droeg 10 pct. in de subsidiabele kosten bij.

Opening kleine kerk te Steenwijk

Op 26 november 1959 werd de kleine kerk na een restauratieperiode weer in gebruik genomen. De kosten van de restauratie van de kerk, die in 1993 aan de gereformeerde kerk Vrijgemaakt is overgedragen, bedroegen zo'n f 350.000.

Nieuw orgel in gebruik Grote kerk Almelo

In het bijzijn van een groot aantal genodigden werd op 16 november 1962 een nieuw orgel in de gerestaureerde kerk van Almelo in gebruik genomen. Het orgel werd gebouwd door orgelbouwer Van Leeuwen uit Leiderdorp.

Nieuw wijkcentrum in Zwolle

Op 20 april 1963 werd door de voorzitter van het college van kerkvoogden te Zwolle een nieuw wijkcentrum in de wijk Assendorp geopend. Dit wijkcentrum vormt één geheel met de bestaande Jeruzalemkerk. In het wijkcentrum is een kapel opgenomen voor o.a. huwelijksdiensten en rouwplechtigheden. Prof. ir. M.F. Duintjes uit Amsterdam was architect van dit complex.

Nieuwe kerk te Kamperveen

Op 31 oktober 1963 nam de Hervormde gemeente te Kamperveen haar nieuwe kerk in gebruik. De kerk, een ontwerp van architect A.C. Kampmeijer uit Heerde, past heel goed in het polderlandschap van Kamperveen. De kerkruimte biedt plaats aan 225 personen. De banken, het doopvont, de afdekking en de lezenaar van de betonnen kansel en het rekje voor de collectezakjes, zijn gemaakt van sipo-mahonie. De totale kosten bedroegen f 165.000, waarvan door de gemeenteleden f 90.000 is bijeen gebracht en door derden f 35.000 werd geschonken. Voor het restant van f 40.000 zal een lening worden afgesloten.

Kerkgebouw van de Gereformeerde kerk van Kamperveen (1874).

Kerkelijk centrum Hengelo in gebruik

Op 20 juni 1964 werd door de Hervormde gemeente Hengelo OV het nieuwe kerkelijk centrum "De Ark" in gebruik genomen. De kerk is gebouwd in de nieuwe wijk Klein Driene en biedt plaats aan 550 personen. In de nevenruimte zijn ondergebracht: predikantenkamer, vijf lokalen voor het jeugdwerk, ruimte voor vergaderingen, voor jongerendiensten en de zondagsschool. De totale bouwkosten van de kerk, die ook

door de Gereformeerde kerk van Hengelo OV zal worden gebruikt, bedroegen f 670.000.

Noodkerk Zwolle in gebruik

De noodkerk voor de wijkgemeente Holtenbroek is in het najaar van 1964 in gebruik genomen. De Scheppingskerk, zoals het gebouw heet, biedt plaats aan ongeveer 200 personen. De kosten bedroegen f 50.000.

Kerkbouw in Deventer

Op initiatief van de hervormde gemeente te Deventer hebben de kerkenraden van de Hervormde gemeente te Deventer en de Gereformeerde kerk van Deventer besloten in het najaar van 1964 in het uitbreidingsplan De Keizerslanden gezamenlijk een kerkelijke centrum te bouwen. Beide kerken hebben een commissie aangewezen die de plannen gaat uitwerken.

Nieuwe kerk in Balkbrug

Eind 1964 werd in Balkbrug een nieuwe kerk in gebruik genomen. Bij de opzet is uitgegaan van een ruitvormige plattegrond, namelijk een hele ruit die de kerkzaal omvat en twee halve voor de nevenruimten. Het geheel is onder één dak gebracht. Omdat de kerkzaal, die aan 230 personen plaats biedt, ook voor toneelspel geschikt moet zijn, is een breed liturgisch centrum gemaakt. De nieuwe kerk biedt een scala aan bijruimten, zoals een instuifvertrek voor de jeugd, een biljartzaal, een keuken met bijkeuken en twee vergaderzaaltjes. De bouwkosten bedroegen circa f 250.000. Sinds 2009 is de kerk afgestoten en het gebouw fungeert nu als wijkcentrum.

Nieuw gemeentecentrum Nijverdal in gebruik

Op 6 maart 1966 nam de Hervormde gemeente te Nijverdal haar nieuwe gemeentecentrum in gebruik. Dit nieuwe gebouw is het resultaat van een tienjarenplan dat vier projecten bevat, namelijk het gemeentelijk centrum met kerkrimte, de kerkbouw in het uitbreidingsgebouw van Nijverdal-Zuid, de restauratie van het kerkgebouw met het

Kerkgebouw Het Anker van de Protestantse gemeente te Vroomshoop (1870).

plaatsen van een nieuw orgel en tenslotte het aanbrengen van verbeteringen in de wijkkapel Bethel in Nijverdal-Noord.

De bouwwerkzaamheden werden uitgevoerd door bouwbedrijf W. Mensink uit Nijverdal. Het geheel is voorzien van een steenvloer. Het gebouw heeft een centrale verwarmingsinstallatie, waarvan de radiatoren vakkundig zijn weggewerkt. De grote zaal biedt plaats aan 500 personen en kan worden uitgebreid tot 600 à 650 personen.

Het gebouw wordt niet uitsluitend voor kerkdiensten gebruikt. Allerlei activiteiten zoals zanguitvoeringen, jaarfeesten van lokale clubs en verenigingen, vinden er plaats. De totale bouw- en inrichtingskosten bedroegen circa f 425.000, waarvan 60 procent door gemeenteleden bijeen is gebracht.

Heropening van Boven- of St. Nicolaaskerk te Kampen

Op 30 maart 1966 nam de hervormde gemeente te Kampen haar gerestaureerde Bovenkerk weer in gebruik. Reeds in 1954 was er door de kerkvoogdij aan architect R. Offringa uit Groningen opdracht voor een restauratieplan gegeven. De kosten bedroegen toen f 1.725.000. In augustus 1957 vond de aanbesteding plaats.

Het vuren houten meubilair werd verwijderd. Onder ieder van de drie kappen werd een frame van betonbalken aangebracht om het gebouw weer de nodige vastheid en homogeniteit te geven. Het kaphout en dakhout was vergaan en moest vernieuwd worden. De leibedekking werd vervangen en de funderingen werden herzien.

Tegen de westgevels werden de consistorie en een stookruimte vernieuwd. Verder werden gewelven, bogen, muren en pijlers bepleisterd. De kansel werd schoon gemaakt. Een kostbare Sprinklerinstallatie moet het gebouw tegen brand beschermen. De restauratie is gesubsidieerd door rijk (65 pct.), provincie Overijssel (13 pct.) en de gemeente Kampen 12 pct. Tien procent komt voor rekening van de eigen gemeente, waarvoor de gemeente tijdens een actie f 300.000 bijeen heeft gebracht.

Bazar in Welsum

Ten behoeve van de restauratie van het kerkgebouw te Welsum werd in de zomer van 1966 een bazar gehouden. De kleine gemeenschap van Welsum bracht het formidabele bedrag van f 5.731,74 bijeen.

*Kerkgebouw van
de Hervormde
gemeente te
Welsum (1830).*

Orgel te Olst

Het orgel van de kerk in Olst dat dateert uit de tijd van Napoleon en reeds enkele malen is gerestaureerd, is opnieuw aan restauratie toe. De kosten zijn in 1966 begroot op f 35.000. Omdat het orgel niet op de monumentenlijst voorkomt moet de hervormde gemeente de totale kosten zelf betalen. Verschillende acties brachten inmiddels totaal f 6.000 op.

Restauratie kerk Glanerbrug

In 1969 worden er plannen gemaakt voor de restauratie van het kerkgebouw in Glanerbrug, die zowel binnen als buiten dringend nodig is. De kosten zijn begroot op f 150.000. Het college van kerkvoogden heeft een financiële actie op touw gezet onder de ruim 700 leden van de hervormde gemeente.

Oosterkerk Enschede

Eind november 1969 werd de Oosterkerk van de Hervormde gemeente Enschede weer in gebruik genomen. Het gebouw is na een brand bijna een jaar gesloten geweest. De brand had een nadeliger gevolg dan aanvankelijk vermoed werd. Doordat er een dikke roetlaag in de kerk aanwezig was, moest het orgel geheel worden gereviseerd, vloeren moesten vernieuwd worden en het interieur moest geheel geschilderd worden.

Restauratieplan voor de kerk van Borne

De commissie voor de restauratie en herindeling van de hervormde kerk te Borne, die het college van kerkvoogden had ingesteld, verzocht begin 1970 het gemeentebestuur subsidie te verlenen in de kosten van de restauratiewerkzaamheden waarmee een bedrag van f 158.250 gemoeid is.

Door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg is een rijkssubsidie van 50 pct. toegezegd, terwijl de provincie 10 pct. bijdraagt.

Kerkcentrum De Hoeksteen te Swifterbant. Het gebouw is in 1970 in gebruik genomen en is gebouwd door de toenmalige Hervormde gemeente, de Gereformeerde kerk en de Rooms-Katholieke parochie St. Willibrord.

Orgel Den Ham

Het orgel in de hervormde kerk van Den Ham is in 1970 dringend aan restauratie toe. Na gebruik van bijna 150 jaar blijkt de verbinding tussen klavier en pijpen totaal versleten te zijn. De totale kosten zijn op f 90.000 begroot.

Nieuw kerkelijk centrum Rijssen

De Hervormde gemeente Rijssen nam begin 1970 het nieuwe kerkelijk centrum Sion in gebruik. Hoewel men aanvankelijk plannen had gemaakt voor de bouw van een nieuwe kerk, heeft men uiteindelijk voor een kerkelijk centrum gekozen, omdat dit beter bij de nieuwe omgeving past. De bouw stond onder leiding van architect Jorissen uit Rijssen.

Nieuwe kerk te Wierden

Door de gestadige groei van de Hervormde gemeente Wierden, ziet de gemeente zich in 1970 genoodzaakt in het uitbreidingsplan-west een nieuwe kerk te bouwen. Naast de dorpskerk en de kerk in het buurtschap Hoge Hexel, zal dit de derde kerk van de Hervormde gemeente Wierden worden. Op de daarvoor beschikbare grond is reeds een pastorie gebouwd. Het college van kerkvoogden heeft in overleg met de kerkenraad een ontwerpplan voor de bouw van een kerk opgesteld dat binnenkort op een gemeentevond besproken wordt.

Restauratie kerk Diepenheim

Er zijn plannen om te komen tot algehele restauratie van het kerkgebouw te Diepenheim. Zowel het interieur als het exterieur zal een grondige opknapbeurt krijgen. Gedacht wordt om de banken door stoelen te vervangen, waardoor het gebouw, behalve voor kerkdiensten, ook als ontmoetingscentrum dienst kan doen. Tenslotte

Nicolaaskerk te Oldemarkt (1448) van de Hervormde gemeente te Oldemarkt-Paaslo.

dient ook de verwarmingsinstallatie vervangen te worden. Men hoopt in 1971 met de werkzaamheden te beginnen.

Nieuwe kerk Swifterbant

Eind 1970 is in Swifterbant het eerste kerkelijk centrum geopend dat gezamenlijk eigendom is van gereformeerden, hervormden en rooms-katholieken. Het centrum heeft een ruime voorhal en verder een grote vergaderzaal, kindercrècheruimte, kerkenraadskamer, parochieraadskamer en een ontspanningszaal. De beide kerkruimten kunnen ieder weer in tweeën worden onderverdeeld, de ene met een grote en de andere met een kleine sacrale ruimte.

Het gehele complex wordt gezien als een goede gezamenlijke dienstverlening van de kerken aan de plaatselijke en regionale omgeving. De bouwkosten bedragen f 1.250.000, waarvoor een bedrag van f 700.000 aan subsidie is ontvangen.

Restauratie kerkgebouw Raalte

Naar het zich laat aanzien zal in de tweede helft van 1971 een begin worden gemaakt met de restauratie van het kerkgebouw van de Hervormde gemeente te Raalte. De kosten worden geraamd op f 1.100.000. De overheid heeft subsidie toegezegd die in 1972 en volgende jaren wordt uitbetaald.

Renovatie Westerkerk Rijssen

In het voorjaar van 1971 zijn er plannen bij de Hervormde gemeente te Rijssen om het interieur van de Westerkerk te verbeteren. De kosten, die voornamelijk het schilderwerk betreffen, worden op f 80.000 geraamd.

Kerkgebouw van de Gereformeerde kerk van Rouveen (1953).

Nieuwbouw kerk Zwolle

In de zomer van 1971 is begonnen met de bouw van een nieuwe kerk die op de hoek van de Beethovenlaan en de Händellaan komt te staan. Men heeft zich eerst beraden over de omvang van het gebouw en over het al of niet integreren in een te stichten wijkcentrum. Gekozen is voor een eigen kerkgebouw dat een open verbinding met het wijkcentrum zal hebben en zo ingedeeld kan worden dat de grote zaal ook voor andere doeleinden kan worden gebruikt. De kerkzaal zal aan 225 personen plaats bieden. De kosten zijn begroot op f 525.000.

Orgelrestauratie Tubbergen

De uit 1810 daterende dorpskerk van de Hervormde gemeente Tubbergen bezit twee schatten: een laatgotische zandstenen preekstoel uit omstreeks 1500 en een historisch orgel uit 1789, gebouwd door Hendrik Meyer uit Amsterdam. Dit orgel is in 1972 gerestaureerd. Op advies van dr. M.A. Vente te Utrecht werd het orgel in zijn oude glorie hersteld door de firma Bakker & Timmenga uit Leeuwarden.

Nieuw kerkcentrum in Hengelo

De wijkgemeente Hengelose Es kreeg eind 1972 een nieuw kerkelijk centrum De Hoeksteen. Dankzij de hulp van het gemeentebestuur en de medewerking van veel gemeenteleden was de bouw mogelijk gemaakt. Doordat het gebouw door de week voor niet-kerkelijke doeleinden wordt gebruikt, is het gebouw vrij exploitabel.

Gerestaureerde kerk Haaksbergen

In 1975 is de achtkantige kerk, die na de brand in 1851 werd herbouwd, geheel gerestaureerd. In 1974 werd de heteluchtverwarming door de huidige centrale verwarming vervangen. Begin 1975 zijn de muren, het gewelf en de banken geleverd. Het torentje is van nieuwe leien voorzien en de windhaan is geleverd. De totale kosten bedragen f 65.000.

*Brugkerk van de
Protestantse
gemeente te
Lemelerveld
2003).*

Nieuw orgel voor Kampereiland

In 1979 kreeg de Hervormde gemeente te Kampereiland een nieuw orgel dat tijdens een bijzondere dienst in gebruik werd genomen. De totale kosten, die zo'n f 120.000 bedroegen, werden bijeengebracht door deze 325 leden tellende gemeente.

Kerkbouw in Zeewolde

In 1985 is begonnen met de bouw van een nieuw kerkelijk centrum in Zeewolde. Daar krijgt de nieuwe kerk twee ruimten voor de eredienst: een zaal voor hervormden en gereformeerden met 570 plaatsen en een barokorgel; en een zaal met 300 zitplaatsen en een romantisch orgel voor de rooms-katholieken. Verder is er nog een r.-k. devotiekapel met een elektronicum en 80 zitplaatsen die tevens gebruikt wordt door de vrijzinnige geloofsgemeenschap.

De kerk van Zeewolde gaat, met de toren, f 3,5 miljoen kosten, waarvan het rijk f 2,3 miljoen betaalt. De drie grote kerken betalen elk 31,7 pct. en de vrijzinnige geloofsgemeenschap 5 pct. Het Zuiderzeefonds, dat destijds door de Vereniging van Kerkvoogdijen werd opgericht, levert zijn bijdrage aan bouw en pastoraat in het nieuwe land.

Deventer Grote kerk blijft open tijdens restauratie

In het voorjaar van 1986 werd begonnen met de restauratie van de Grote of Sint-Lebunuskerk te Deventer. In deze gotische hallenkerk bestaat het gevaar dat stukken steen naar beneden vallen. De restauratie zal tussen de 6 en de 10 miljoen gulden kosten, waarvan f 1 miljoen voor rekening van de Hervormde gemeente te Deventer komt.

Kerkvoogden hebben een restauratiestichting in het leven geroepen, die de geldwerving ter hand heeft genomen. Uitgaande van de stelling dat herstel en behoud alle liefhebbers van de stad ter harte gaat, draagt de stichting een niet-kerkelijk karakter. Zij zal ook de restauratie begeleiden.

In de jaren zestig werd de laatste restauratie gestopt nadat vensters en dakleien waren hersteld. In de jaren zeventig werd de draad weer opgepakt met een uitgebreid onder-

Het interieur van het kerkgebouw van Beerzerveld met o.a. het orgel dat in 1990 in gebruik werd genomen.

zoek in overleg met monumentenzorg. De hele restauratie kan in vier jaar: herstel van de noordgevel, de steunberen, de balustrades en pinakels. Tijdens de restauratie blijft de kerk open. De Lebuïnuskerk is een van de weinige kerken in ons land die 365 dagen per jaar open is en door veel bezoekers uit binnen- en buitenland wordt bezocht.

Nieuw kerkorgel in Beerzerveld

Op zondag 14 oktober 1990 werd het nieuwe Leeftlangorgel in de Hervormde gemeente te Beerzerveld in gebruik genomen. Dat was precies drie jaar nadat de eerste collecte voor een nieuw orgel werd gehouden.

Orgelbouwer J. Keijzer, directeur-eigenaar van de firma Leeftlang te Apeldoorn, kreeg de opdracht het orgel te bouwen dat boven de kansel moest worden geplaatst. Dat bleek niet zo eenvoudig omdat de kerkruimte vrij klein is en een laag plafond heeft. Het is een rijzig front geworden, waarbij het orgel en de kansel een harmonisch geheel vormen. De totale kosten bedragen f 250.000, waarvan de hervormde gemeente 85 pct. voor haar rekening nam.

Verenigingsgebouw Kamperveen vergroot

Sinds februari 1991 kan de Hervormde gemeente van Kamperveen weer gebruik maken van haar verenigingsgebouw. Het bestaande gebouw was te klein doordat het jeugdwerk de laatste jaren sterk is toegenomen. De totale kosten bedragen f 300.000. Een activiteitenavond voor gemeenteleden bracht f 40.000 op. De afwerking van het gebouw is grotendeels door gemeenteleden verzorgd.

Zwolle restaureert eerste gewelf St. Michaëlskerk

De f 2 miljoen kostende restauratie van de gewelfribben van de Grote of St. Michaëlskerk in Zwolle is in september 1993 van start gegaan. Het college van kerkvoogden verwacht dat met de aanpak van de ribben van een van de gewelven nuttige ervaring wordt opgedaan voor het toekomstig herstel van de overige 22 gewelven. De restauratie van het eerste gewelf kost f 165.000. De kosten van de totale restauratie zijn op f 2 miljoen begroot. De gemeente Zwolle heeft voorgesteld een verdeling van de kosten van het herstelplan na te streven, waarbij rijk, provincie, gemeente, de her-

*Kerkgebouw van de
Hervormde Kapel-
gemeente te
Wierden (1981).*

vormde gemeente en de inwoners van Zwolle ieder 20 pct. van de kosten voor hun rekening nemen. De Rijksdienst voor de Monumentenzorg en de gemeente Zwolle hebben concrete toezeggingen gedaan onder voorwaarde dat ook de andere partijen meedoen.

Herstel Schildkerk Rijssen

In september 1994 besloten de colleges van kerkvoogden en notabelen van de Hervormde gemeente te Rijssen tot restauratie over te gaan van de Schildkerk, waarmee een bedrag van f 1,6 miljoen gemoeid is. Het grootste deel hiervan komt voor rekening van het rijk en de burgerlijke gemeente; de Hervormde gemeente Rijssen moet zelf f 540.000 bijeen brengen.

Nieuw kerkgebouw voor Rijssen

De Hervormde gemeente van Rijssen besloot in het najaar van 1996 een multifunctioneel kerkelijk centrum te bouwen in de wijk Veeneslagen. Het nieuwe centrum zal een kerkzaal omvatten met minimaal 500 zitplaatsen met daarbij behorende lokalen en dienstruimten. De kerkenraad stelt als voorwaarde dat de kerkelijke gemeente vooraf een bedrag van f 500.000 bijeen brengt. Het college van kerkvoogden hoopt dit geld uit extra acties en verhoging van de kerkelijke bijdragen van de gemeentelieden bijeen te brengen. Het multifunctioneel kerkelijk centrum De Ark is op 15 september 2000 in gebruik genomen.

Gerestaureerd orgel Dedemsvaart in gebruik

Tijdens een bijzondere dienst op 25 januari 1997 nam de Hervormde gemeente te Dedemsvaart haar uit 1870 stammende Van Loo-kerkorgel in gebruik. Na uitgebreide restauratiewerkzaamheden, die ruim een jaar in beslag namen, droeg de firma Verschueren Orgelbouw B.V. te Heythuysen het orgel over aan de voorzitter van het college van kerkvoogden. De heer A. van Beek, gecommiteerde voor orgelzaken van de

Kerkelijk centrum De Ark van de Hervormde gemeente te Rijssen (2000).

Orgelcommissie van de Nederlandse Hervormde Kerk, die het college van kerkvoogden tijdens deze restauratie terzijde stond, benadrukte dat Dedemsvaart nu gelukkig weer over een echt twee klaviers Van Loo-orgel beschikt.

Hervormd Zalk-Veecaten nam gerestaureerde kerk in gebruik

In de zomer van 1999 nam de Hervormde gemeente van Zalk-Veecaten haar geres-taureerde kerk weer in gebruik. De restauratie van de uit de veertiende eeuw daterende kerk duurde van 1991 tot 1999. De kapconstructie, dakbedekking, de hemelwater-afvoer, steunberen, ramen en muren moesten grondig hersteld worden. Ook werd het koorgewelf met de muurvlakken aangepakt. Nadat de hervormde gemeente eerdere afwijzingen op subsidieaanvragen had gekregen, kon zij in 1997 een bijdrage tegemoet zien uit de z.g. Nuis-gelden (de heer A. Nuis was destijds staatssecretaris van het ministerie van onderwijs, cultuur en wetenschappen).

De totale restauratiekosten bedroegen f 1.947.000, waarvan f 884.000 voor rekening van het rijk komt. De provincie Overijssel droeg f 223.000 bij, terwijl uit de Generale Kas van de Nederlandse Hervormde Kerk een bedrag van f 275.000 werd ontvangen. Van fondsen, stichtingen en particulieren werd f 121.000 ontvangen, waardoor de eigen bijdrage voor de hervormde gemeente op f 444.000 kwam.

Het werk is onder leiding van de architecten D. Wijma en P.D. van Vliet, uitgevoerd door hoofdaannemers fa. Moes en fa. Hanzebouw uit Zwolle, terwijl de SBKG van Overijssel en Flevoland als adviseur optrad.

*Kerkgebouw van de
Gereformeerde kerk van
Daarlerveen (1950).*

*Kerkgebouw van de
Protestantse
gemeente te
Tollebeek (1962).*

Kerkorgel Urk in gebruik

In april 1999 werd in Urk het orgel van de kerk aan de haven weer in gebruik genomen. In 1988 kreeg de kerk de beschikking over een instrument van de firma L. van Dam en Zonen, maar al gauw bleek dat algehele restauratie nodig was. De werkzaamheden zijn uitgevoerd door de firma Gebr. Van Vulpen met als adviseur Jan Jongepier.

Kerkgebouw Boekelo afgestoten

Om financiële redenen besloot de Hervormde gemeente Usselo in 2003 het houten kerkgebouw in het nabij gelegen Boekelo te sluiten. De Boekelose kerkgangers kunnen voortaan terecht in het kerkgebouw te Usselo. Het kerkgebouw van Boekelo gaat dienst doen als een soort verenigingsgebouw. Een werkgroep beraadt zich met de Boekelose dorpsraad over het toekomstig gebruik van de kerk.

Kerkgebouw De Lantaarn van de Hervormde gemeente te Lutten (1852).

Lutten: fruit plukken voor de kerk

Een groep van 35 vrijwilligers uit Lutten ging in het najaar van 2003 fruit plukken voor de kerk. De groep bestond voornamelijk uit vutters, gepensioneerden en huisvrouwen, maar ook enkele jongeren hadden hiervoor een snipperdag opgenomen. In de afgelopen jaren heeft Lutten heel wat geld bij elkaar geplukt. In 2002 stond de teller op € 23.000 en in 2003 kwam er nog eens € 6.000 bij. Het geld is besteed aan een vloer voor het jeugdhonk, stoelen en reparatie van een lekkend dak. Voor 2004 staan er nieuwe kozijnen voor het jeugdgebouw in de planning. Bijkomend voordeel is dat het loon, dat aan de vrijwilligers wordt uitbetaald, premievrij is omdat de fiscus dit als een gift beschouwt.

Restauratie en verbouwing in Wierden

De Hervormde gemeente te Wierden heeft de laatste paar jaar flink gerestaureerd en verbouwd. In 2004 stond de Dorpskerk in de steigers en in het voorjaar van 2005 de kerktoeren. Tegelijk werd de kerk te Hoge Hexel, onderdeel van wijk drie, in 2005 uitgebreid met een aanbouw. Hierdoor zijn een nieuwe consistoriezaal, een opbaar-ruimte en een ruime hal ontstaan. Met het openen van een schuifwand kan de hal bij de kerkzaal worden betrokken.

Nieuwe kerk voor Hervormde gemeente Urk

Op 22 december 2007 werd de nieuwe kerk "De Ark" van de Hervormde gemeente Urk officieel in gebruik genomen. Op 23 september 2006 was de eerste paal geslagen voor dit nieuwe gebouw, waarin de gehele gemeente van Urk kan kerken en die ook groot genoeg is voor de verwachte groei.

De kerkenraad koos voor nieuwbouw nadat gemeenteleden hadden aangegeven dat zij graag in één gebouw willen kerken. Het vorige gebouw "De Ark" had 680 zitplaatsen, maar dat is onvoldoende om op zondag alle kerkgangers te herbergen. Totaal bezoeken zo'n 880 leden de diensten die op twee locaties worden gehouden, namelijk in "De Ark" en in het Kerkje aan de Zee.

Kerkgebouw van de Protestantse gemeente te Ootmarsum (1810).

Kerkgebouw De Ark van de Hervormde gemeente te Urk (2007).

Het college van kerkvoogden verwacht dat de groei van het aantal gemeenteleden zich in de komende jaren zal doorzetten. Daarom is de nieuwe "De Ark" 'op de groei' gebouwd. Beneden zijn er 1.100 zitplaatsen en op de galerij is plaats voor 300 kerkgangers. De kerk heeft, naast de kerkzaal, negen zalen voor het verenigingswerk.

De kerk is een ontwerp van Van Beijnum Architecten BNA uit Amerongen. De kerk is eenvoudig van uiterlijk en fris van kleur. Het metselwerk is van stenen met een lichte kleur. De banken zijn van blank eikenhout, de vloer is van grijs granieten en het plafond is wit. De preekstoel ziet er uit als de voorsteven van een boot. De kerk heeft vijf glas-in-lood-ramen waarin de verbondenheid van het dorp met de zee tot uitdrukking wordt gebracht.

Verder beschikt de kerk over een elektronisch orgel. Het is een Ahlborn-orgel, gebouwd door Promusic uit Zwolle. Het instrument heeft 74 stemmen en drie klavieren. Het heeft voorts een pijpenfront, waarbij het geluid uit twaalf speakers komt. Het is geïntoneerd naar het klankspectrum van het beroemde Hinsz-orgel van de hervormde Martinikerk in Bolsward. Het is de bedoeling dat de kerk op termijn van een echt pijporgel wordt voorzien.

*Andreaskerk
van de
Protestantse
gemeente te
Steenwijker-
wold (15^e
eeuw).*

*Kerkgebouw
De Baak van
de Hervormde
gemeente te
Hasselt
(1975).*

De totale bouwkosten van "De Ark" bedragen € 4.000.000, inclusief de grond, het orgel en de inrichtingskosten. De financiering komt deels uit verkoop van de oude "De Ark" aan de hersteld hervormde gemeente en de verkoop van twee pastorieën. Er is subsidie ontvangen uit de Solidariteitskas en er is een lening afgesloten bij de Stichting Kerkelijk Grootboek.

Nieuwe kerk Zwolle in gebruik

In het voorjaar van 2007 nam de protestantse wijkgemeente Stadshagen te Zwolle een nieuwe kerk in gebruik. Aanvankelijk was het de bedoeling om samen met de rooms-

Kerkgebouw De Hoeksteen van de Hervormde gemeente te IJsselmuiden-Grafhorst (1963).

Kerkcentrum De Voorhof van de Protestantse gemeente te Biddinghuizen (1968).

katholieken de kerk te bouwen, maar op het laatste moment haakten zij af. Het nieuwe kerkgebouw is een onderdeel van een groter complex waarin ook een woningcorporatie en een verpleeg- en reactiveringscentrum zijn ondergebracht. De kosten zijn grotendeels door de Protestantse gemeente te Zwolle opgebracht.

Orgel in Noorderkerk Kampen in gebruik

Op 27 april 2007 vond de overdracht plaats van het orgel van de Noorderkerk van Kampen door de orgelmaker, de heer M. Kaat, aan de voorzitter van het college van kerkrentmeesters.

Emmaüskerk van de Protestantse gemeente Rutten, De Noordoostpolder (1960).

Hoewel de kerk in 1916 in gebruik werd genomen, duurde het tot 1922 voordat er door de Kamper orgelmaker Proper voor f 2.000 een bescheiden pijporgel werd geplaatst. Het duurde tot 1968 dat de firma Reil uit Heerde een mechanisch orgel plaatste. Het was toen reeds duidelijk dat dit nieuwe orgel qua volume bij een goed bezette dienst ontoereikend was voor de begeleiding van de gemeentezang. De kerkvoogdij beloofde uit te zien naar een nieuw instrument.

In 1980 werd contact opgenomen met de firma Kaat & Tijhuis, orgelbouwers uit Kampen. Er werd een nieuw orgel aangekocht en een orgelbalkon gebouwd. De totale kosten bedroegen f 200.000. Omdat er in de loop der jaren kritiek was op de klank van het instrument, werd advies gevraagd bij de Commissie Orgelzaken van de VKB. Dat leidde ertoe dat er in 2005 een restauratieplan werd opgesteld op basis van een verdeling van de kosten tussen Kaat & Tijhuis en de hervormde gemeente. De orgelmaker zou vooral de gevolgen van de artistieke wijzigingen voor zijn rekening nemen, zoals klankgeving en die materialen die voor dat artistieke deel nodig waren. In het kader van een grote bezuiniging heeft de Hervormde gemeente van Kampen de Noorderkerk afgestoten. Op 5 juni 2016 werd de laatste dienst gehouden.

325-jarige preekstoel Zwartsluis in oude luister hersteld

De uit 1683 daterende preekstoel in de kerk van de Hervormde gemeente te Zwartsluis is op zondag 29 juni 2008, na een ingrijpende restauratie door W. Brand, antiek-restauratie en meubelmakerij te Punthorst, weer in gebruik genomen. Tijdens de orgel- en interieurrestauratie werd duidelijk dat ook de preekstoel in slechte staat verkeerde. Veel van de houtverbindingen waren geknapt, delen waren verrot of weggevreten en hier en daar was houtsnijwerk verdwenen. Mede hierdoor waren zowel de kuip als het klankbord ernstig verzakt. Voor de veiligheid werd de preekstoel op het laatst zelfs gestut door middel van een stalen balk.

Nu prijkt de preekstoel, die geen rijksmonument is, weer in volle glorie. De totale kosten van circa € 25.000 zijn door de leden van de Hervormde gemeente te Zwartsluis bijeen gebracht.

Hervormd centrum Genemuiden wordt opgeknapt

De Hervormde gemeente te Genemuiden besloot in 2013 om het hervormd centrum aan de Stuivenbergstraat te renoveren. Het pand dat dateert uit het eind van de jaren

Verschuren-orgel in de kerk van de Hervormde gemeente te Mastenbroek.

zeventig van de vorige eeuw, is aan een opknappbeurt toe. Het plan is om een extra verdieping aan te brengen, waarop twee vergaderruimten en een ontmoetingsruimte worden gerealiseerd. Daardoor wordt het gebouw met ongeveer 500 vierkante meter uitgebreid.

De kerkdiensten, die nu nog in een zaal van bejaardencentrum De Meente plaatsvinden, zullen na de verbouwing ook in het centrum worden gehouden. De

totale kosten worden geschat op € 1,5 miljoen. Om deze operatie te kunnen bekostigen, zijn er verschillende acties op touw gezet, zoals de verkoop van bijbels en een muziekdiner.

Orgeltrapper keert terug in Grote kerk Zwolle

De Stichting Schnitgerorgel Zwolle gaat het beroep van balgentreder in ere herstellen. In 2013 zijn acht van de twaalf historische blaasbalgen van het Schnitgerorgel door de firma Flentrop gerestaureerd. Als de restauratie afgerond is, gaat de stichting de balgen weer door mensen laten bedienen. Volgens de stichting zouden zich al flink wat liefhebbers hiervoor hebben gemeld om van tijd tot tijd als orgeltrapper – het officiële woord is calcant – dienst te doen. Er is zelfs sprake van de oprichting van een calcantengilde. In Zwolle werden de balgen tot 1920 door orgeltrappers bediend. Met het in ere herstellen van de orgeltrapper gaat een oude wens van de stichting in vervulling.

Subsidie voor Meereorgel Urk

In 2015 wordt bekend gemaakt dat de Provincie Flevoland toch het gehele bedrag van € 226.000 gaat bijdragen voor de restauratie van het Meereorgel in de gereformeerde Bethelkerk van Urk. Aanvankelijk wilde de provincie een bedrag van € 33.000 niet uitkeren, omdat de restauratiecommissie minder kosten maakte dan aanvankelijk was begroot. De commissie tekende bezwaar aan bij Gedeputeerde Staten en die besloten dat toch het gehele bedrag moet worden uitgekeerd. Het tweeklaviers orgel uit 1792, werd in juni 2013 weer in gebruik genomen. De totale kosten bedroegen € 800.000.

Kerkgebouw van de Hervormde gemeente te Staphorst-Rouveen (2002).

Kerk Steenwijk verkocht

De monumentale gereformeerde kerk aan de Onnastraat in Steenwijk is eind 2015 verkocht. De kerk stond sinds 2012 te koop. De imposante kerk met het aanpalende gemeentecentrum De Schutse brachten totaal € 545.000 op. Het orgel, dat in 1954 in gebruik werd genomen, is voor € 10.000 verkocht aan een kerkelijke gemeente in Litouwen.

De kerkenraad van de Protestantse gemeente van Steenwijk is blij met deze verkoop. In het kader van een reorganisatie waarmee men bezig is, passen geen twee kerkgebouwen. Na veel overleg werd uiteindelijk besloten de Grote of St. Clemenskerk van de voormalige hervormde gemeente van Steenwijk, in het vervolg als kerk voor de Protestantse gemeente van Steenwijk te gebruiken.

Orgel Dorpskerk IJsselmuiden gerestaureerd

Op 12 februari 2016 werd het Verhofstadt-orgel van de Dorpskerk van de Hervormde gemeente te IJsselmuiden weer in gebruik genomen na een restauratie door de orgelmakers Gebr. Van Vulpen te Utrecht. Toen in 2009 groot onderhoud noodzakelijk bleek, werd duidelijk dat het toenmalige concept niet kon worden gehandhaafd. Gekozen is voor een concept waarin Verhofstadt het uitgangspunt was (met een klassieke windvoorziening en diverse in ere herstelde registers), aangevuld met Bätz-elementen (klaviatuur en enkele registers), alsmede met een geheel nieuw opgezet vrij pedaal. Het herstel van het schilderwerk aan de frontzijde en het herschilderen van de rest van de orgelkast, met klassieke olieverf, werden verricht door de firma Wolters & Ovink uit Deventer.

Bestuur

Een provinciale afdeling van de VKB, die geheel autonoom is, wordt door enkele bestuurders geleid waarvan er één tevens zitting heeft in de Ledenraad van de landelijke VKB. Als blijk van waardering voor het werk dat bestuurders van de afdeling Overijssel-Flevoland in de periode 1930-2021 voor de plaatselijke protestantse gemeenten in het kader van het kerkrentmeesterlijk beheer hebben verricht, volgen hieronder de namen van voorzitters, secretarissen en penningmeesters.

Voorzitters

R.G.A.Z. Baron van Haersolte	1930 – 1933
Mr. W.M. Wijt	1933 – 1935
B. Rays	1935 – 1945
Mr. J.J. van Melle	1945 – 1963
J.H. de Vries	1963 – 1969
F. van Schooten	1969 – 1977
F.J. Berkhof	1977 – 1990
J. Bos	1990 – 1995
A. Hengeveld	1995 – 2002
J. Hoeksma	2002 – 2004
Drs. E. Kooiker	2004 – 2014
Drs. H. van der Wal	2014 – heden

Secretarissen

G. Alberts	1930 – 1934
A.B. Bellman	1934 – 1948
F. Th. Pahud de Mortagnes	1948 – 1960
Ir. J. Adriaanse	1960 – 1963
Ir. F.L. Dijksterhuis	1963 – 1973
P. de Jonge	1973 – 1974
A. Hengeveld	1974 – 1976
G. Kosters	1976 – 1984
J.F. Koolhaas	1984 – 1994
J.G. Wegerif	1994 – 2002
A. Breman	2002 – 2012
A.P.C. Wegerif	2012 – 2014
C.J. Soetekouw	2014 – 2017
Fr. Lammers	2017 – 2018
Mr. C. van Ramshorst	2018 – heden

Penningmeesters

Mr. G.W. Th. Baron van Dedem	1930 – 1946
A.G. Beltman	1946 – 1952
J. Gerbscheid	1952 – 1962
J.H. de Vries	1962 – 1963

N. Holtes	1963 – 1969
P. de Jonge	1969 – 1974
H.J. Held	1974 – 1982
H. Geerling	1982 – 1983
G.D. Bannink	1983 – 2001
H. van der Zwan	2001 – 2014
Mr. C. van Ramshorst	2014 – heden

Ereleden

Mr. J.J. van Melle, benoemd in 1963

Gemeenten waarvan foto's van kerkgebouwen e.d. zijn opgenomen met daarbij vermeld de paginanummers

Almelo, 8
Almere, 46, 48

Bant, 98
Bathmen, 49, 50
Beerzerveld, 26, 127
Bergentheim, 50, 108
Biddinghuizen, 134
Blankenham, 25
Blokzijl, 26
Borne, 39
Bruchterveld, 21

Colmschate-Schalkhaar, 105
Creil, 28

Daarle, 113
Daarlerveen, 24, 130
Dalfsen, 27
Dedemsvaart, 51, 52, 53
De Krim, 21
Delden, 84
Den Ham, 63, 116
Deventer, 55, 56, 57
Diepenheim, 11
Dronten, 58

Emmeloord, 12, 59
Ens, 109
Enschede, 60, 61, 110
Enter, 62, 110

Genemuiden, 22
Giethoorn, 29
Glanerbrug, 36
Goor, 106
Gramsbergen, 106

Haaksbergen-Buurse, 31
Hardenberg-Heemse, 64, 65, 112, 114
Hasselt, 25, 114, 133
Heino, 66

Hellendoorn, 10
Hengelo OV, 67
Holten, 45

IJsselmuiden-Grafhorst, 68, 69, 134

Kampen, 70, 71, 73, 74, 75
Kampereiland, 43
Kamperveen, 119, 120
Kraggenburg, 109
Kuinre, 118

Lelystad, 75
Lemele en Archem, 104
Lemelerveld, 126
Losser, 19
Luttelgeest, 115
Lutten, 76, 131

Mariënberg, 77
Markelo, 22
Marknesse, 111
Mastenbroek, 14, 136

Nagele, 103
Nieuwleusen, 107
Nijverdal, 38

Okkenbroek, 15
Oldemarkt-Paaslo, 20, 124
Oldenzaal, 9
Olst, 81
Ommen, 16, 78
Ootmarsum, 132
Oud-Avereest-Balkbrug 79
Overdinkel, 103

Raalte, 17
Rijssen, 32, 129,
Rouveen, 18, 125
Rutten, 135

Sibculo-Kloosterhaar, 118
Staphorst-Rouveen, 137
Steenwijk, 82
Steenwijkerwold, 133
Swifterbant, 123

Tollebeek, 130
Tubbergen, 13

Urk, 33, 85, 86, 132
Usselo, 117

Vollenhove, 88, 104
Vriezenveen, 89, 108
Vroomshoop, 90, 121

Wanneperveen-Belt-Schutsloot, 30
Weerselo, 91, 92
Welsum, 122
Wesepe, 35
Westerhaar, 19, 93
Wierden, 94, 128
Wijhe, 95
Willemsoord, 80
Wilsum, 96

Zalk en Veecaten, 23
Zeewolde, 97
Zwartsluis, 39, 99
Zwolle, 76, 100, 101, 102

